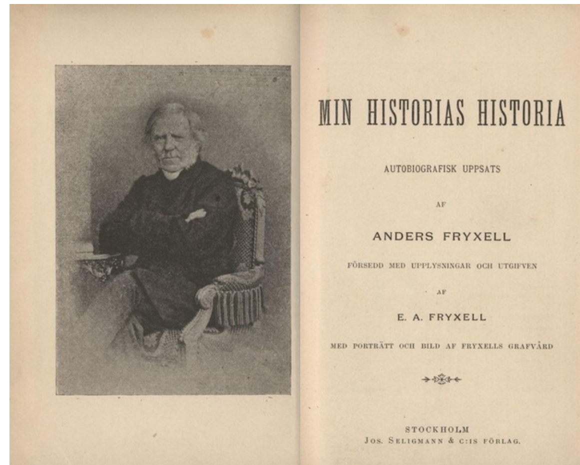

MIN HISTORIAS HISTORIA

AUTOBIOGRAFISK UPPSATS

AF

ANDERS FRYXELL

FÖRSEDD MED UPPLYSNINGAR OCH UTGIFVEN

AF

E. A. FRYXELL

MED PORTRÄTT OCH BILD AF FRYXELLS GRAFVÅRD -----------

STOCKHOLM
JOS. SELIGMANN & C:IS FÖRLAG.

STOCKHOLM
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG, 1884.

Förord till den elektroniska utgåvan

Scannad direkt från original och anpassad för Projekt Runeberg i oktober 2013 av Bert H.

Företal.

Bland Anders Fryxells efterlemnade otryckta manuskript finnes ett med titeln: ***"Min historias historia"****. Denna uppsats skrefs redan 1854 och då egentligen för anhöriga och vänner. Under senaste 25 lefnadsåren har författaren bifogat åtskilliga tillägg, och alltmer har hos honom mognat den föresatsen att låta utgifva skriften som posthum, hvilket beslut härmedelst verkställes.*

Utgifvaren anser lämpligt att som inledning meddela en kort skildring af författarens moder; detta dels på grund af hennes framstående egenskaper, dels emedan hos henne kunna spåras några, bland de själsgåfvor, som utmärka sonen. Man förstår ***honom*** *bättre, då man känner* ***henne****.*

*Äfven teckningen af Fryxells moder är till stor del skrifven för ett tiotal år sedan och i följd af en i Tidskrift för Hemmet förekommande uppmaning*Se Årg. 14 sid 60. *att der offentliggöra exempel på husmödrar, som genom duglighet, kraft och ihärdighet räddat sina familjer från undergång och nöd. Skizzen infördes i tidskriften under titeln:* ***"Hvardagslifvets hjeltinnor",***Sid. 117. *och är grundad förnämligast på Fryxells muntliga meddelanden. I sammanhang härmed berättas åtskilliga drag från hans ungdomsår och tidigaste författarskap.*

Autobiografien efterföljes af några uppgifter och upplysningar rörande Fryxells senare lefnadsår och skrifter, hvilka utgifvaren trott ega ett mer allmänt intresse.
Stockholm Nov. 1884.
E. A. Fryxell.

INLEDNING.

Anders Fryxells moder, Eva Lovisa Ekman, var dotter af en rik och ansedd köpman i Åmål, kommerserådet Anders Ekman, hvilken som riksdagsman under frihetstidens sista år utöfvade ej ringa inflytande. Men oaktadt klokhet och omtanke kunde han dock ej skydda sina skatter undan förstörelse på en tid, då ännu hvarken brand- eller sjöförsäkringar voro allmänt införda. På ett enda år förlorade han fyra fartyg, några med last, och hans vackra hus i staden blef lågornas rof. Morgonen efter den förstörelsens natt, som ödelade hans hem och slutade raden af årets förluster, var han dock vid godt mod, då han såg sig ännu omgifven af en älskad hustru, två söner samt fyra vackra, blomstrande döttrar. Med undergifvenhet och tacksägelse upprepade han Jobs ord: »Herren gaf, och Herren tog, välsignadt vare Herrens namn!»

Någon tid efter dessa pröfningar blef dottern Eva Lovisa, en bland stadens firade baldrottningar, gift med en äldre aktad och lärd prestman, Matthias Fryxell. Han lefde nästan uteslutande för sitt embete och bland sina böcker; och som vanligt på dentiden fick hans unga hustru ingen kännedom om mannens affärsställning; hennes hela verksamhet var inskränkt till vården om barnen och den inre ekonomien. Kort efter födelsen af familjens andra barn såg hon sin man vara djupt nedslagen och derjemte söka dölja sin oro för henne. Sedan hon någorlunda återhemtat krafterna, förmådde hon honom att omtala orsaken till sina bekymmer och fick då veta, att huset var i följd af hans godtrogna borgensförbindelser så nedsänkt i skulder, att man med det snaraste kunde motse utmätning af hela lösegendomen. Med ännu svag och darrande hand skref hon då till de strängaste fordringsegarne och bad om någon tids anstånd med betalningen, framlade för dem husets tillgångar samt hvilka medel, som kunde användas till betäckande af de mest trängande skulderna, och allt detta med den framgång, att kreditorerna beviljade henne det äskade anståndet.

Nu öfvertog den klarsynta och driftiga husmodem på mannens uppmaning sjelf ledningen af familjens affärer, och det blef då en helt annan ordning på prestgården. Allt, som möjligen kunde med någon fördel afyttras, blef såldt, inventarier, kreatur, bohag, och den derför inflytande summan användes att betala den mest trängande gälden. Sedan utarrenderades prestgården på vissa år; men den omtänksamma prostinnan hade tagit undan tvänne torp, på hvilka hon under arrendetiden uppfödde kalfvar och ungboskap för att vid dess slut kunna utan extra utgift sätta upp prestgården med de nödvändigaste kreaturen.

I hemmet lefde man på det tarfligaste sätt. Väfstolen var ständigt i gång, bearbetande det hemväxta linet samt ullen af fåren till varma och varaktiga kläder; och barfota i hemväfd blångarnsskjorta och dito benkläder samt med halmhatt på hufvudet ströfvade Anders, äldste sonen, under sommaren i getherdens sällskap omkring i utskogen, sedan han undangjort dagens pensum i grammatica latina. Fryxell har på äldre dagar med förtjusning beskrifvit detta naturlif och omtalat, hur hans fotsulor frampå hösten voro så härdade, att han utan olägenhet

sprang öfver rågstubben. Beskrifningen slutades ofta med orden: »Jag kan ej nog tacka Gud och min far, att jag så länge fick vara pojke».

Ofta reste prestfrun sjelf tidigt på morgonen in till Åmål, ej skyende dåliga vägar, ena gången skadade af höstens regn, andra gången af vårens källossning. Hon medförde på kärran äggkorgar, smörbyttor eller en kalf till afsalu. Inomhus uppehöll hon ordning och tukt, och husagan var icke okänd hvarken för barn eller tjenareEn dag hade lille Anders olofvandes klättrat upp i kyrktornet och satt i gluggen vid klockorna, gungande på ett bräde, då modren kom på gården och fick se honom. Beherskande sin förskräckelse, ropade hon gladt: Kom ned, Anders, får du smörgås till aftonvard, men när gossen kom ned, fick han sträng upptuktelse för sitt öfverdåd.. I skymningen efter slutadt dagsarbete gick hon vanligen ut i köket, medan drängarna åto sin qvällsvard, och sittande öfverst på köksbänken invid den stora krokspisen, från hvars häll en väldig qvällsbrasa sprakade, afhörde hon rättarensredogörelse för dagens utförda sysslor och gaf sina ordres för morgondagens värf. Då hösten efter den ofvannämnda realisationen kom, och smörtionden var uppburen, följde prostinnan sjelf med lassen till Uddevalla, der varan kunde afsättas fördelaktigare än i Åmål. Hon färdades på simpel bondkärra och tog in på det tarfliga värdshuset. Derifrån gjorde hon besök hos sina rika slägtingar i staden, i hvilkas umgängeskrets den unga, vackra och älskvärda prestfrun vann så mycken sympati, att sällskapet föreslog att följa henne ett stycke på hemvägen. Af detta smickrande anbud fann hon sig dock helt besvärad, förutseende att hennes simpla fordon skulle göra ofördelaktigt intryck på det fina sällskapet. I tysthet meddelade hon sitt bekymmer åt värden, sin rika kusin, som afstyrde förslaget, och ensam, men med lätt hjerta och tung plånbok, begaf hon sig på väg till hemmet.

Egna bekymmer gjorde, dock aldrig Eva Lovisa Ekman känslolös för andras nöd. Hon var utmärkt ej blott för ekonomisk duglighet utan ock för oegennytta och hjelpsamhet, hvilken senare vid många tillfällen anlitades. År 1812, det svåra nödåret, drabbades också Dalsland af missväxt och hunger. Prestgården blef, som vanligt vid dylika tillfällen, öfversvämmad af fattiga, för hvilka köksdörren alltid stod öppen, och vällingsgrytan, likt enkans oljekruka, aldrig var tom. Samma köld och snöfall, som ödeläde Napoleons stora härar ute på Rysslands fält, stängde också innevånarne i månget ensligt skogstorp från denbefolkade bygden och hotade dem med hungersdöd. Prostinnan sände då sin handfastaste dräng, den så kallade ministern, för att med en mängd mjölpåsar på en stockkälke (med släde kunde man ej komma fram) söka bana sig väg genom snödrifvorna till torpen. Yngste sonen, då ett 6 års barn, berättar, att han minnes modern, stående på trappan till sädesboden, säga: »Kära Magnus, detta blir allt tungt i snödrifvorna, men du blir lättåkande hem.» — »Jag får lass då med», svarade Magnus, »jag får många välsignelser med mig hem.» Prostinnan lade handen öfver ögonen, och Magnus for; men den lille pilten funderade mycket öfver detta samtal, som han icke kunde begripa.

En varm och lefvande gudsfruktan var häfstången för denna pligttrogna och sjelfförsakande verksamhet. Då en gång under ofvannämnda nödår hon utdelat ovanligt mycket understöd, sade en af hennes vänner varnande: »Eva, Eva! du ger bort alldeles för mycket, tänk på barnen!» Hon svarade lugnt: »Gud tager nog vård om dem!» Fryxell kunde aldrig glömma sista söndagen före sin flyttning hemifrån. Det var messfall i kyrkan, och modren läste sjelf predikan i hemmet och hade valt psalmen: »Min själ och sinne, låt Gud råda och hoppas på din fader blid», — en af de vackraste psalmerna i gamla psalmboken.

Så förflöto år efter år under arbete och sparsamhet, omtanke och välgörenhet, och fastän familjen ökades, minskades dock skulderna oupphörligt; tills slutligen den glada dag randades,då den siste fordringsegaren blifvit till sista skärfven betalad. Då prostinnan den dagen med glädjestrålande ögon inträdde i mannens arbetsrum, hållande den öfverkorsade reversen i sin hand, reste sig denne från skrifbordet och slöt henne i sina armar sägande: »Eva, du är min goda engel! du har räddat mig från förtviflan och vanära. Gud välsigne dig!»

Hustrun fick fortfarande sköta affärerna och gjorde det med sådan framgång, att hon kunde gifva barnen en efter dåtidens förhållanden god uppfostran och derjemte hålla ett gästfritt hus, om hvilket en bland umgängesvännerna, en gammal militär, något sjelfsvåldigt rimmade: »Trånga hyddor och låga tak, Men fylda kannor och mycken mat.» Längre fram inköpte hon en liten egendomslott, ett förfallet skattevrak, som hon så småningom betalade och bebyggde och dit hon, blifven enka, drog sig tillbaka med sina barn. Af dessa hade dock redan tre hoppgifvande söner vandrat ut i verlden. Blott stundom återvände de på besök till sin moders

natursköna boning, hvilken den yngste bland dem besjöng med orden:

“Djupa sjöar, höga fjäll, Mörka skogar, ljusa gärden Ligga kring ett litet tjäll, Bortgömdt från den stora verlden.“

I Fryxells efterlemnade brefsamling finnes en bundt gulnade och nötta papper med påskriften: »Bref från min mor.» Ortografien i dessa bref är under all kritik, men deras innehållådagalägger varm gudsfruktan och klart omdöme, hvarjemte de andas den innerligaste kärlek till sonen. En gång, då denne ej på länge skrifvit till henne men deremot flera bref till sin syster — förmodligen om de poetiska kalendrar, till hvilka han under denna tid insände bidrag — klagar modern: »fast jag icke har något »caländer» hjerta, så fins der ett modershjerta så öppet och ömt som någons.» I sitt sista bref, skrifvet d. 29 Jan. 1824 och ett par månader före hennes död, tackar och välsignar hon sin son för all den glädje, han gjort henne »på gamla dagar», och fortsätter vidare: »alla, som läst dina böcker, lemna dem sitt goda loford; måtte Gud välsigna alla dina bemödanden för den goda saken (reformförslagen rörande läroverken?) äfvensom mitt upprörda hjerta innerligen välsignar dig för min Fredrik, (en yngre son) som du så kraftigt understödt.»Med anledning af de sista orden må här tilläggas, att den yngste sonen ofta och med rörelse omtalat, hurusom Anders Fryxell var för sina begge yngre, tidigt fader- och moderlösa bröder icke allenast en tillgifven och hjertegod vän, utan också en ledande, stödjande, varnande och hjelpande fader.

Sådan var Anders Fryxells moder. Hennes personlighet, hennes sätt att sköta sitt hus och uppfostra sina barn utgöra i många fall förutsättningen och vilkoret för rigtningen af sonens verksamhet och lif. I detta sträfsamma men glada och fridfulla hem med dess rena seder härdades och stärktes hans kropp, vandes han vid arbete och sparsamhet, uppfostrades han till enkla lefnadsvanor och medförde till lifvets kamp helsa,förnöjsamhet, gladt lynne, oförfäradt mod samt ringaktning för beqvämlighet, öfverflöd och fåfänga. Än värderikare skatter ärfde han i andligt hänseende. Moderns gudsfruktan, rättskaffenhet, kraft och ihärdighet gingo öfver på sonen, ehuru de hos honom förnämligast framträdde på annat område. Hon var ekonom, han icke. Hon sade honom redan tidigt: »det ser jag nog, att du aldrig blir någon god hushållare, Anders; men akta dig blott för skuld, så går det bra ändå.» Han glömde aldrig rådet, och med moderns kraft i viljan och redbarhet i karakteren iakttog han den yttersta sparsamhet, så att under studietiden i Upsala han ofta blott bestod sig bröd och mjölk till qvällsvard, och under första åren i Stockholm gick så tarfligt klädd i hemväfdt vadmal, att åtskilliga hans akademie-kamrater drogo sig undan och ej ens ville helsa på honom. Härigenom lyckades han undvika skuldsättning; och när sedermera inkomsterna ökades, kommo några af dem, som förut vändt honom ryggen, och anhöllo om penningelån.

Ehuru Fryxell af naturen saknade ekonomiska anlag och, oaktadt sitt i andra hänseenden förträffliga minne, aldrig kunde ett par veckor efter köpet komma ihog hvad han betalat för t. ex. sin rock, så ersattes dock denna brist i begåfning till viss grad af hans viljekraftiga bemödanden att göra hvar man rätt och vinna oberoende.

Det var dock egentligen som författare han aflade sitt mästerprof på ihärdighet, kraft och rättskänsla, hvarom framdeles blir tillfälle tala.

*

Lefnadssättet på Dalsland under början af innevarande sekel tecknar Fryxell i

En tidsbild från 1802.

»Hesselskogs prestgård är belägen i en skön men aflägsen och föga besökt dal. Gästgifvareväg gick ej derigenom, och allmogen bibehöll många af förra tiders vanor och åsigter. Hvar och en, som åkte förbi kyrkan, helsade henne genom att derunder ödmjukt aftaga och i handen hålla sin hatt. På ladugårdsdörrarna strök man hvarje påskafton ett stort kors af tjära till skydd emot påskkäringarna och deras trollerier. Man hörde gamla personer försäkra, några att de sett Necken, än i gestalt af en simmande svart häst, än som en man, sittande i en half båt, styra öfver dervarande sjöar; andra att de under månljusa nätter sett bergakungens boskap vandra öfver svedjefallen. Ett prestgårdens torp låg vid sidan af utskogen tätt under en hög och brant fjällrygg. Torparen

derstädes bad ängsligt de i trakten jagande herrarna att icke efter solnedgången ropa och hojta i skogen; ty eljest, så försäkrade han, skulle han och hans folk under den följande natten oroas af det störda jättefolkets härmande oljud och buller. Bergufvar funnos der ock så stora, att de någon gång i skymningen slogo ned och sökte bortföra torparens halfväxta får.

»Dessa företeelser måste inverka på mitt barnasinne och dess inbillningskraft, men ledde ej tillnågon vidskepelse. Allt sådant motarbetades af min far, som erhållit sin bildning under det fördomsfria upplysnings-tidehvarfvet. Han gaf åt de så kallade spökhistorierna en naturlig förklaring och sporrade min ärelystnad och stolthet så, att jag för att visa mitt mod låg vid sju års ålder ensam i en för spökerier vanryktad kammare, och gick en sen Oktoberqväll öfver kyrkogårdsmuren och tittade genom fönstren in i kyrkan. Att jag vid dessa försök icke såg eller förnam något öfvernaturligt, stärkte tron på min fars läror och tillika mitt eget mod och min sjelfförtröstan.

»Lefnadssättet bibehöll mycket af förra tiders enkelhet. Min far var kontraktsprost, min farfar kyrkoherde öfver hela Fryksdalen, och min farmor biskopsdotter från Karlstad. Min mors fader var kommerseråd, och hennes ena syster gift med kyrkoherden i Kila indrägtiga pastorat och den andra med häradshöfdingen öfver dervarande domsaga. Dessa tre familjer, också boende nära hvarandra, utgjorde med sina barnskaror den krets, i hvilken jag uppväxte. I följd af deras samhällsställning kunde man förmoda deras hem försedda med allehanda beqvämligheter. Men förhållandet var, att i intetdera huset fans ett klaver, än mindre ett piano ej heller ett enda innanfönster, och blott i några få rum funnos kakelugnar, i de flesta blott spisar. Allt det öfriga var i förhållande derefter. En jul omkring 1802 voro alla tre familjerna församlade med sina barnskaror. Dessa senare lades öfver natten tillsammans i ett enda rum: åtta eller tio flickor från fem till tretton årbredvid hvarandra tvärt öfver i en då bruklig ut-dragssäng; gossarna på golfvet med ingen annan bädd än slädfällar under och öfver sig; och i en mindre säng låg en bland mostrarna för att hålla reda på sällskapet. Hennes närvaro behöfdes ock. De äldre gossarna företogo sig att gång på gång sparka den yngste, sjuåringen, från slädfällarna ut på bara golfvet, tills slutligen mostern tog den gråtande pilten upp till sig. Många likartade drag kunde tilläggas. De här anförda torde dock gifva något begrepp om enkelheten, tarfligheten af dåtidens lefnadssätt också inom familjer i sådan samhällsställning som de här uppräknade.»

I denna förtroliga krets uppväxte Fryxell och kallades allmänt: »kusin Glädjen». Han var gunstling hos de unga flickorna, sina kusiner, och efter-lemnade bref visa, hur han af dem mottog flere förtroendeuppdrag; t. ex. en gång att från Stockholm köpa och hemföra deras hvita sidensars-skor till Åmålsbalerna. Lefnadssättet på orten hade nämligen mycket förändrats efter kriget och in-qvarteringarna 1808. Fryxell var älskare af kropps-öfningar och dansade gerna och väl. Mästare i skrid skogång, ritade han »mång runor i isens famn», och ännu vid 72 års ålder skrämde han sin om-gifning genom att en vacker dag spänna stålsko på fot och gå ut öfver en blank sjöyta. Han var en bland de första simlärare i Sverge. På nordiska museum förvaras det guldur, han som tacksamhetsgärd fick mottaga af sina lärjungar,och hvilket sedermera följde honom genom lifvet, indelande hans många arbetstimmar. Det var slutligen lika utnött som dess egare utarbetad. I seklets början deremot kunde Anders med Fru Lenngrens »Pojkar» sjunga:

»Uppå min mun var löjet, Och helsan i min blod, I själen bodde nöjet, Hvar menniska var god; Hvar pojke glad och yster Var strax min hulda bror, Hvar flicka var min syster, Hvar gumma var min mor.

Jag mins de fria fälten, Jag mätt så mången gång, Der ofta jag var hjelten I lekar och i språng». — —

Allt fann han »lätt och lustigt», till och med lexorna.

Hösten 1805 for Fryxell som tioårig pilt, munter i hågen, till Karlstads skola och intogs i tredje klassen; men nästa gång han lemnade prestgården för staden, var det med tårade ögon. Hemmet hade blifvit honom dubbelt kärt genom saknaden och de vedermödor, som stundom åtföljde skollifvet. Så t. ex. var det gossarna ålagdt att turvis hugga veden till eldning af klassrummet. Då ordningen kom till Anders, och han efter fåfänga ansträngningar misslyckats att klyfva de tjocka kubbarna, började han gråta. En beskedlig handtverkare gick förbi och frågade: »hvad gråter han för, min lilla herre?» och underrättad omförhållandet, sönderhögg han till gossens glädje det nödiga förrådet. När första höstterminen var slut, och dräng och hästar kommo för att skjutsa

Anders hem, kunde han om qvällen ej skilja sig från drängen, som tillhörde hemfolket, utan lade sig klädd att sofva öfver natten bredvid honom på köksgolfvet. Denna scen återupprepades sedermera vid flere hemtningar åren 1806 och 1807. Tillståndet i Karlstad under höstterminen 1808 beskref Fryxell på äldre dagar flere gånger. Kriget var utbrutet, och det nyuppbådade landtvärnet förlagdt i staden. De unga bonddrängarne kommo dit, hulliga och rödkindade, hurtigt sjungande fosterländska sånger. Men i följd af dålig föda, otillräcklig beklädnad samt trånga och osunda bostäder började de frampå hösten blifva gulbleka, magra eller pussiga. Sången var tystnad, modet borta och blicken slö. Slutligen utbröt fältfebern, och skolan måste upplösas. Anders hemtades hem, men medförde smittan och låg flera veckor lifsfarligt sjuk. Men tack vare hans goda kroppskonstitution, hans moders ömma omvårdnad samt ett eller par dussin spanska flugor och senapsdegar, kom han sig; hvarefter hvilan från skolstudier under lång tid samt den friska landtluften fullkomligt återstälde bans helsa.

Redan 1810 vid femton års ålder måste ynglingen börja att försörja sig sjelf. Han tog då några månaders kondition som informator för två små kusiner, söner af auditör Lagergren, sin blifvande svärfar. År 1811 antog han informatorsplats på längre tid i Kristinehamn hos enenkefru L. Här fick han för första gången pröfva på de svårigheter, beroendet af andra kan medföra. Hemmet var otrefligt, och kosthållet klent. En afton, då han hemkom från en längre utflygt med slukande aptit och fann den vanliga qvällsvarden: gulbrun ölost, bröd och tre ägg, d. v. s. ett åt hvardera personen, grep hungern honom så, att han knep två ägg åt sig ensam, hvarefter enkan delade det tredje ägget mellan sig och sonen. Han skref till modern och klagade, men hon förmanade honom till tålamod, bad honom ej öfvergifva sin första anställning samt skickade honom litet extra munförråd. Han längtade sig till gulsot men höll ut. Under sommarferierna fick hans lärjunge följa honom på en månad till prestgården och äta sig mätt på smörgås och filbunke, hvarefter den lille bleke och magre gossen återvände knubbig och rödblommig till sin moder. Följden häraf blef, att Anders under nästkommande vinter erhöll bättre kost och vänligare bemötande.

Vårterminen 1813 kom han som välbeständ student till Upsala och blef redan samma sommar simlärare. Några andra sina studentöden omtalar han sjelf i »*Min historias historia*». I en annan biografisk upsats berättar han: »Året 1817 medförde en vigtig förändring i min lefnadsbana. Min far dog och efterlemnade så ringa förmögenhet, att jag, misströstande om möjligheten att bekosta min filosofie magistergrad, reste hösten samma år till Upsala för att genomgå seminarium och derefter som pastorsadjunkt inträda i presterlig tjenstgöring inom Karlstads stift. Men underdenna resa sammanträffade jag på Westerås gästgifvaregård under några minuter med en landsman, hvilken skulle inom kort lemna sin informatorsplats i Stockholm, och som lofvade skaffa densamma åt mig. Emedan jag ännu var för ung att prestvigas, antogs förslaget. Platsen var som lärare i matematik inom en större pension, hvilken förestods af dåvarande hofpredikanten A. A. Afzelius, författaren af Neckens polska samt utgifvaren af Svenska folkvisorna och Eddorna m. m. Medlärare voro J. A. Cnattingius, K. F. Dahlgren och P. A. Sondén, alla tre redan då och än mer längre fram kända som litteratörer eller skalder. Redan förut hade jag med värma omfattat först Leopoldska och sedermera götiska, i någon mån äfven fosforistiska skolans alster samt Goethes, Schillers och Wielands arbeten. Det blef mig alltså i hög grad välkommet och välgörande att upptagas i en krets af personer, hvilka delade nämnda tänkesätt och böjelser. Snart ingick jag med dem, i synnerhet med Sondén och Cnattingius, en innerlig och aldrig afbruten vänskap och blef genom dem dels lifvad till litterära sysselsättningar, dels ledd till bekantskap med Atterbom, Hammarsköld, Levijn och Palmblad d. v. s. med sjelfva anförarne i fosforisternas läger.I bref at den $^{31}/_{1}$ 1820 skrifver han härom till sin syster: «jag har fasligt mycket att göra men deremellan *Elysiska stunder.*» Genom min anställning som lärare i den stora pensionen fattade jag ock mycken lust för pedagogisk verksamhet. Det ena med det andra alstrade enbrinnande åhåga att få stanna i Stockholm bland litterära vänner och sysselsättningar. Men för att vinna detta mål var nödigt att taga magistergraden. Våren 1818 fattades beslut härom, och genom ansträngande af alla krafter och tillgångar, lyckades det mig att i Juni 1819 kunna aflägga filosofie kandidat-examen, hvarefter jag redan samma år blef anstäld vid Djurgårdsskolan.»

Sommaren 1821 promoverades Fryxell till filosofie magister.

I nedanstående bref till systern, sedermera blifvande prostinnan Stenbäck, uttalar han sin glädje och beskrifver

högtidligheterna.

“Älskade Syster Ulla!

Ära vare Gud i höjden! Nu är det gjordt. Kransen hänger på väggen, och det sidenfransade magisterbrefvet ligger i byrån. — — Promotionsdagen var vacker. Det var den roligaste, den gladaste dag, jag vet mig hafva haft. Mötet med så många ungdomskamrater och vänner, glädje i hvarje blick liksom i eget hjerta, den brokiga folkmängden, den sköna trädgården, vädret, och slutligen det gyldene ädla vinet i ådrorna. Nej! en sådan dag får jag kanske aldrig mer. Hur vi klingade med hvarandra, de unga bekransade, och sjöngo Franzéns härliga visa: “Goda gosse, glaset töm!“ och vid den hjertgripande sista strofen, då tryckte vi hvarandras händer, bödo oss till hvarandra på gamla, gråa dagar och förnyade med ett högtljudande Da Ca de sista raderna:
“tänk hvad fröjd på gamla dar Gubbens hjerta känner; Gammalt vin har gubben qvar än åt gamla vänner“. Och än en gång, och åter en gång och ändå en gång sjöngo vi om de härliga orden.“ — — — (Följer så beskrifning öfver det stora middagsbordet i orangerisalen). “Glädjen ochvinet löste snart bandet från de 160 tungor, som voro kring bordet, och ett gladt men oredigt glädjesorl hördes, ur hvilket ingen enskild röst förnams; liksom du nu, goda Syster, midsommars morgon går ut i ängen, du ej kan höra någon enskild fogel ur den glädjedruckna konserten, likaså här; blott marskalkerna, när de då och då stego upp och med blossande kinder och hög röst anmälde en skål, kunde någon gång urskiljas; liksom Du äfven der ute i ängen stundom ser trasten flyga upp i en grantopp och öfverrösta de andra. Hur innerligt önskade jag ej att blott för ett ögonblick kunna hafva Mamma och dig i salen för att se den lifliga ungdomsfesten, se mig på min hedersdag. Vi suto några tillsammans vid bordet, hvilkas fäder voro döda, men hvilkas mödrar ännu lefde, och hade likasom min älskade moder uppoffrat allt, burit dagens tunga och hetta för den älskade sonens skull. Hur innerligt önskade vi ej, att hafva dessa våra ömt älskade mödrar tillstädes, att de måtte fröjdas vid vår åsyn på vår hedersdag. — — —

Fredags morgonen reste vi åter till Stockholm igen, vackert väder, flink färd, rolig resa: “Blåsen nu alla, hör böljorna svalla“ klingade mellan Mälarstränderna under glasens kling klang, ångmaskinens dån och skratt och löje.

Om dessa år skrifver Fryxell vidare: »Kärleken för vitterhet lockade mig snart till egna dels poetiska, dels prosaiska försök. Igenkänneliga genom signaturen Fr., återfinnas de i »*Kalender för Damer*» åren 1819 och 1820, samt i »*Poetisk kalender*» af Atterbom 1822. Det sista bidraget bestod i sångspelet »*Vermlandsflickan*». Den deri förekommande sången: »Ack! Wermeland, du sköna, du härliga land!» skrefs med anledning af ord och musik ur en östgötavisa, som började: »Och Östra-götland och Finspånga län! ja, du är en krona för alla, Och inom dina gränser boredeliga män» etc. — — — Jag kan aldrig glömma mina känslor, när Atterbom och Palmblad efter att hafva hört berörda sångpjes uppläsas, beslöto dess införande i »*Poetisk kalender*». Det var i mina ögon en hög grad af litterär heder och utmärkelse, och efter mottagande af detta utslag, kunde jag på flere timmar icke sofva, utan gick, det var en sen Oktoberqväll, i det klaraste månsken upp på slottsbacken i Upsala för att lugna mina känslor och afkyla min förtjusning. Sångspelet har sedermera blifvit några gånger uppfördt på sällskapsteatrar i Upsala och Karlstad.»

Första anledningen till författandet af »*Vermlandsflickan*» var Fryxells missbelåtenhet med hjeltinnans tafatta uppförande i ett skådespel med sång, kalladt »*Den schweiziska familjen*», som vid denna tid gafs på operahuset. »*Annorlunda skulle en vermlandsflicka betett sig*» sade han för sig sjelf på vägen hem; och så tillkom hans sångpjes om den raska Anna, en romantiserad teckning af hans kusin Anna Lisa Ifvarson, sedermera gift med possessionaten Gudmund Löwenhjelm på Malma gård i VermlandPå denna egendom och som läskamrat med G. Löwenhjelm och hans bröder vistades Es. Tegnér 1796 och undervisades af sin äldre bror L. G. Tegnér..

Då Fryxell låter Sven sjunga: “Den signade dagen, den kommer väl, Då Anna lilla blifver min brud.“ — — utbytte han i tankarna ordet lilla med namnet Lisa. Till systern skrifver han med ett exemplar af kalendern: »*helsa mina vermlandsflickor, frånhvilka jag lånat idealets drag.*» Den lefnadsfriska stämning, som genomgår stycket, är karakteristisk för författaren. Då Anna sjunger: “Lärkan högt i skyn, hon svingar om med fröjd, Likaså

jag alltid munter är och nöjd,“ — är det i sjelfva verket författaren sjelf, som jublar af gladt ungdomsmod. Då han följande sommar 1823 återvände till hemorten, anmärktes bland slägten, att hans sångspel saknade djupsinne och allvar. Muntert svarade han: »*aldrig kunde jag tro, att I blifvit så blöta af fosforisternas tåreflöden.*»

Fastän Fryxell genom tillfälliga omständigheter kommit i nära beröring med »*Nya skolan*», uppreste sig dock redan nu hans glädtiga, åt det konkreta vända sinne mot dess sentimentalitet och onatur. Redan 1821 skrifver han härom till systern: »Litteratur och litteratörer, som förut så mycket fäst mig här, är jag redan äcklig vid, lik en som ätit upp ½ [LPund] konfekt. — Tro mig, poeter till dagligt umgänge blir man snart ledsen vid.» — Året derpå skrifver han: »Du vet, att jag blifvit utledsen vid fosforisternas utvattnade trånad samt urblekta morgon- och aftonrodnader.» — Fryxells egen anspråkslösa ungdomsdikt är ett stycke naturlif, genomträngdt af hemortens friska fjellvindar. Den lefnadslust, som spritter deri, kunde senare tiders pröfningar aldrig fullständigt omintetgöra. Den hade sin källa i god helsa, godt lynne, goda kroppskrafter, medfödd lifsglädje (animal spirit) samt i fast förtröstan på engudomlig försyn; slutligen ock i en outtröttlig arbetslust och arbetsförmåga, som ständigt eggades till verksamhet genom uppdykande tankar, hvilka icke lemnade tänkaren rast eller ro, förr än de tagit form på papperet.

Snart kände dock Fryxell, att han ej var född till skald. Han skrifver sjelf härom: »Jag insåg min brist på poetisk kallelse och har efter 1822 icke sysselsatt mig med andra dylika försök än några sällskapsvers eller öfversättningar af politiska dikter, införda i mitt historiska arbete.»

År 1822 erhöll Fryxell af samfundet »Pro fide et christianismo» belöning för flit och skicklighet som skollärare och utnämndes till kollega vid Maria högre lärdomsskola. Redan under sin verksamhet på Djurgården hade pedagogiken lifligt intresserat honom, och han hade lyckats der införa vexelundervisningsmetoden. Nu egnade han sig med växande nit åt detta ämne. 1823 valdes han till arkivarie i »Sällskapet för vexelundervisningens befrämjande» och ledamot i dess direktion, och samma år utkommo hans »*Elementar-räknetabeller*», af hvilka andra upplagan trycktes 1830, samt afhandlingen: »*Förslag till enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken.*» Denna skrift gjorde Fryxell för första gången allmännare känd samt tillvann honom den liberala tidningspressens lifliga bifall. Men å andra sidan ådrog den honom också mycket tadel. Erkebiskop Rosenstein försäkrade honom, att han genom detta uppträdande för alltid stängt vägen för sig såväl på den kyrkliga som på den pedagogiska banan.1824 utkom första upplagan af Fryxells svenska språklära och hans tal om »*Vexelundervisningens användbarhet*», och 1832 skriften: »*Försök att närmare bestämma frågan om undervisningsverkens reform*». 1827 utnämndes han till rektor vid »*Nya Elementarskolan*»; 1828 till rektor vid Maria högre lärdomsskola och 1831 till rektor vid den nyinrättade Wallinska flickskolan. För detta läroverk utarbetade han förslag till läroämnenas indelning. Under dessa år valdes han till ledamot af kommitéer och sällskaper för behandlingen af skolfrågor. Samtidigt med denna vidsträckta pedagogiska verksamhet fortgick arbetet på svenska historien. Men åt detta älsklingsämne fick han vanligtvis blott egna nattens timmar. De sex första delarna af hans »*Berättelser*», som skänkt Sverges ungdom så mången glad dag, de äro till stor del nedskrifna under den tysta natten, då författarens fantasi, ostörd af yttre hinder, införde honom i förflutna tidsåldrar och för hans själs ögon framkallade Sverges stora minnen från förgångna slägten. Hur han genom inre anlag och yttre omständigheter blifvit manad och förd till sitt historiska författarskap, derom berättar han sjelf i följande uppsats.

*

INLEDNING.

Anders Fryxells moder, Eva Lovisa Ekman, var dotter af en rik och ansedd köpman i Åmål, kommerserådet Anders Ekman, hvilken som riksdagsman under frihetstidens sista år utöfvade ej ringa inflytande. Men oaktadt klokhet och omtanke kunde han dock ej skydda sina skatter undan förstörelse på en tid, då ännu hvarken brand-

eller sjöförsäkringar voro allmänt införda. På ett enda år förlorade han fyra fartyg, några med last, och hans vackra hus i staden blef lågornas rof. Morgonen efter den förstörelsens natt, som ödelade hans hem och slutade raden af årets förluster, var han dock vid godt mod, då han såg sig ännu omgifven af en älskad hustru, två söner samt fyra vackra, blomstrande döttrar. Med undergifvenhet och tacksägelse upprepade han Jobs ord: »Herren gaf, och Herren tog, välsignadt vare Herrens namn!»

Någon tid efter dessa pröfningar blef dottern Eva Lovisa, en bland stadens firade baldrottningar, gift med en äldre aktad och lärd prestman, Matthias Fryxell. Han lefde nästan uteslutande för sitt embete och bland sina böcker; och som vanligt på dentiden fick hans unga hustru ingen kännedom om mannens affärsställning; hennes hela verksamhet var inskränkt till vården om barnen och den inre ekonomien. Kort efter födelsen af familjens andra barn såg hon sin man vara djupt nedslagen och derjemte söka dölja sin oro för henne. Sedan hon någorlunda återhemtat krafterna, förmådde hon honom att omtala orsaken till sina bekymmer och fick då veta, att huset var i följd af hans godtrogna borgensförbindelser så nedsänkt i skulder, att man med det snaraste kunde motse utmätning af hela lösegendomen. Med ännu svag och darrande hand skref hon då till de strängaste fordringsegarne och bad om någon tids anstånd med betalningen, framlade för dem husets tillgångar samt hvilka medel, som kunde användas till betäckande af de mest trängande skulderna, och allt detta med den framgång, att kreditorerna beviljade henne det äskade anståndet.

Nu öfvertog den klarsynta och driftiga husmodem på mannens uppmaning sjelf ledningen af familjens affärer, och det blef då en helt annan ordning på prestgården. Allt, som möjligen kunde med någon fördel afyttras, blef såldt, inventarier, kreatur, bohag, och den derför inflytande summan användes att betala den mest trängande gälden. Sedan utarrenderades prestgården på vissa år; men den omtänksamma prostinnan hade tagit undan tvänne torp, på hvilka hon under arrendetiden uppfödde kalfvar och ungboskap för att vid dess slut kunna utan extra utgift sätta upp prestgården med de nödvändigaste kreaturen.

I hemmet lefde man på det tarfligaste sätt. Väfstolen var ständigt i gång, bearbetande det hemväxta linet samt ullen af fåren till varma och varaktiga kläder; och barfota i hemväfd blångarnsskjorta och dito benkläder samt med halmhatt på hufvudet ströfvade Anders, äldste sonen, under sommaren i getherdens sällskap omkring i utskogen, sedan han undangjort dagens pensum i grammatica latina. Fryxell har på äldre dagar med förtjusning beskrifvit detta naturlif och omtalat, hur hans fotsulor frampå hösten voro så härdade, att han utan olägenhet sprang öfver rågstubben. Beskrifningen slutades ofta med orden: »Jag kan ej nog tacka Gud och min far, att jag så länge fick vara pojke».

Ofta reste prestfrun sjelf tidigt på morgonen in till Åmål, ej skyende dåliga vägar, ena gången skadade af höstens regn, andra gången af vårens källossning. Hon medförde på kärran äggkorgar, smörbyttor eller en kalf till afsalu. Inomhus uppehöll hon ordning och tukt, och husagan var icke okänd hvarken för barn eller tjenareEn dag hade lille Anders olofvandes klättrat upp i kyrktornet och satt i gluggen vid klockorna, gungande på ett bräde, då modren kom på gården och fick se honom. Beherskande sin förskräckelse, ropade hon gladt: Kom ned, Anders, får du smörgås till aftonvard, men när gossen kom ned, fick han sträng upptuktelse för sitt öfverdåd.. I skymningen efter slutadt dagsarbete gick hon vanligen ut i köket, medan drängarna åto sin qvällsvard, och sittande öfverst på köksbänken invid den stora krokspisen, från hvars häll en väldig qvällsbrasa sprakade, afhörde hon rättarensredogörelse för dagens utförda sysslor och gaf sina ordres för morgondagens värf. Då hösten efter den ofvannämnda realisationen kom, och smörtionden var uppburen, följde prostinnan sjelf med lassen till Uddevalla, der varan kunde afsättas fördelaktigare än i Åmål. Hon färdades på simpel bondkärra och tog in på det tarfliga värdshuset. Derifrån gjorde hon besök hos sina rika slägtingar i staden, i hvilkas umgängeskrets den unga, vackra och älskvärda prestfrun vann så mycken sympati, att sällskapet föreslog att följa henne ett stycke på hemvägen. Af detta smickrande anbud fann hon sig dock helt besvärad, förutseende att hennes simpla fordon skulle göra ofördelaktigt intryck på det fina sällskapet. I tysthet meddelade hon sitt bekymmer åt värden, sin rika kusin, som afstyrde förslaget, och ensam, men med lätt hjerta och tung plånbok, begaf hon sig på väg till hemmet.

Egna bekymmer gjorde, dock aldrig Eva Lovisa Ekman känslolös för andras nöd. Hon var utmärkt ej blott för ekonomisk duglighet utan ock för oegennytta och hjelpsamhet, hvilken senare vid många tillfällen anlitades. År

1812, det svåra nödåret, drabbades också Dalsland af missväxt och hunger. Prestgården blef, som vanligt vid dylika tillfällen, öfversvämmad af fattiga, för hvilka köksdörren alltid stod öppen, och vällingsgrytan, likt enkans oljekruka, aldrig var tom. Samma köld och snöfall, som ödeläde Napoleons stora härar ute på Rysslands fält, stängde också innevånarne i månget ensligt skogstorp från denbefolkade bygden och hotade dem med hungersdöd. Prostinnan sände då sin handfastaste dräng, den så kallade ministern, för att med en mängd mjölpåsar på en stockkälke (med släde kunde man ej komma fram) söka bana sig väg genom snödrifvorna till torpen. Yngste sonen, då ett 6 års barn, berättar, att han minnes modern, stående på trappan till sädesboden, säga: »Kära Magnus, detta blir allt tungt i snödrifvorna, men du blir lättåkande hem.» — »Jag får lass då med», svarade Magnus, »jag får många välsignelser med mig hem.» Prostinnan lade handen öfver ögonen, och Magnus for; men den lille pilten funderade mycket öfver detta samtal, som han icke kunde begripa.

En varm och lefvande gudsfruktan var häfstången för denna pligttrogna och sjelfförsakande verksamhet. Då en gång under ofvannämnda nödår hon utdelat ovanligt mycket understöd, sade en af hennes vänner varnande: »Eva, Eva! du ger bort alldeles för mycket, tänk på barnen!» Hon svarade lugnt: »Gud tager nog vård om dem!» Fryxell kunde aldrig glömma sista söndagen före sin flyttning hemifrån. Det var messfall i kyrkan, och modren läste sjelf predikan i hemmet och hade valt psalmen: »Min själ och sinne, låt Gud råda och hoppas på din fader blid», — en af de vackraste psalmerna i gamla psalmboken.

Så förflöto år efter år under arbete och sparsamhet, omtanke och välgörenhet, och fastän familjen ökades, minskades dock skulderna oupphörligt; tills slutligen den glada dag randades,då den siste fordringsegaren blifvit till sista skärfven betalad. Då prostinnan den dagen med glädjestrålande ögon inträdde i mannens arbetsrum, hållande den öfverkorsade reversen i sin hand, reste sig denne från skrifbordet och slöt henne i sina armar sägande: »Eva, du är min goda engel! du har räddat mig från förtviflan och vanära. Gud välsigne dig!»

Hustrun fick fortfarande sköta affärerna och gjorde det med sådan framgång, att hon kunde gifva barnen en efter dåtidens förhållanden god uppfostran och derjemte hålla ett gästfritt hus, om hvilket en bland umgängesvännerna, en gammal militär, något sjelfsvåldigt rimmade: »Trånga hyddor och låga tak, Men fylda kannor och mycken mat.» Längre fram inköpte hon en liten egendomslott, ett förfallet skattevrak, som hon så småningom betalade och bebyggde och dit hon, blifven enka, drog sig tillbaka med sina barn. Af dessa hade dock redan tre hoppgifvande söner vandrat ut i verlden. Blott stundom återvände de på besök till sin moders natursköna boning, hvilken den yngste bland dem besjöng med orden:

“Djupa sjöar, höga fjäll, Mörka skogar, ljusa gärden Ligga kring ett litet tjäll, Bortgömdt från den stora verlden.“

I Fryxells efterlemnade brefsamling finnes en bundt gulnade och nötta papper med påskriften: »Bref från min mor.» Ortografien i dessa bref är under all kritik, men deras innehållådagalägger varm gudsfruktan och klart omdöme, hvarjemte de andas den innerligaste kärlek till sonen. En gång, då denne ej på länge skrifvit till henne men deremot flera bref till sin syster — förmodligen om de poetiska kalendrar, till hvilka han under denna tid insände bidrag — klagar modern: »fast jag icke har något »caländer» hjerta, så fins der ett modershjerta så öppet och ömt som någons.» I sitt sista bref, skrifvet d. 29 Jan. 1824 och ett par månader före hennes död, tackar och välsignar hon sin son för all den glädje, han gjort henne »på gamla dagar», och fortsätter vidare: »alla, som läst dina böcker, lemna dem sitt goda loford; måtte Gud välsigna alla dina bemödanden för den goda saken (reformförslagen rörande läroverken?) äfvensom mitt upprörda hjerta innerligen välsignar dig för min Fredrik, (en yngre son) som du så kraftigt understödt.»Med anledning af de sista orden må här tilläggas, att den yngste sonen ofta och med rörelse omtalat, hurusom Anders Fryxell var för sina begge yngre, tidigt fader- och moderlösa bröder icke allenast en tillgifven och hjertegod vän, utan också en ledande, stödjande, varnande och hjelpande fader.

Sådan var Anders Fryxells moder. Hennes personlighet, hennes sätt att sköta sitt hus och uppfostra sina barn utgöra i många fall förutsättningen och vilkoret för rigtningen af sonens verksamhet och lif. I detta sträfsamma men glada och fridfulla hem med dess rena seder härdades och stärktes hans kropp, vandes han vid arbete och sparsamhet, uppfostrades han till enkla lefnadsvanor och medförde till lifvets kamp helsa,förnöjsamhet, gladt lynne, oförfäradt mod samt ringaktning för beqvämlighet, öfverflöd och fåfänga. Än värderikare skatter ärfde han

i andligt hänseende. Moderns gudsfruktan, rättskaffenhet, kraft och ihärdighet gingo öfver på sonen, ehuru de hos honom förnämligast framträdde på annat område. Hon var ekonom, han icke. Hon sade honom redan tidigt: »det ser jag nog, att du aldrig blir någon god hushållare, Anders; men akta dig blott för skuld, så går det bra ändå.» Han glömde aldrig rådet, och med moderns kraft i viljan och redbarhet i karakteren iakttog han den yttersta sparsamhet, så att under studietiden i Upsala han ofta blott bestod sig bröd och mjölk till qvällsvard, och under första åren i Stockholm gick så tarfligt klädd i hemväfdt vadmal, att åtskilliga hans akademie-kamrater drogo sig undan och ej ens ville helsa på honom. Härigenom lyckades han undvika skuldsättning; och när sedermera inkomsterna ökades, kommo några af dem, som förut vändt honom ryggen, och anhöllo om penningelån.

Ehuru Fryxell af naturen saknade ekonomiska anlag och, oaktadt sitt i andra hänseenden förträffliga minne, aldrig kunde ett par veckor efter köpet komma ihog hvad han betalat för t. ex. sin rock, så ersattes dock denna brist i begåfning till viss grad af hans viljekraftiga bemödanden att göra hvar man rätt och vinna oberoende.

Det var dock egentligen som författare han aflade sitt mästerprof på ihärdighet, kraft och rättskänsla, hvarom framdeles blir tillfälle tala.

*

Lefnadssättet på Dalsland under början af innevarande sekel tecknar Fryxell i

En tidsbild från 1802.

»Hesselskogs prestgård är belägen i en skön men aflägsen och föga besökt dal. Gästgifvareväg gick ej derigenom, och allmogen bibehöll många af förra tiders vanor och åsigter. Hvar och en, som åkte förbi kyrkan, helsade henne genom att derunder ödmjukt aftaga och i handen hålla sin hatt. På ladugårdsdörrarna strök man hvarje påskafton ett stort kors af tjära till skydd emot påskkäringarna och deras trollerier. Man hörde gamla personer försäkra, några att de sett Necken, än i gestalt af en simmande svart häst, än som en man, sittande i en half båt, styra öfver dervarande sjöar; andra att de under månljusa nätter sett bergakungens boskap vandra öfver svedjefallen. Ett prestgårdens torp låg vid sidan af utskogen tätt under en hög och brant fjällrygg. Torparen derstädes bad ängsligt de i trakten jagande herrarna att icke efter solnedgången ropa och hojta i skogen; ty eljest, så försäkrade han, skulle han och hans folk under den följande natten oroas af det störda jättefolkets härmande oljud och buller. Bergufvar funnos der ock så stora, att de någon gång i skymningen slogo ned och sökte bortföra torparens halfväxta får.

»Dessa företeelser måste inverka på mitt barnasinne och dess inbillningskraft, men ledde ej tillnågon vidskepelse. Allt sådant motarbetades af min far, som erhållit sin bildning under det fördomsfria upplysnings-tidehvarfvet. Han gaf åt de så kallade spökhistorierna en naturlig förklaring och sporrade min ärelystnad och stolthet så, att jag för att visa mitt mod låg vid sju års ålder ensam i en för spökerier vanryktad kammare, och gick en sen Oktoberqväll öfver kyrkogårdsmuren och tittade genom fönstren in i kyrkan. Att jag vid dessa försök icke såg eller förnam något öfvernaturligt, stärkte tron på min fars läror och tillika mitt eget mod och min sjelfförtröstan.

»Lefnadssättet bibehöll mycket af förra tiders enkelhet. Min far var kontraktsprost, min farfar kyrkoherde öfver hela Fryksdalen, och min farmor biskopsdotter från Karlstad. Min mors fader var kommerseråd, och hennes ena syster gift med kyrkoherden i Kila indrägtiga pastorat och den andra med häradshöfdingen öfver dervarande domsaga. Dessa tre familjer, också boende nära hvarandra, utgjorde med sina barnskaror den krets, i hvilken jag uppväxte. I följd af deras samhällsställning kunde man förmoda deras hem försedda med allehanda beqvämligheter. Men förhållandet var, att i intetdera huset fans ett klaver, än mindre ett piano ej heller ett enda innanfönster, och blott i några få rum funnos kakelugnar, i de flesta blott spisar. Allt det öfriga var i förhållande derefter. En jul omkring 1802 voro alla tre familjerna församlade med sina barnskaror. Dessa senare lades öfver natten tillsammans i ett enda rum: åtta eller tio flickor från fem till tretton årbredvid hvarandra tvärt öfver i en då

bruklig ut-dragssäng; gossarna på golfvet med ingen annan bädd än slädfällar under och öfver sig; och i en mindre säng låg en bland mostrarna för att hålla reda på sällskapet. Hennes närvaro behöfdes ock. De äldre gossarna företogo sig att gång på gång sparka den yngste, sjuåringen, från slädfällarna ut på bara golfvet, tills slutligen mostern tog den gråtande pilten upp till sig. Många likartade drag kunde tilläggas. De här anförda torde dock gifva något begrepp om enkelheten, tarfligheten af dåtidens lefnadssätt också inom familjer i sådan samhällsställning som de här uppräknade.»

I denna förtroliga krets uppväxte Fryxell och kallades allmänt: »kusin Glädjen». Han var gunstling hos de unga flickorna, sina kusiner, och efter-lemnade bref visa, hur han af dem mottog flere förtroendeuppdrag; t. ex. en gång att från Stockholm köpa och hemföra deras hvita sidensars-skor till Åmålsbalerna. Lefnadssättet på orten hade nämligen mycket förändrats efter kriget och in-qvarteringarna 1808. Fryxell var älskare af kropps-öfningar och dansade gerna och väl. Mästare i skrid skogång, ritade han »mång runor i isens famn», och ännu vid 72 års ålder skrämde han sin om-gifning genom att en vacker dag spänna stålsko på fot och gå ut öfver en blank sjöyta. Han var en bland de första simlärare i Sverge. På nordiska museum förvaras det guldur, han som tacksamhetsgärd fick mottaga af sina lärjungar,och hvilket sedermera följde honom genom lifvet, indelande hans många arbetstimmar. Det var slutligen lika utnött som dess egare utarbetad. I seklets början deremot kunde Anders med Fru Lenngrens »Pojkar» sjunga:

»Uppå min mun var löjet, Och helsan i min blod, I själen bodde nöjet, Hvar menniska var god; Hvar pojke glad och yster Var strax min hulda bror, Hvar flicka var min syster, Hvar gumma var min mor.

Jag mins de fria fälten, Jag mätt så mången gång, Der ofta jag var hjelten I lekar och i språng». — —

Allt fann han »lätt och lustigt», till och med lexorna.

Hösten 1805 for Fryxell som tioårig pilt, munter i hågen, till Karlstads skola och intogs i tredje klassen; men nästa gång han lemnade prestgården för staden, var det med tårade ögon. Hemmet hade blifvit honom dubbelt kärt genom saknaden och de vedermödor, som stundom åtföljde skollifvet. Så t. ex. var det gossarna ålagdt att turvis hugga veden till eldning af klassrummet. Då ordningen kom till Anders, och han efter fåfänga ansträngningar misslyckats att klyfva de tjocka kubbarna, började han gråta. En beskedlig handtverkare gick förbi och frågade: »hvad gråter han för, min lilla herre?» och underrättad om och hvilket sedermera följde honom genom lifvet, indelande hans många arbetstimmar. Det var slutligen lika utnött som dess egare utarbetad. I seklets början deremot kunde Anders med Fru Lenngrens »Pojkar» sjunga:

»Uppå min mun var löjet, Och helsan i min blod, I själen bodde nöjet, Hvar menniska var god; Hvar pojke glad och yster Var strax min hulda bror, Hvar flicka var min syster, Hvar gumma var min mor.

Jag mins de fria fälten, Jag mätt så mången gång, Der ofta jag var hjelten I lekar och i språng». — —

Allt fann han »lätt och lustigt», till och med lexorna.

Hösten 1805 for Fryxell som tioårig pilt, munter i hågen, till Karlstads skola och intogs i tredje klassen; men nästa gång han lemnade prestgården för staden, var det med tårade ögon. Hemmet hade blifvit honom dubbelt kärt genom saknaden och de vedermödor, som stundom åtföljde skollifvet. Så t. ex. var det gossarna ålagdt att turvis hugga veden till eldning af klassrummet. Då ordningen kom till Anders, och han efter fåfänga ansträngningar misslyckats att klyfva de tjocka kubbarna, började han gråta. En beskedlig handtverkare gick förbi och frågade: »hvad gråter han för, min lilla herre?» och underrättad omförhållandet, sönderhögg han till gossens glädje det nödiga förrådet. När första höstterminen var slut, och dräng och hästar kommo för att skjutsa Anders hem, kunde han om qvällen ej skilja sig från drängen, som tillhörde hemfolket, utan lade sig klädd att sofva öfver natten bredvid honom på köksgolfvet. Denna scen återupprepades sedermera vid flere hemtningar åren 1806 och 1807. Tillståndet i Karlstad under höstterminen 1808 beskref Fryxell på äldre dagar flere gånger. Kriget var utbrutet, och det nyuppbådade landtvärnet förlagdt i staden. De unga bonddrängarne kommo dit, hulliga och rödkindade, hurtigt sjungande fosterländska sånger. Men i följd af dålig föda, otillräcklig beklädnad samt trånga och osunda bostäder började de frampå hösten blifva gulbleka, magra eller pussiga. Sången var

tystnad, modet borta och blicken slö. Slutligen utbröt fältfebern, och skolan måste upplösas. Anders hemtades hem, men medförde smittan och låg flera veckor lifsfarligt sjuk. Men tack vare hans goda kroppskonstitution, hans moders ömma omvårdnad samt ett eller par dussin spanska flugor och senapsdegar, kom han sig; hvarefter hvilan från skolstudier under lång tid samt den friska landtluften fullkomligt återstälde bans helsa.

Redan 1810 vid femton års ålder måste ynglingen börja att försörja sig sjelf. Han tog då några månaders kondition som informator för två små kusiner, söner af auditör Lagergren, sin blifvande svärfar. År 1811 antog han informatorsplats på längre tid i Kristinehamn hos enenkefru L. Här fick han för första gången pröfva på de svårigheter, beroendet af andra kan medföra. Hemmet var otrefligt, och kosthållet klent. En afton, då han hemkom från en längre utflygt med slukande aptit och fann den vanliga qvällsvarden: gulbrun ölost, bröd och tre ägg, d. v. s. ett åt hvardera personen, grep hungern honom så, att han knep två ägg åt sig ensam, hvarefter enkan delade det tredje ägget mellan sig och sonen. Han skref till modern och klagade, men hon förmanade honom till tålamod, bad honom ej öfvergifva sin första anställning samt skickade honom litet extra munförråd. Han längtade sig till gulsot men höll ut. Under sommarferierna fick hans lärjunge följa honom på en månad till prestgården och äta sig mätt på smörgås och filbunke, hvarefter den lille bleke och magre gossen återvände knubbig och rödblommig till sin moder. Följden häraf blef, att Anders under nästkommande vinter erhöll bättre kost och vänligare bemötande.

Vårterminen 1813 kom han som välbestäld student till Upsala och blef redan samma sommar simlärare. Några andra sina studentöden omtalar han sjelf i »*Min historias historia*». I en annan biografisk upsats berättar han: »Året 1817 medförde en vigtig förändring i min lefnadsbana. Min far dog och efterlemnade så ringa förmögenhet, att jag, misströstande om möjligheten att bekosta min filosofie magistergrad, reste hösten samma år till Upsala för att genomgå seminarium och derefter som pastorsadjunkt inträda i presterlig tjenstgöring inom Karlstads stift. Men underdenna resa sammanträffade jag på Westerås gästgifvaregård under några minuter med en landsman, hvilken skulle inom kort lemna sin informatorsplats i Stockholm, och som lofvade skaffa densamma åt mig. Emedan jag ännu var för ung att prestvigas, antogs förslaget. Platsen var som lärare i matematik inom en större pension, hvilken förestods af dåvarande hofpredikanten A. A. Afzelius, författaren af Neckens polska samt utgifvaren af Svenska folkvisorna och Eddorna m. m. Medlärare voro J. A. Cnattingius, K. F. Dahlgren och P. A. Sondén, alla tre redan då och än mer längre fram kända som litteratörer eller skalder. Redan förut hade jag med värma omfattat först Leopoldska och sedermera götiska, i någon mån äfven fosforistiska skolans alster samt Goethes, Schillers och Wielands arbeten. Det blef mig alltså i hög grad välkommet och välgörande att upptagas i en krets af personer, hvilka delade nämnda tänkesätt och böjelser. Snart ingick jag med dem, i synnerhet med Sondén och Cnattingius, en innerlig och aldrig afbruten vänskap och blef genom dem dels lifvad till litterära sysselsättningar, dels ledd till bekantskap med Atterbom, Hammarsköld, Levijn och Palmblad d. v. s. med sjelfva anförarne i fosforisternas läger.I bref at den $^{31}/_{1}$ 1820 skrifver han härom till sin syster: «jag har fasligt mycket att göra men deremellan *Elysiska stunder.*» Genom min anställning som lärare i den stora pensionen fattade jag ock mycken lust för pedagogisk verksamhet. Det ena med det andra alstrade enbrinnande åhåga att få stanna i Stockholm bland litterära vänner och sysselsättningar. Men för att vinna detta mål var nödigt att taga magistergraden. Våren 1818 fattades beslut härom, och genom ansträngande af alla krafter och tillgångar, lyckades det mig att i Juni 1819 kunna aflägga filosofie kandidat-examen, hvarefter jag redan samma år blef anstäld vid Djurgårdsskolan.»

Sommaren 1821 promoverades Fryxell till filosofie magister.

I nedanstående bref till systern, sedermera blifvande prostinnan Stenbäck, uttalar han sin glädje och beskrifver högtidligheterna.

“Älskade Syster Ulla!

Ära vare Gud i höjden! Nu är det gjordt. Kransen hänger på väggen, och det sidenfransade magisterbrefvet ligger i byrån. — — Promotionsdagen var vacker. Det var den roligaste, den gladaste dag, jag vet mig hafva haft. Mötet med så många ungdomskamrater och vänner, glädje i hvarje blick liksom i eget hjerta, den brokiga folkmängden,

den sköna trädgården, vädret, och slutligen det gyldene ädla vinet i ådrorna. Nej! en sådan dag får jag kanske aldrig mer. Hur vi klingade med hvarandra, de unga bekransade, och sjöngo Franzéns härliga visa: “Goda gosse, glaset töm!“ och vid den hjertgripande sista strofen, då tryckte vi hvarandras händer, bödo oss till hvarandra på gamla, gråa dagar och förnyade med ett högtljudande Da Ca de sista raderna:
“tänk hvad fröjd på gamla dar Gubbens hjerta känner; Gammalt vin har gubben qvar än åt gamla vänner“. Och än en gång, och åter en gång och ändå en gång sjöngo vi om de härliga orden.“ — — — (Följer så beskrifning öfver det stora middagsbordet i orangerisalen). “Glädjen och brinnande åhåga att få stanna i Stockholm bland litterära vänner och sysselsättningar. Men för att vinna detta mål var nödigt att taga magistergraden. Våren 1818 fattades beslut härom, och genom ansträngande af alla krafter och tillgångar, lyckades det mig att i Juni 1819 kunna aflägga filosofie kandidat-examen, hvarefter jag redan samma år blef anstäld vid Djurgårdsskolan.»

Sommaren 1821 promoverades Fryxell till filosofie magister.

I nedanstående bref till systern, sedermera blifvande prostinnan Stenbäck, uttalar han sin glädje och beskrifver högtidligheterna.

“Älskade Syster Ulla!

Ära vare Gud i höjden! Nu är det gjordt. Kransen hänger på väggen, och det sidenfransade magisterbrefvet ligger i byrån. — — Promotionsdagen var vacker. Det var den roligaste, den gladaste dag, jag vet mig hafva haft. Mötet med så många ungdomskamrater och vänner, glädje i hvarje blick liksom i eget hjerta, den brokiga folkmängden, den sköna trädgården, vädret, och slutligen det gyldene ädla vinet i ådrorna. Nej! en sådan dag får jag kanske aldrig mer. Hur vi klingade med hvarandra, de unga bekransade, och sjöngo Franzéns härliga visa: “Goda gosse, glaset töm!“ och vid den hjertgripande sista strofen, då tryckte vi hvarandras händer, bödo oss till hvarandra på gamla, gråa dagar och förnyade med ett högtljudande Da Ca de sista raderna:
“tänk hvad fröjd på gamla dar Gubbens hjerta känner; Gammalt vin har gubben qvar än åt gamla vänner“. Och än en gång, och åter en gång och ändå en gång sjöngo vi om de härliga orden.“ — — — (Följer så beskrifning öfver det stora middagsbordet i orangerisalen). “Glädjen ochvinet löste snart bandet från de 160 tungor, som voro kring bordet, och ett gladt men oredigt glädjesorl hördes, ur hvilket ingen enskild röst förnams; liksom du nu, goda Syster, midsommars morgon går ut i ängen, du ej kan höra någon enskild fogel ur den glädjedruckna konserten, likaså här; blott marskalkerna, när de då och då stego upp och med blossande kinder och hög röst anmälde en skål, kunde någon gång urskiljas; liksom Du äfven der ute i ängen stundom ser trasten flyga upp i en grantopp och öfverrösta de andra. Hur innerligt önskade jag ej att blott för ett ögonblick kunna hafva Mamma och dig i salen för att se den lifliga ungdomsfesten, se mig på min hedersdag. Vi suto några tillsammans vid bordet, hvilkas fäder voro döda, men hvilkas mödrar ännu lefde, och hade likasom min älskade moder uppoffrat allt, burit dagens tunga och hetta för den älskade sonens skull. Hur innerligt önskade vi ej, att hafva dessa våra ömt älskade mödrar tillstädes, att de måtte fröjdas vid vår åsyn på vår hedersdag. — — —

Fredags morgonen reste vi åter till Stockholm igen, vackert väder, flink färd, rolig resa: “Blåsen nu alla, hör böljorna svalla“ klingade mellan Mälarstränderna under glasens kling klang, ångmaskinens dån och skratt och löje.

Om dessa år skrifver Fryxell vidare: »Kärleken för vitterhet lockade mig snart till egna dels poetiska, dels prosaiska försök. Igenkänneliga genom signaturen Fr., återfinnas de i »*Kalender för Damer*» åren 1819 och 1820, samt i »*Poetisk kalender*» af Atterbom 1822. Det sista bidraget bestod i sångspelet »*Vermlandsflickan*». Den deri förekommande sången: »Ack! Wermeland, du sköna, du härliga land!» skrefs med anledning af ord och musik ur en östgötavisa, som började: »Och Östra-götland och Finspånga län! ja, du är en krona för alla, Och inom dina gränser boredeliga män» etc. — — — Jag kan aldrig glömma mina känslor, när Atterbom och Palmblad efter att hafva hört berörda sångpjes uppläsas, beslöto dess införande i »*Poetisk kalender*». Det var i mina ögon en hög grad af litterär heder och utmärkelse, och efter mottagande af detta utslag, kunde jag på flere timmar icke sofva, utan gick, det var en sen Oktoberqväll, i det klaraste månsken upp på slottsbacken i Upsala för att lugna mina känslor och afkyla min förtjusning. Sångspelet har sedermera blifvit några gånger uppfördt på

sällskapsteatrar i Upsala och Karlstad.»

Första anledningen till författandet af »*Vermlandsflickan*» var Fryxells missbelåtenhet med hjeltinnans tafatta uppförande i ett skådespel med sång, kalladt »*Den schweiziska familjen*», som vid denna tid gafs på operahuset. »*Annorlunda skulle en vermlandsflicka betett sig*» sade han för sig sjelf på vägen hem; och så tillkom hans sångpjes om den raska Anna, en romantiserad teckning af hans kusin Anna Lisa Ifvarson, sedermera gift med possessionaten Gudmund Löwenhjelm på Malma gård i VermlandPå denna egendom och som läskamrat med G. Löwenhjelm och hans bröder vistades Es. Tegnér 1796 och undervisades af sin äldre bror L. G. Tegnér..

Då Fryxell låter Sven sjunga: “Den signade dagen, den kommer väl, Då Anna lilla blifver min brud.“ —— utbytte han i tankarna ordet lilla med namnet Lisa. Till systern skrifver han med ett exemplar af kalendern: »*helsa mina vermlandsflickor, från* redeliga män» etc. ——— Jag kan aldrig glömma mina känslor, när Atterbom och Palmblad efter att hafva hört berörda sångpjes uppläsas, beslöto dess införande i »*Poetisk kalender*». Det var i mina ögon en hög grad af litterär heder och utmärkelse, och efter mottagande af detta utslag, kunde jag på flere timmar icke sofva, utan gick, det var en sen Oktoberqväll, i det klaraste månsken upp på slottsbacken i Upsala för att lugna mina känslor och afkyla min förtjusning. Sångspelet har sedermera blifvit några gånger uppfördt på sällskapsteatrar i Upsala och Karlstad.»

Första anledningen till författandet af »*Vermlandsflickan*» var Fryxells missbelåtenhet med hjeltinnans tafatta uppförande i ett skådespel med sång, kalladt »*Den schweiziska familjen*», som vid denna tid gafs på operahuset. »*Annorlunda skulle en vermlandsflicka betett sig*» sade han för sig sjelf på vägen hem; och så tillkom hans sångpjes om den raska Anna, en romantiserad teckning af hans kusin Anna Lisa Ifvarson, sedermera gift med possessionaten Gudmund Löwenhjelm på Malma gård i VermlandPå denna egendom och som läskamrat med G. Löwenhjelm och hans bröder vistades Es. Tegnér 1796 och undervisades af sin äldre bror L. G. Tegnér..

Då Fryxell låter Sven sjunga: “Den signade dagen, den kommer väl, Då Anna lilla blifver min brud.“ —— utbytte han i tankarna ordet lilla med namnet Lisa. Till systern skrifver han med ett exemplar af kalendern: »*helsa mina vermlandsflickor, frånhvilka jag lånat idealets drag.*» Den lefnadsfriska stämning, som genomgår stycket, är karakteristisk för författaren. Då Anna sjunger: “Lärkan högt i skyn, hon svingar om med fröjd, Likaså jag alltid munter är och nöjd,“ — är det i sjelfva verket författaren sjelf, som jublar af gladt ungdomsmod. Då han följande sommar 1823 återvände till hemorten, anmärktes bland slägten, att hans sångspel saknade djupsinne och allvar. Muntert svarade han: »*aldrig kunde jag tro, att I blifvit så blöta af fosforisternas tåreflöden.*»

Fastän Fryxell genom tillfälliga omständigheter kommit i nära beröring med »*Nya skolan*», uppreste sig dock redan nu hans glädtiga, åt det konkreta vända sinne mot dess sentimentalitet och onatur. Redan 1821 skrifver han härom till systern: »Litteratur och litteratörer, som förut så mycket fäst mig här, är jag redan äcklig vid, lik en som ätit upp ½ [LPund] konfekt. — Tro mig, poeter till dagligt umgänge blir man snart ledsen vid.» — Året derpå skrifver han: »Du vet, att jag blifvit utledsen vid fosforisternas utvattnade trånad samt urblekta morgon- och aftonrodnader.» — Fryxells egen anspråkslösa ungdomsdikt är ett stycke naturlif, genomträngdt af hemortens friska fjellvindar. Den lefnadslust, som spritter deri, kunde senare tiders pröfningar aldrig fullständigt omintetgöra. Den hade sin källa i god helsa, godt lynne, goda kroppskrafter, medfödd lifsglädje (animal spirit) samt i fast förtröstan på engudomlig försyn; slutligen ock i en outtröttlig arbetslust och arbetsförmåga, som ständigt eggades till verksamhet genom uppdykande tankar, hvilka icke lemnade tänkaren rast eller ro, förr än de tagit form på papperet.

Snart kände dock Fryxell, att han ej var född till skald. Han skrifver sjelf härom: »Jag insåg min brist på poetisk kallelse och har efter 1822 icke sysselsatt mig med andra dylika försök än några sällskapsvers eller öfversättningar af politiska dikter, införda i mitt historiska arbete.»

År 1822 erhöll Fryxell af samfundet »Pro fide et christianismo» belöning för flit och skicklighet som skollärare och utnämndes till kollega vid Maria högre lärdomsskola. Redan under sin verksamhet på Djurgården hade

pedagogiken lifligt intresserat honom, och han hade lyckats der införa vexelundervisningsmetoden. Nu egnade han sig med växande nit åt detta ämne. 1823 valdes han till arkivarie i »Sällskapet för vexelundervisningens befrämjande» och ledamot i dess direktion, och samma år utkommo hans »*Elementar-räknetabeller*», af hvilka andra upplagan trycktes 1830, samt afhandlingen: »*Förslag till enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken.*» Denna skrift gjorde Fryxell för första gången allmännare känd samt tillvann honom den liberala tidningspressens lifliga bifall. Men å andra sidan ådrog den honom också mycket tadel. Erkebiskop Rosenstein försäkrade honom, att han genom detta uppträdande för alltid stängt vägen för sig såväl på den kyrkliga som på den pedagogiska banan. gudomlig försyn; slutligen ock i en outtröttlig arbetslust och arbetsförmåga, som ständigt eggades till verksamhet genom uppdykande tankar, hvilka icke lemnade tänkaren rast eller ro, förr än de tagit form på papperet.

Snart kände dock Fryxell, att han ej var född till skald. Han skrifver sjelf härom: »Jag insåg min brist på poetisk kallelse och har efter 1822 icke sysselsatt mig med andra dylika försök än några sällskapsvers eller öfversättningar af politiska dikter, införda i mitt historiska arbete.»

År 1822 erhöll Fryxell af samfundet »Pro fide et christianismo» belöning för flit och skicklighet som skollärare och utnämndes till kollega vid Maria högre lärdomsskola. Redan under sin verksamhet på Djurgården hade pedagogiken lifligt intresserat honom, och han hade lyckats der införa vexelundervisningsmetoden. Nu egnade han sig med växande nit åt detta ämne. 1823 valdes han till arkivarie i »Sällskapet för vexelundervisningens befrämjande» och ledamot i dess direktion, och samma år utkommo hans »*Elementar-räknetabeller*», af hvilka andra upplagan trycktes 1830, samt afhandlingen: »*Förslag till enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken.*» Denna skrift gjorde Fryxell för första gången allmännare känd samt tillvann honom den liberala tidningspressens lifliga bifall. Men å andra sidan ådrog den honom också mycket tadel. Erkebiskop Rosenstein försäkrade honom, att han genom detta uppträdande för alltid stängt vägen för sig såväl på den kyrkliga som på den pedagogiska banan.1824 utkom första upplagan af Fryxells svenska språklära och hans tal om »*Vexelundervisningens användbarhet*», och 1832 skriften: »*Försök att närmare bestämma frågan om undervisningsverkens reform*». 1827 utnämndes han till rektor vid »*Nya Elementarskolan*»; 1828 till rektor vid Maria högre lärdomsskola och 1831 till rektor vid den nyinrättade Wallinska flickskolan. För detta läroverk utarbetade han förslag till läroämnenas indelning. Under dessa år valdes han till ledamot af kommitéer och sällskaper för behandlingen af skolfrågor. Samtidigt med denna vidsträckta pedagogiska verksamhet fortgick arbetet på svenska historien. Men åt detta älsklingsämne fick han vanligtvis blott egna nattens timmar. De sex första delarna af hans »*Berättelser*», som skänkt Sverges ungdom så mången glad dag, de äro till stor del nedskrifna under den tysta natten, då författarens fantasi, ostörd af yttre hinder, införde honom i förflutna tidsåldrar och för hans själs ögon framkallade Sverges stora minnen från förgångna slägten. Hur han genom inre anlag och yttre omständigheter blifvit manad och förd till sitt historiska författarskap, derom berättar han sjelf i följande uppsats.

*

MIN HISTORIAS HISTORIA

AF

And. Fryxell.

Skrifven år 1854, med tillägg sedermera gjorda intill 1870.

Mitt historiska verk torde, åtminstone i mina anhörigas och vänners ögon, förtjena sin egen historia.

Först några ord om den politiska atmosfer, i hvilken jag uppväxt.

Slägtens stamfader, min farfars far, var bondeson. Som ledamot i presteståndet deltog han i några bland frihetstidens riksdagar. Han hade till drottning Ulrika Eleonora personliga förbindelser och var mindre vänligt stämd mot konung Fredrik. I följd häraf väckte han ock vid 1739 års riksdag den bekanta motionen mot fröken Taube.

Min farfar var i flere år enskild lärare i friherre sedermera grefve Axel Löwens hus och blef derunder känd af dennes svärfar, den bekante Arvid Bernhard Horn, och tyckes hafva åtnjutit dennes välvilja och förtroende. Den ryktbare rådsherren skref nämligen till den unge magistern en mängd bref, hvilka jag i min barndom flere gångersåg. — Af ofvannämnda omständigheter skulle man kunna hos både min stamfader och farfader förmoda en viss grad af politiskt frisinnade åsigter. Deras verkliga tänkesätt äro mig likväl obekanta.

Min far, född 1751, uppväxte och fick sin bildning under det tidehvarf, som leddes af Voltaire, Rousseau och de franska encyklopedisterna. De hade på honom mycket inflytande. I hans bibliotek funnos böcker af Rousseau, i hvilkas bräddar han nedskrifvit lifliga uttryck af sin beundran. Sådana hans tänkesätt blefvo under studenttiden i Greifswald än mer utbildade af en der varande professor vid namn Ahlwardt, om minnet ej felar. Med nästan republikanska åsigter, ogillade min far Gustaf den tredjes åtgärd, att 1772 öka konungamagten. Längre fram eggades missnöjet än mer genom samme konungs kronobrännerier, pastoratsförsäljningar, praktlystnad, flärd, misshushållning, finska krig och i synnerhet genom uppträdena vid säkerhetsaktens genomdrifvande 1789. Min far talade visserligen icke mycket, men var djerf och skarp i sina omdömen. »*Du är stämd i flöjt, men jag i trumpet*», sade han till sin yngre, moderatare broder, Axel Fryxell. Som min far ej vägde sina ord, så öfvervägde han ej heller, till hvem de uttalades. Under sin tjenstetid vid Karlstads läroverk, der gunstlingen Schröderheims bror var biskop, dolde han icke ofvannämnda sina tänkesätt och blef äfven vid åtskilliga tillfällen förbigången. Han var gymnasii-adjunkt, men två gånger efter hvarandra kommo yngre, dock mera framstående magistrar och företedde konungens afväntnings-brefpå nästa lediga lektorat. Min far hade efter sin far de flesta rösterna till Sunne pastorat; men äfven denna plats lemnades åt en annan person, dock med större och utmärktare förtjenster, nämligen åt doktor A. F. Kjellin. Jag kan ej med visshet säga, antingen dessa motgångar voro följder af min fars kända fronderande tänkesätt eller tvärtom. Troligt är, att de inverkat på hvarandra, och säkert är, att han fick i flere års tid sitta som gymnasii-adjunkt med en lön af blott 19 rdr, då varande mynt. Säkert är ock, att hans ovilja mot Gustaf den tredje var ganska stor. Bland hans efterlemnade papper fann jag en mängd af de paskiller, som, riktade mot denne konung, smögo kring landet, särdeles under de sista regeringsåren. De voro nästan alla afskrifna med min fars egen hand. — Sina tänkesätt om den stora franska revolutionen hörde jag honom aldrig bestämdt yttra; men hvad jag säkert vet och ofta hörde, var, att han hyste ett bittert hat mot Napoleon, såsom den der qväfde friheten både i sitt fädernesland och i nästan hela Europa. Detta hat växte än mer, när Napoleon lade under franska väldet det ena tyska, spanska och italienska landskapet efter det andra, och började att till konungar i de öfriga rikena insätta sina bröder och svågrar. Jag hörde min far ofta härom med mycken ifver tvista mot dem, hvilka, hänförda af Napoleons snille, kraft och lycka, togo denne i försvar. Min far kunde aldrig försona sig med nämnde eröfrare utan kallade honom vanligtvis *le Diable du Midi*, och, ehuru frihetsvän, tog han dock dendespotiska Gustaf Adolf i försvar under dennes orimliga och envisa kamp mot samme Napoleon.Olof Fryxell, Anders Fryxells yngste bror, berättar, att deras fader tillfälligtvis befann sig i Karlstad, då Adlersparres armé genomtågade staden på väg till Stockholm för att afsätta Gustaf den fjerde Adolf. Vid underrättelsen härom blef prosten utom sig af vrede, och hans hustru hade stor möda att på qvällen förmå honom gå till sängs, i förhoppning om att han skulle lugna sig, när han fått sofva på saken. Men nej! Knappt hade han på morgonen vaknat, förr än han utbrister: “Nu vet jag hvad jag skall göra, jag skall gå till torget och tala för soldaterna och säga, att vi styras illa, ty det kan ingen neka, men att kungen ej rår derför, ty han är ett dumhufvud, utan tjufvar och skurkar ha tagit regeringstömmarna, och de äro skulden till Sverges olyckor. Vill Adlersparre jaga bort dem, så gör han en god gerning, men vill han afsätta kungen, som är en hederlig karl och vår laglige konung, så är han en upprorsmakare, som bör halshuggas. Detta skall jag ropa ut, så det dånar i knutarna“. Hans hustru, som kände mannens oförvägna sinnelag, blef dödligt förskräckt och förestälde honom det lifsfarliga och ändamålslösa häri,

men utan verkan; hon bad, hon gret, förgäfves! Då i sin ångest hittade hon på en qvinnolist. Hon tog sin mans permissioner, lade dem i en byrålåda och gömde nyckeln. Sedan prosten, såsom då var brukligt, druckit sitt morgonkaffe på sängen, steg han upp för att kläda sig. Strax derefter hörde fruntimren honom ropa: “hvar äro mina byxor?“ – – Allmän uppståndelse! Man letade och letade, men de förkomna plaggen kunde icke återfinnas. Prosten måste alltså beqväma sig att stanna inom fyra väggar. Till gengäld trakterades han flere omgångar med kaffe, hans älsklingsdryck, och erhöll lektyr, hans älsklingsnöje. Först ett par timmar efter arméns aftåg framtog prostinnan de saknade klädespersedlarne och tillstod sitt skälmstycke. Mannen skrattade hjertligt, men förblef dock flere dagar tyst och förstämd.(Utgifvarens tillägg.) Blott tretton år gammal, fick jag min uppmärksamhet rigtad på dessa händelser. Våren och sommaren 1808 följde vi tillsammans på några gamla kartor finska fälttågets gång under gemensam förtjusning öfver segrarna vid Revolaks, Pulkila och Lappo m. fl. samt öfver prestenGummeri bragd att i spetsen för åländska bönder jaga ryssarna från ön Kumlinge. Sedan Gustaf Adolf blifvit afsatt, och den nya regeringen ingått förbund med Napoleon, ville min far ej mer läsa några tidningar, så djupt sårad var han af den ytterligare framgång, Napoleon vunnit. Missnöjet blef än bittrare, när Sverge år 1810 valde till kronprins en bland samme Napoleons generaler och slägtingar. Fåfängt talade man om marskalken Bernadottes stora personliga egenskaper och förtjenster; i min fars ögon var han blott en fransk satrap, som till vår förnedring blifvit oss påtvingad. Slutet af de många tvisterna härom blef ej sällan, att min far i häftigheten förklarade, det man borde allmänt samsätta sig och jaga bort den fransyska både *palten och korfven*, hvarmed han menade prinsen af Ponte-Corvo.

Under största delen af 1812 vistades jag dels i Kristinehamn, dels i Karlstad. Först i December samma år återkom jag till fädernehemmet. Under tiden hade kronprinsen Karl Johan brutit med Frankrike och förenat sig med kejsar Alexander, och Napoleon höll just på att med lemningarna af sin förstörda här flykta tillbaka öfver Rysslands och Polens snöhöljda fält. Genom dessa händelser hade min far fått nytt lif och börjat omigen studera de under två års tid bortlagda tidningarna. När efter min hemkomst första posten anlände, tog han avisorna, förde mig upp på sitt rum och sade med mycken tillfredsställelse: *här, Anders, skall du få se något nytt.* Derpå framlade han en stor, nyss anskaffad kartaöfver vestra Ryssland och Polen, på hvilken han dragit grofva bläckstreck under namnen på hvarje ställe, der Napoleon lidit någon betydligare förlust. På denna karta följde vi sedermera med yttersta noggrannhet fälttågets alla rörelser, tilldess jag i slutet af Januari 1813 afreste till Upsala. Denna tidiga vana, att vid läsningen om ett krig alltid lägga kartan för ögonen, har sedermera blifvit mig ett verkligt behof. År 1813 om hösten hade jag i Upsala lånat mig Gasparis kartverk och följde på detsamma alla fälttågets rörelser, och förde till och med öfver dem en liten anteckningsbok. Fallenheten har sedermera blifvit än mer utvecklad genom det historiska studiet af svenska fälttågen allt från 1621. Jag har på dylika sysselsättningar offrat mycken tid men deraf ock haft mycket nöje. Det var derför med en smärtsam känsla, som jag 1859Detta år slutade Fryxell Karl den tolftes historia, sista akten af Sverges stormagtstid.(Utgifvarens anmärkning.) lade undan de stora specialkartor öfver Liffland och Estland m. m., på hvilka jag då i 30 år studerat och följt Sverges i allmänhet segerrika fälttåg från Erik XIV:s tid intill 1710, hvilka kartors begagnande sedermera och i följd af Karl den tolftes krig ej mera kom i fråga.

Med hänsyn till min fars politiska tänkesätt må än ett talande drag tilläggas. Det är från 1814 om sommaren, då svenska hären inbröt i Norge för att eröfra detta land. Jag, en nittonårig yngling, gladde mig åt våra vapens blifvande segrar, ära och eröfringar. Min far deremot påstod, att Sverge icke hade någon rättighet attunderlägga sig norska folket, och att krigståget derför vore orättvist. — Detta och de ofvan berättade dragen kunna vara tillräckliga för att antyda hufvudrigtningen af hans tänkesätt. Han ytrade sig väl aldrig afgörande för någon viss slags regeringsform, men jag tyckte mig hos honom finna en stark benägenhet för fria författningar, till och med för republiken.

Min morfar, Anders Ekman, borgmästare i Åmål, död 1791, var redan under frihetstiden riksdagsman och som sådan varmt tillgifven Mössorna. Enligt sägner i slägten har han jemte en Bergman och Ramén, varit den, som inom borgareståndet ifrigast arbetade för detta parti, hvilket då för tiden försvarade friheten och icke ville veta af någon ökad konungamakt. De partier deremot, som förberedde 1772 års revolution, sökte att hos allmänna

tänkesättet nedsätta Mössorna, och begagnade dertill äfven smädevisor. I en sådan förekommo orden: »*Ekman och Bergman och Ramén, De skola förlora båd' armar och ben;*» hvilka rader min morfar skall sjelf hafva hört Stockholms pöbel sjunga på gatorna. — Vid revolutionen 1772 visste Gustaf den tredje, att min morfar var en bland hans ifrigaste motståndare, hvilken derför borde göras oskadlig eller, om möjligt, vinnas. Konungen gick här tillväga med sin vanliga fintlighet. Midt under revolutionen lät han till slottet uppkalla min morfar och tilltalade honom med ungefär följande ord: *jag har vidtagit några åtgärder, som åsyfta att åtfäderneslandet bereda många och dyrbara fördelar. Jag vet, att också ni, borgmästar Ekman, med värma älskar vårt fäderneslan och vill främja dess bästa. Jag tager alltså för afgjordt, att äfven ni vill understödja mitt förehafvande, och att ni derför tillåter mig att vid eder arm fästa det tecken, som utvisar, att ni hör till antalet af mina vänner.* Vid dessa ord knöt han kring Ekmans arm en hvit halsduk, hvilket tecken just samma dag blifvit antaget, såsom kännemärke på vännerna af 1772 års statshvälfning. Min morfar gjorde intet motstånd, antingen af okunnighet om tecknets betydelse, eller af öfverraskning och förlägenhet. Någon slags försoning tyckes väl hafva egt rum; emedan konungen 1785 utnämnde honom sjelf till titulärt kommerseråd och en hans slägting till efterträdare i borgmästaresysslan. Min morfar var dock alltid mycket missnöjd med Gustaf den tredjes regering. Han tyckes hafva anat den tillämnade säkerhetsakten 1789, och att friheten då skulle blifva helt och hållet tillintetgjord. Någon frågade, *hvarföre han icke ville komma till nämnda riksdag?* Han svarade: »*jag gitter ej se pilten dö.*» Han skall ock flere gånger med anledning af Sauls val till Israels konung hafva yttrat, *att det var i sin vrede, som Gud gaf folken konungar.* Denne min morfar hade varit en utmärkt man. Min mor älskade och vördade honom med mer än vanlig värma. Hon resonerade visserligen sällan om politik; men fadrens ord och tänkesätt hade säkerligen gjort på henne ett djupt intryck och bestämt hennes egna åsigter.Och denna mor var och har alltid förblifvit föremålet för min innerligaste och varmaste vördnad, tacksamhet och kärlek. Tilläggas må, att min far redan vid framskriden ålder var i ett par år enskild lärare för en min morbroder, under hvil-ken tid han och min morfar troligtvis hafva stärkt hvarandras gemensamma åsigter.

Mina föräldrars ofvannämnda tänkesätt var i fullkomlig öfverensstämmelse med den tidsanda, som under senare hälften af adertonde århundradet utbildat sig. Konungamagten var mer eller mindre föraktad och hatad, en följd af odugligheten eller lasterna hos många dess innehafvare, Ludvigarna den 13:e, 14:e och 15:e i Frankrike, några Georgar i England, Augustama i Saxen, kejsarinnorna Elisabet och Katarina i Ryssland, de för det mesta obetydliga regenterna i Spanien och Danmark. I sanning! man må icke undra öfver, att tidehvarfvet blef afvogt sinnadt mot konungamagten och sökte sin räddning i republiken.

Äfven bördsaristokratien hade fått det allmänna tänkesättet emot sig. Man insåg mer och mer ohållbarheten af den grundsats, hvarpå den samma var bygd. Så mycket odrägligare kändes den högfärd och de anspråk, ståndet lät påskina; och detta till och med i Sverge och bland dess aldrig kufvade ofrälsemän. Jag minnes, att man berättade, huru min faster, prostinnan Piscator, dotter af prosten öfver Fryksdalen och dotterdotter af biskop Aurivillius, sjelf ung, vacker, qvick och väl uppfostrad, samt prostinna i Örs pastorat afförsta klassen, fick bland sina adliga sockenboar icke gerna taga plats i soffan, utan måste vanligtvis lemna detta hedersrum åt de adliga löjtnants- och kaptensfruama; detta på 1780-talet. Sedermera och långt in på 1800-talet hörde man ofta talas 0111 den skånska adelns olika sätt att helsa på ofrälse män af olika grader, medelst blott en nickning med hufvudet, eller medelst uppstigande från stolen och en kort bugning, eller medelst ett handtag, dock blott med tummen, pek- och långfingren; de andra höllos knutna *). Blott åt adels- eller högre ämbetsmän lemnades hela handen. Sådana ännu bibehållna småaktig-heter väckte åtlöje och harm; hälst när adeln, såsom i Frankrike, Polen och mångenstädes i Tyskland, nedsjönk i okunnighet och laster. I sanning! det var vid sådana förhållanden icke underligt, om allmänna tänkesättet begynte att å ena sidan med ofrälse stolthet hata och förakta adel och adelsvälde, och å den andra med varm rättskänsla antaga sig ofrälseståndens sak, till och med ifra för jemnlikheten.

Sådana åsigter hade blifvit med snille och klarhet uttalade och utvecklade af förra tidehvarf-vets utmärktaste författare, en Yoltaire och Rousseau, och af dessas många tusen beundrare och

*) Första gången, jag erhöll ett sådant handtag, var 1831 och af en hög ämbetsman, hvilken kort derefter säsom liberal uppträdde pä oppositionens sida och blef af tidningarna kallad en folkets, en nationens man. Jag hade dock förut flera gånger talat med de konservativa ministrarna Rosenblad och Wetter-stedt och med grefve Brahe, och af dem vid helsning och af-sked alltid erhållit hela handen.eftersägare i alla länder. Nästan liela litteraturen var deraf genomträngd, och ej minst romanerna. La Fontaine och Kotzebue lästes då för tiden lika ifrigt, som i våra dagar Bulwer, Marryat och Eugène Sue. I nästan alla de förstnämndes skrifter återfinner man samma åsigter, samma beståndsdelar; nämligen lastfulla furstar och hof, högmodiga, hårdhjertade och samvetslösa aristokrater; men deremot redliga, dygdiga och aktningsvärda personligheter inom medelstånden. Det var likasom dygd och ära, heder och tro skulle uteslutande hafva tillhört sistnämnde samhällsklass. I enlighet med Rousseaus paradoxer började man väl redan då att någongång framställa naturmen-niskan eller den närmast till naturen stående arbetaren såsom urbilden af mensklig förträfflighet. En sådan åsigt var likväl då för tiden mera sällsynt; och det blef först längre fram och i synnerhet efter 1830 och än mer omkring 1840, som ett stort parti började här i Sverge drifva den läran, att det var i synnerhet inom bondeståndet och den lägre arbetsklassen, man kunde finna heder och ära, oegennytta och förstånd. I mina barna- och första ynglingaår var deremot medelklassen smekbarnet hos både författame och allmänna tänkesättet. Jag minnes ganska väl, huru de umgängeskretsar, i hvilka jag uppväxte, trodde och påstodo, att gudsfruktan och rättvisa, heder och oegennytta funnos förnämligast hos nämnda samhällsklass, hos våra egna jemnlikar. Bönderna deremot ansågos så okunniga och råa, att de icke kunde tagas med i räkningen; dessutom för myc-ket begifna på bränvin öch egennytta. Adeln, i synnerhet den högre, ansågs vara folkförtryckande och olidligt högfärdig; och hvad man framför allt tog för afgjordt, det var att högre embets-män, ministrar och hofherrar samt och synnerligen voro samvetslösa och egennyttiga smickrare och bedragare, och furstarna sjelfva lastfulla och tyranniska personer, alldeles sådana, som Kotzebue och La Fontaine tecknat dem. Den stora franska statshvälfningen hade visserligen med ryslig blodskrift varnat för ofvanstående orimligheter; men man kände icke, eller trodde icke på dess ohyggliga uppträden. Den erfarenhet, nämnda stats-hvälfning gaf om folkmassans råhet och laster och om folkväldets faror och skuggsidor, var dessutom för de flesta så ny, att den icke hunnit allmänt spridas eller djupt intryckas. Medelklassen bibehöll sina ensidiga, djupt inrotade åsigter om lasterna på och kring tronen; om dygderna hos folket och i synnerhet hos medelklassen; — om konunga-dömets förkastlighet och republikens förträfflighet, o. s. v. Man blef i dessa tankar än mera stärkt genom oefterrättligheten i Gustaf den fjerde Adolfs enväldiga regering. Några återljud af missnöjet öf-ver denne senare trängde mot min fars vilja också till den undangömda dal, der min barndom förflöt, och jag minnes ännu, med hvilken hänryckning vi omkring 1805 eller 1806 sjöngo Järtas af frihetsförtjusning glödande visa:

»Fyllom våra glas och låtom oss skratta». Dessa min omgifnings tänkesätt utöfvade natur-

Min Historias Historia. 3ligtvis mycket inflytande på mina egna politiska åsigter. Tydligt är, att de ej heller kunnat blifva utan inflytande på mitt historiska skriftställeri.

Anlaget för detta senare tyckes vara ett arf. Min far hade visserligen icke åt historien egnat någon uteslutande uppmärksamhet, men egde varmt sinne för dithörande ämnen. Jag hörde professor Hultén i Upsala 1813 berätta, huru han och min far hade som jemnåriga studenter varit tillsammans i Greifswald, och huru den senare då ofta för sina kamrater berättat de nordiska, då i Tyskland föga bekanta kämpasagorna, och det på flödande latin och med så mycken liflighet, att det fäste allas uppmärksamhet. Från barndomsåren erinrar jag mig ock, huru han hade ett outtömligt förråd af dels österländska äfventyr ur Tusen och en natt, dels inhemska folksagor, och att bland hans största nöjen var att få göra bekantskap med någon ny dylik. Ur Ovidii metamorfoser hörde jag honom ock uppläsa utantill den ena efter den andra af de vackraste berättelserna. Allt detta kom oss barnen till godo. Otaliga höst- och vinterqvällar tillbragtes på det sätt, att fadern satt i ena och modern i andra soffhörnet, och vi barnen, lutade mot dem, lyssnade uppmärksamt till den ena sagan efter den andra, stundom omvexlande med folkvisor, hvilka min far älskade och gerna sjöng. Så grundlädes hos mig ett lifligt tycke för dylika framställningar och ett varmt sinne för deras innehåll. Som öfning i innanläsning genomgick jag vid 5 års ålder Hübners bibliska historia och det med flödande tårar öfverJosefs och Frälsarens lidanden. Tid 7 års ålder läste jag

min första roman. Jag minnes deraf blott namnet, »Häcklekrämaren». Redan förut hade min far lagt för mig »Björners Kärnpadater». Det blef min gunstlingsbok. Vanligtvis om qvällarna, då min far låg och läste vid ljus, framtog jag, den 7 årige gossen, ett par folianter ur hyllan, satte mig på dem och lade kämpadaterna på stolen bredvid ljuset, (nattkommod fanns ej ännu i hemmet), och studerade ifrigt de älskade sagorna, utan att dervid känna någon kyla, ehuru endast klädd i skjortan, för att, när min far släckte ljuset, genast vara färdig krypa upp till honom i sängen. Jag minnes, att han märkvärdigt nog redan då 1802, yttrade, att bland alla sagorna var Frithiofs den djupaste, den skönaste. Jag, den sjuårige gossen, älskade deremot mest sådana, der kämparna stridde vildast, och der det talades om, huru de »höggo ned folket som rått ris;» och der man fick läsa om strider mot vålnader, vilddjur, trollkarlar m. m. Mina favoritsagor då för tiden voro Rolf Krake, Sorle och Hogne, Ramund Gripson, Rolf Götriksson, Wilkina sagan och äfven rimmen om Karl och Grym med sin. storståtliga poetiska grannlåt. Mycket häraf kunde jag nästan utantill. Jag minnes ännu, huru några slägtingar, gamla militärer, roade sig med att narra mig omtala nämnda sagor, och huru gubbarna hjertligt skrattade åt de häftiga ord och härmande åtbörder, med hvilka jag berättade om striderna och de väldiga huggen. Ofta hörde jag talas om Karl den tolftes kämpa-bragder och om Karl Gustafs tåg öfver Bälten.Jag kunde ej annat föreställa mig än, att sådana hjeltedater blifvit berättade på samma sätt som Rolf Krakes och Rolf Götrikssons; och jag låg öfver min far med böner, att skaffa mig äfven dessa sagor ').

Jemte dylika historiska ämnen för min glödande vetgirighet fick jag af husets adjunkt lära känna hundradetals blommor och af min far de förnämsta stjernbilderna. Länge utan bröder och jemnårig lekkamrat, uppväxte jag till nionde året med dessa ämnen till föremål för tankar och känslor, och detta i en enslig, men skön och idyllisk nejd, full af leende ängar och insjöar och tillika omgifven af höga berg och vidsträckta skogar. Det var mitt största nöje, att i dessa senare och bland klippor och vattenfall följa vallhjonet och hjor-darne och stundom på egen hand företaga små upptäcktsresor inåt den vilda, ödsliga utskogen, till dess skyhöga åsar, dess dunkla dalar med sina djupa fjelltjern, der lommens starka röst hördes, och stundom i mossan björnens fjät spårades. Lif-vet i föräldraboningen var serdeles stilla och fromt. Om vinterqvällarna sutto pigorna på bänkar kring kökets stora krokspis, sjungande med hög röst den ena psalmen efter den andra, så att det tydligt hördes hos oss herrskapet inne i förmaket, som blott med en dörr var skiljdt från köket. Efter qvällsvarden gjordes ofta gemensam aftonbön. Eder

') I en annan uppsats omtalar Fryxell sin nedslagenhet, då lian i stället fick Norbergs Karl XII:s historia, som tor den 8 årige pilten var alldeles onjutbar.

(Utgifvarens anmärkning.)förekommo aldrig, och det var mig, som åskan slagit ned, då jag vid 8 års ålder hörde en grof svordom af en ung besökande slägting. TJnder dessa år grundlädes troligen mitt städse bibehållna tycke för ensamhet och försjunkande i egna lös-släppta tankar och drömmar. I öfrigt står hela tiden för mina ögon som ett barndomens paradis. Utan rörelse och tårar kan jag knappast tänka derpå, och sällan har någon dikt djupare anslagit mig än början af Fågel Blå, der Atterbom be-skrifver sin och på samma gång min oskuldsfulla barndom i följande verser:

“Ack på en kulle, nästan lik med denna,

“Stod ensam, trång och säll, min moders boning,

“Der gossen, öfverlemnad åt sig sjelf,

“Med blomstren umgicks blott, och trädens susning,

“Jag såg ej andra barn. Och när jag såg dem,

“Som sparsamt hände, snart jag flydde stojet,

“Att skåda lärkans flygt och stjernans lopp,

“Och höra hjordens klockor mellan bergen.

“Och i de mörka, långa vinteraftnar,

“En eld, som den der borta, halft förbrunnen,

“På låga härden glimmade i kojan,

“Der modren framför brasan satt och spann;

“Jag låg vid hennes fotter, läste hänryckt “En kämpasaga vid det röda skenet “Och hörde dessemellan, hur hon sjöng “En tröstrik psalm med helig andakt, eller “Berättade om Josef och hans bröder,

“Om Simson och den fromma Daniel.

“Du goda moder, många, många år “Försvunnit, sedan sist du sjöng för mig“!

Men detta barndomens paradis förlorades småningom, när jag sedermera fick kamrater och vid 10 års ålder inskickades till Karlstads skola. Enaftonrodnad deraf framglänste doclc på ett eget sätt under loppet af år 1808. Kriget hindrade skolgången i Karlstad och afbröt på landet allt sällskapslif, så att vi nästan lefde som eremiter. Jag egde ej heller någon läskamrat och hade esomoftast afslutat mina lexor till kl. 1 på dagen. Hela eftermiddagen tillbragtes sedermera i skog och fjell och under ofvannämnde tankar och drömmar. Till dem kom vid samma tid ett nytt element. Det var nämligen nu, jag började med min far läsa tidningarna och med lifligt intresse följa de strategiska och taktiska rörelserna i finska kriget. När jag för min informator skulle skrifva svenska uppsatser, diktade jag en och annan gång rapporter om krigsrörelser kring Hesselskogs prestgård; och huru jag, såsom befälhafvare, lyckades att, genom min kännedom om alla skogs- och genvägar, kringränna, afskära och tillintetgöra de förhatade ryssarna. På sådant sätt uppkom och utbildades det sinne, jag kunnat hafva för det poetiska, äfventyrliga, det bragdrika i historien.

Men derjemte alstrades ock en annan rigt-ning, nämligen en ovilja för sådana karakterer, hos hvilka det ädla ligger blott på ytan. icke i kärnan; för personer och företag, som .af storheten hafva blott dess ord och åthäfvor, men ej dess sanna väsende. Denna känsla var ett arf från min mor. Ett hos henne bjert framstående drag var nämligen ett förakt, ett verkligt hat mot all tillgjordhet, allt prål, allt effektsökeri, och i allmänhet mot hela den åsigt, som tror hjeltevärde och mensklig storhet bestå i svassande ord, be-synnerliga åthäfvor, ändamålslösa bragder, onödigt trotsande och mera dylikt; allt detta ehuru hon, dä det verkligen behöfdes, var mer än de flesta mägtig och färdig till både uppoffringar och ädel stolthet. Bragder, blodsutgjutelser och förstörandet af mensklig frid och lycka endast för krigets och krigsärans skull — sådant kunde hon aldrig tåla. Napoleon Bonapart var derför icke blott min faders utan ock min moders afsky. Med en kånsla af moderlig qvinnohämnd plägade hon säga: »jag önskar, att han till straff för sitt slagtande finge ligga på barnsäng för hvar ocli en men-niska, som för hans skull blifvit ilijelskjuten.» För storheten i bragden och för glansen i utförandet glömde hon aldrig att undersöka dess bevekelse-grund och syfte; och var detta senare icke ädelt och rent, så kunde hon aldrig rätt beundra de förra. Dessa hennes åsigter blefvo icke utan inverkan på mitt ungdomliga sinne, så mycket mindre, som jag för min mors kloka, allvarliga, kraftfulla och rena karakter hyste stor vördnad !). Under studentåren saknades ej heller anledning att utbilda . samma åsigter. Den tiden herskade nämligen i Upsala fosforismen icke utan sina för-tjenster men med sina stora fraser, sina dunkla obestämda åsigter, om hvad som var snille, hjel-temod, poesi, m. m. Huru ofta hörde jag icke rumlande kamrater försvara, ja, prisa sina utsväf-ningar såsom kännetecken på snille och på bell-mannisk lefhads-poesi; hörde slagsmål och öfver-

*) Hennes anletsdrag hade mycken likhet med Correggios madonnor.våld prisas såsom uttryck af götisk kraft; höide obetänksamt slöseri prisas såsom bevis på ett sinne, liöjdt öfver låga, egennyttiga beräkningar, o. s. v. Redan då började jag inse det falska i slika omdömen; och till deras förkastande styrktes jag sedermera af min farbroder, lektor Axel Fryxell, hvars milda, men lugna, klara och säkra blick blef i detta, liksom i många andra fall min ledstjerna.

Så grundlädes hos mig redan tidigt två oliha rigtningar, en poetisk och en prosaisk; hvilka båda allt sedermera sökt göra sig gällande.

Bellmanismen i Upsala var 1816 och 1817 ganska stark inom några nationer, t. ex. Verm-lands, inom hvilken då tillfälligtvis funnos flere medlemmar, utmärkta genom hufvud, kunskaper och godmodighet, men ock genom

stark böjelse för glaset, och hvilka till ursäkt, till försvar åberopade exemplet af Bellman, hvilken just då börjat af Atterbom försvaras och apoteoseras. Yrseln gick hos några så långt, att de hade bränvins-kaggen stående i rummet, och det var ett bruk,•'ett bevis på friskt mod och fördomsfri lefnadslust att direkt ur densamma supa hvarandra till. Jag och en K. 0. Fineman voro de enda användbara sångarne inom nationen och blefvo för den skull esomoftast kallade till deltagande i dryckesgillena för att sedermera under sång ledsaga sällskapet kring gatorna. Det var dock oss begge mycket motbjudande, men våra föreställningar besvarades vanligtvis med åberopande af Bellmans exempel och med påståendet, att ett muntert lif var kännetecknetpå snille ocli framtida storhet. Båda bröto yi slutligen med sällskapet, och jag besökte de två förnämsta ledame och förklarade dem, att de förstörde sig sjelfva och sina kamrater genom att inleda dem i ett uselt och förderfligt lefnadssätt. Jag besvarades med hån och bitterhet, och mina ogillande ord framburos till de andra dryckesbröderna. I följd deraf blef jag föremål för deras hat och förakt, och under senhösten 1816 stannade stundom de vandrande dryckesbröderna utanför mitt fönster under utrop af Pereat! och Lampan ut! jemte åtskilliga försmädliga tillägg; ocli en gång kom en kamrat, som från ett af deras dryckesgillen framförde till mig ett tomt punschglas jemte helsningar af förakt och ovilja. Med stark känsla af rättvis sak gick jag min väg orubbligt fram och sökte ej mer någon försoning. Så blef jag stående nästan ensam. Sedermera blifvande fältläkaren F. Bågenholm och medicinal-rådet D. Ekelund med några andra visade mig dock alltid vänskap och högaktning. Julaftonen 1816, när dessa mina förmögna vänner voro resta till sina hem, samlade sig de öfriga landsmännen att under anförande af de vanliga dryckesbröderna fira julaftonen. Jag var icke ditkallad utan stod ensam. Om qvällen, det var stark snöyra, gick jag ut genom Fjerdingstullen, lade mig der, insvept i min friskapprock, i en snödrifva och än skar tänderna af harm öfver landsmännens blindhet och orättvisa, än sammanpressade läpparna af stolthet öfver mitt eget mod och min styrka, än gret bittra tårar af längtan efter de älskade i hemorten. Inom korthade några hland dessa dryckeslifvets förkämpar spelat bort sina trumf, helsa, krafter, anseende och penningar, och lemnade universitetet. Inom nationen återinträdde snart en annan och motsatt anda, också i bedömande af min person. Af de landsmän, som nämnda år bevistade högskolan, hade likväl ganska många blifvit alldeles och för hela sin återstående lifstid förstörda. De hade blifvit vilseförda ej blott af sjelfva dryckenskaps-begäret utan ock af en estetisk teori, som försvarade en dermed beslägtad litteratur.

Detta uppträde har på min utveckling haft stort inflytande; dels gifvit mig vana och mod att öppet uttala och vidhålla min öfvertygelse, äfven när den stod i strid mot det herskande flertalets; — dels ock redan nu öppnat mina ögon för det myckna falska i fosforismens Bellmansdyrkan och för de olyckliga följder, densamma kan och måste medföra. *)

’) Fryxell har flere gånger berättat dessa uppträden for sin familj. Han hade näml. från sitt fädernehem öfverfört den seden, att alla, som tillsammans firade julaftonen, skulle omtala livar och hur de tillbragt föregående julaftnar. I följd häraf har Fryxells omgifning ofta hört ifrågavarande uppträden, och de närmare omständigheterna vid brytningen beskrifvas sålunda: Vid en af orgierna aflägnade sig Fineman, som ej var verm-länding, och Fryxell följde honom ut, hvarvid de kommo öfver-ens om, att ‘ kamraterna derinne uppförde sig som svin“, men att Fryxell såsom vermländing och deras landsman dock ej kunde lemna laget. En af dryckesbröderna hade osedd hört detta samtal och gått in och berättat för de öfriga Fryxells yttrande. Yid sitt inträde öfveröstes denne med otidigheter och hånades såsom den der af fruktan för professorerna icke vågade dricka ett glas. För att aftvå denna misstanke för feghet och beroende, tog Fryxell sig dä ett så grundligt rus, att han om natten fördes hem af kamraterna. Dagen derpå var han högst förbittrad både på sig sjelf och dem och uttalade i vredesmod sitt ofvannämnda klander, hvarefter brytningen följde.

(Utgifvarens anmärkning.)Under gymnasie- och studenttiden blef ungdomsböjelsen för historien utvecklad genom nämnde min farbroders föreläsningar och genom flere arbeten, som jag med mycken ifver studerade, t. ex. Anquetils romerska, Goldsmiths grekiska och Hallenbergs allmänna historia, Müllers verk, Schillers trettioåriga krig, och i synnerhet Sturleson, hvars teckning af slagen vid Swoldern och Sticklarstad gjorde klart för mig, hvad liflighet och objektivitet i historien ville säga. Härtill bidrogo ock Geijers föreläsningar, i synnerhet hans karakteristik af konung Ludvig den elfte i Frankrike.

En mängd andra och helt olikartade ämnen tillryckte sig dock tid efter annan uppmärksamheten. Till mitt 18:de år var det botanik, sedermera ornitologi, derpå matematik, så kemi, svensk språklära och ej minst pedagogiens teorier. På ingendera banan hann jag dock långt; ty fattigdom tvang mig ända till 33:dje året, att använda dygnets flesta timmar på undervisning åt andra. Ett annat hinder var min lifliga lust för simning, jagt och kroppsrörelser, hvilka medtogo mycken tid, men stärkte helsan. Ett tredje hinder låg i en särdeles varm kärlek för poesi. Från 18:de till 25:te året använde jag mycken tid på sådan läsning och ej liten på bemödandet att sjelf idka skaldskap. Huru många pappersark och huru många timmar har jag ej på slikt bemödande slösat bort! — jag liksom många andra.

Historien var dock aldrig glömd. Den utgjorde ämnet för min lectio precursoria, för mina theses pro rectoratu och för mitt akademiska specimen, endissertation *De situ Reidcjothiæ,* vid hvars utarbetning jag fick aning om och kärlek för historisk kritik. En sådan började jag ock att snart derefter öfva, nämligen på recensent-banan. Enligt nästan alla tiders förvända vana skulle äfven då vetenskapliga ämnessvenner bedöma gamla mästares verk. Så vågade också jag, en 25-årig yngling, att af fosforisterna mottaga uppdraget att recensera åtskilliga arbeten i svensk vitterhet och historia, bland andra Bruzelii lärobok. Recensionen blef sådan den blef, men gaf första anledningen till min egen historia. Ty vid genomläsandet af nämnda verk öfverströmmades min själ af barndomens härliga sagominnen, och jag kände den lifligaste åtrå att också på mitt sätt få framställa och beskrifva de välkända och älskade ungdomsvännerna Hjalmar den hugfulle, Ragnar Lodbrok, Olof Tryggvason, Thormoder Kolbrunar skald, m. fl. Nyss blifven kollega vid Maria högre lärdomsskola i Stockholm, hade jag ock vunnit en plats, som gaf litet mera tid och tillgång att följa denna böjelse. Så började jag i november 1822 att skrifva första delen af *Berättelser ur svenska historien.* Det skedde alldeles icke i följd af någon beräkning eller ordentlig plan utan af ett slags instinkt, ett behof att i det yttre framställa de bilder, som i mitt inre rörde sig med barndomsminnets varmaste lif. Någon historisk lärdom, kritik eller apparat kom icke i fråga. Jag egde inga andra källor än de gamla kämpasagorna och till dessas justering Dalin, Botin och Lagerbring. Men jag skref derpå löst, och tecknade bilderna, sådana de lefde för minnets ochinbillningens öga. Så tillkom vintern mellan 1822 och 1823 första delen af min historia.

Boken gjorde lycka och fick snart nya upplagor; hvilket lockade till fortsättning. Men just vid samma tid eller 1825 inträdde jag i äktenskap utan andra medel till bergning, än de små inkomster, som tillfalla en collega scholæ. Jag blef således nödgad att mottaga enskilda, hos mig boende lärjungar. Dessa jemte den offentliga lärarebefattningen och min hustrus snart inträdande sjuklighet upptogo om igen alla dagens timmar, och det så helt och hållet, att andra delen af mitt arbete måste skrifvas om qvällarna från 6 till 12. Bristen på historisk apparat och kritik förblef densamma, som i första delen. Mina fä källor voro dessutom icke nog rikhaltiga för att gifva ämnen till objektiva personliga bilder, och det lilla, som fanns, bestrålades ej heller af någon barndomsminnenas glans såsom händelsen var med de gamla kämpasagorna. Allt detta inverkade på arbetet, hvilket dessutom nedskrefs under tider, som voro mycket bekymmerfulla. Också är andra delen af mitt verk otvifvelaktigt svagare och torftigare än någon bland de öfriga.

Gustaf Wasas derpå följande historia medförde en väsentlig förändring. Redan hvad Celsius, Dalin, m. fl. om honom berättade gaf ämne till en utförligare tafla. Dessutom började jag begagna Björnståhls historiska lånbibliotek, som innehöll en mängd af mig förut blott till namnet bekanta arbeten. I följd af brist på både tid och penningar var jag likväl ännu en så klenbokkännare, att jag icke anade tillvaron af Warmholtz Bibliotheca Historica utan började i min fåkunnighet en tillstymmelse till ett sådant verk för Gustaf Wasa och dess söner. De många härliga dragen i nämnde konungs lefnad fylde mig emellertid med vördnad och kärlek. Då jag skulle teckna hans bragder, växte arbetet af sig sjelft. Jag hade ej hjerta att blott summariskt och färglöst berätta sådana praktuppträden som hans vandring genom Dalarna, hans strider mot Gustaf Trolle, Ture Jönsson och Dacken, hans aftonsamtal med sönerna, hans afsked från ständerna, Margareta Lejonhufvuds älskvärda personlighet m. m. De gamla nordiska sagominnnena och deras en gång invanda form gjorde sig härvid åter gällande, och enligt dem bildade sig nu framställningen af också dessa våra senare häfdaminnen. Så tillkom år 1827 historien om Gustaf Wasa. Färdig, befanns den vara alltför vidlyftig i förhållande till de två förra delarna. Afvikelsen hade tillkommit

icke af beräkning eller i följd af någon ändrad plan, utan helt och hållet af en instinkt, en outredd känsla, ungefär på samma sätt, som första delen, dock under en slags aning om behofvet af en vidlyftigare, mera lättfattlig historia. För öfrigt finnes äfven här samma brist på lärdom och kritik som förut, hvaremot arbetet torde i afseende på lif och objektivitet närma sig första delen. Denna bearbetning af Gustaf Wasa utgör mitt första nästan omedvetna försök, att med de gamla sagornas utförlighet, form och lif berätta senare tiders tilldragelser.Erik XIV:s historia medförde ett nytt steg framåt. Efter en längre tids läsning tyckte jag mig finna, att nämnde konung var i hög grad tadelvärd och brottslig, och att Celsius med efterföljare framstält honom i alltför gynnande dager. Jag talade härom med flere bekanta, men dessa vidhöllo Celsii ännu gällande åsigter och förkastade dem, jag ville framlägga. Då och till yttermera visso fördjupade jag mig återigen i nytt studium af samme konung, och följden blef, att mina åsigter stadfästes, och att jag i enlighet med dem nedskref berättelsen om hans öden. Detta var i min historia första steget på banan af en ny och från äldre författare afvikande uppfattning. Densamma blef dock af BergfalkSkandia 6. 89. och CronholmLitt.-Fören. Tidning 1835. 1. 267—269. gillad, sedermera också af Geijer uttalad, och är för närvarande den allmänt gällande.

Så utarbetades tredje delen af min historia, innehållande Gustaf Wasa och Erik den XIV. Egenkärleken gaf den i mina ögon åtskilliga förtjenster, i synnerhet den af en lifligare framställning och särskildt med hänsyn till Erik den XIV af flere nya åsigter. Jag väntade se sådant erkändt af tidningarna och af de akademiska recensenterna, men båda förblefvo stumma. Då varande förläggaren, Nestius, föreslog väl, att jag såsom många andra författare, skulle bedja någon bland mina vänner till dagbladen inskicka en förmånlig anmälan. Men jag ville ej med sådana medel skaffamin bok en konstlad framgång, om den ej sjelf förmådde bereda sig en naturlig. Jag väntade ock, att någon bland mina många bekanta skulle under våra samtal yttra ett ord, ett omdöme öfver det nya arbetet, men förgäfves. Icke en anmärkning hördes af, hvarken gillande eller ogillande, hvarken i tal eller tryck. Det var, som min bok icke funnits till. Detta var ett bland de svåraste prof, min författare-fåfänga haft att genomgå. Men hon led och teg och yttrade ej ett enda ljud, icke ens till mina närmaste bekanta. Ändtligen, och sedan skriften nära ett år varit i bokhandeln, fick jag höra ett tröstande ord. Jag mötte H. Ex. grefve De la Gardie, hvilken genast framförde till mig en helsning från någon gammal grefvinna nere i Skåne, hvilken med mycket nöje läst min Gustaf Wasa och Erik den XIV och derför skickade mig tacksägelser. Kort derefter berättade man från Upsala, att landshöfding Järta talat med beröm om stilen och framställningssättet. Detta var en stor uppmuntran. Kort derefter fick jag från flere enskilda personer mottaga gynnsamma yttranden, och delen erhöll snart en mer och mer strykande afsättning.

Inom mig hade historien dittills haft en svår medtäflarinna i den då lifliga striden om uppfostringsväsendet och dess olika teorier. Jag hade utgifvit en skrift: *Om enhet och medborgerlighet i allmänna undervisningen,* hvilken väckt uppseende och föranledde mitt inkallande i uppfostringskommitén och mitt utnämnande till rektor i NyaElementarskolan. I en annan skriftOm Fryxells pedagogiska arbeten. Manuskript.(Utgifvarens anmärkning.) har jag anfört de skäl, som bevekte mig att öfvergifva denna kallelse och att vända mig till historien. Dertill bidrog ock i betydlig mån den förtjusning, som Gustaf Wasas historia ingaf mig, och det glödande begär, som under dess nedskrifvande började vakna: nämligen att få på samma sätt bearbeta de öfriga delarna af Sverges häfder.

Just samma år 1828 blef jag rektor i Maria högre lärdomsskola och fick således både mera tid och tillgångar. Dessa användes på historien. Under nedskrifvandet af Erik XIV hade jag, som sagdt är, funnit denne konung vara af flere häfdatecknare framstäld i origtig dager. Då för första gången uppstod hos mig aningen derom, att åtskilligt i vår dittills gällande historiska uppfattning torde vara ofullständigt, skeft, kanske helt och hållet falskt. Tillika föllo tankarna på våra arkiv, i hvilka jag hoppades finna mycket nytt. De hade varit föga begagnade. Jag beslöt derför göra upptäcktsresor till dessa föga besökta land, och att dertill använda så mycket möjligt af de dagar, jag i egenskap af rektor hade fria. Vintern mellan 1828 och 1829 började jag alltså att arbeta i riksarkivet. Den, som ser dess i våra dagar vackra och väl ordnade rum och handlingar, och tillika erfar den kännedom af samma handlingar, som nuvarande embetsmän ega, den kan knappt göra sig ett begrepp om tillståndet 1829. Arbetsrummen i slottets norra entre-sol voro lågaoch med fönstren vid golfvet, så att skuggan föll på papperet,

och ljusstrålarne deremot nedifrån in i den skrifvandes ögon. Handlingarna voro ej nog ordnade och än mindre tillgängliga. De flesta historiska papper förvarades under vestra slottsflygeln, och hvarje särskild bundt, som skulle begagnas, måste först i dervarande mörka hvalf uppletas och sedermera snedt öfver slottsborggården uppbäras till arbetsrummen. Elere arkivets dåvarande embetsmän egde också om detsamma en kännedom, som ingalunda kan jemföras med den, man finner hos deras nu lefvande efterträdare. De kunde icke lemna mycken ledning, och sjelf var jag då för tiden helt och hållet främling på detta fält. Jag började dock arbeta så godt, jag förstod, och besökte dessutom gång efter annan Upsala, Skokloster, Tidön och Säfstaholm och der befintliga samlingar. Till längre utflygter hade jag hvarken råd eller tid. Redan nu fattade jag ock det beslut, att hvarken åt mig eller åt andra samla några autografer eller historiska dokument, på det att fruktan för undansnillningar icke skulle vara mig till hinder hos egare eller föreståndare af enskilda eller allmänna arkiv. Så arbetade jag under loppet af 1829—31 på Johans, Sigismunds och Karl den IX:s historia, hvilken utkom vintern emellan 1830 och 31, och gjorde mycken lycka. Den innehöll nämligen många förut okända uppgifter, om Johans strid mot hertig Karl och mot rådsherrarna, om rättegångarna 1590 och 1600, om hertig Karls strider mot Sigismund och motdennes finska anhängare m. m.Några påstodo dock, att den var partisk emot Karl IX och för rådsherrarna, men ingen uppträdde med vetenskaplig granskning hvarken till vederläggning eller medgifvande. Min uppfattning af striden har dock numera, men först 1870, blifvit bekräftad af professor E. W. Svedelius, hvilken i sin utförliga och förtjenstfulla skrift om Erik Larsson Sparre (Svenska Akad. Handlingar 46. 19.) har öfver detta tidskiftes personer och händelser utdelat dagrar och skuggor ungefär efter samma åsigter, som dem jag år 1830 följde. Man såg också här för första gången sedan lång tid spår efter något allmännare begagnande af våra arkiv. Till den lycka, arbetet gjorde, bidrogo ock flera andra omständigheter, t. ex. att jag vid samma tid vann ett högsta pris i svenska akademien, att jag genom mångårig verksamhet som skollärare förvärfvat flere vänner, att jag i följd af mina skrifter om läroverkens reform ansågs höra och i många fall verkligen hörde till det liberala partiet; hvaremot den äldre häfdatecknaren Geijer var då ännu i hög grad ultraistOrden ultraist och ultraism begagnas här i bemärkelse af reaktionär och reaktion, såsom i Bidrag till Sverges Litteratur-Historia 2, 9. 6. 20, 21 m. fl. ställen.(Utgifvarens anmärkning.), ja, till och med detta partis förnämsta litterära kämpe. De mägtiga liberala tidningarna företogo sig derför att dels ignorera, dels nedsätta Geijers förtjensterSe Böttigers *“Ungdomsminnen“*. Sjelfbiografiska anteckningar, sid. 110.(Utg. anmärkning.), och att deremot uppsätta mina så högt som möjligt. På sådant sätt blef jag ett, tu, tre, upplyftad till stort, allt för stort historiskt anseende. Detta ökades än mer, då 1833 min Gustaf Adolfs historia utkom. Den var skrifven ungefär med samma hjelpkällor och enligt samma åsigter som Johans, Sigismundsoch Karls. Men det utomordentligt härliga ämnet hade i och för sig sjelft en så hänförande glans, att återskenet deraf föll på mig och på mitt verk, och jag stod vid denna tid (1834) på höjden af mitt historiska rykte 1).

Tydligt och djupt kände jag dock, att i mitt arbete funnos tvänne betydliga brister, nämligen, att det icke var grundadt på djupare forskningar, och att det sysselsatte sig mer med det personliga i historien, än med sjelfva statens och folkets utveckling. Detta förebråddes mig ock af flere och i synnerhet af herr Bergfalk i en öfver Geijer och Strinnholm 1835 skrifven recension 2), medelst hvilken han sökte upplyfta Geijers då för tiden genom politisk ultraism sjunkna anseende. Jag hade, som sagdt är, redan sjelf känt dessa brister, och beslöt derför söka afhjelpa dem; likväl så-vidt möjligt med bibehållande af den berättelse-och sagoform, som gjort de hittills utgifne delar-nes lycka, Frän denna tid skaffade jag mig derför ett ojemförligt större antal tryckta, äfven utländska källor, och sträckte arkivforskningarna mycket djupare än förut. I sistnämnda hänseende var det i synnerhet tvänne nya föremål, som fäste min anande uppmärksamhet, tvänne samlingar, af

') På äldre dagar sade Fryxell flere gånger: “Jag skulle ej nu skrifva Gustaf Adolfs historia så, som jag skref den 1833, men han skulle likväl framstå som en hj el tekonung och stor man, hvilket han äfven var.“ Fryxell delade hvarken den anti-rojalism, som aldrig vill erkänna snille och dygd på tronen, ej heller den blinda rojalism, som sällan kan förmå sig att erkänna dumhet, dårskap eller last på samma upphöjda plats.

(Utgifvarens anmärkning.)

2) Tidskriften Skandia 4. 313.hvilka jag förestälde mig, att rika historiska skördar kunde väntas. Den ena var

rådsprotokollen, hvilka borde innehålla vigtiga upplysningar om personer, partier, regeringsmotiv och styrelsens gång i det hela; den andra *minister-brefven,* d. v. s. de bref och underrättelser, som främmande i Stockholm varande ministrar hade till sina hof hemsändt rörande alla vigtigare händelser, och hvilka naturligtvis borde öfver dessa senare och öfver deras driffjedrar sprida mycket ljus. Jag beslöt för den skull bevandra äfven dessa, af svenska historiens bearbetare jemförelsevis sällan besökta land, och genomgick alltså i Stockholm rådsprotokollen från 1632—1644 och under min utrikes resa 1834—1835Medel till bekostande af denna resa erhöllos, dels genom ett anslag af 1000 rdr, dels genom bidrag från konungen och kronprinsen 350 rdr., dels genom att utfärda listor, undertecknade af v. Hartmansdorff, J. Adlerbeth och grosshandlar Schwan, hvarigenom insamlades ytterligare 2,241 rdr. b:co. Vistelsen i utlandet varade nära ett år, och frukten var fyra band innehållande "*Handlingar rörande Sverges historia*", tryckta åren 1835—1844.(Utgifvarens Anmärkning.), de flesta ministerberättelser, som från 1632 till 1700 blifvit från Stockholm hemskickade till hofven i Wien, Haag och KöpenhamnDet var med stöd af dessa sistnämnda, som det sedermera blef mig en möjlighet att längre fram åstadkomma en utförlig historia om Karl XI..

Derpå skref jag, från 1836—1838, 7:de och 8:de delarna om Kristinas förmyndare. De innehöllo en större mängd nya uppgifter än någon bland de förra; särdeles rörande stilleståndet med Polen 1636, kriget mot Danmark 1643, kronogodsens försäljning, och i synnerhet den högsinta ochstorartade anda, som ledde Axel Oxenstjerna och hans vänner. Om jag hittills förnämligast varit historisk berättare, så var det först med 7:de och 8:de delarna, som jag sökte uppträda äfven som historisk vetenskapsman, och tillika lemna åt mina landsmän en läsebok, som förskaffade dem kunskap om icke blott de historiska personligheternas, utan ock om statens och samhällslifvets utveckling och öden, hvilka senare ämnen äro för fosterlandsvännen och medborgaren än vigtigare att känna. Men mitt historiska anseende, i stället för att stiga, började just vid samma tid att sjunka. Der-till torde i någon mån hafva bidragit de i nämnde häften upptagna nya beståndsdelarna af politiskt, statistiskt och kulturhistoriskt innehåll, hvilka, hur de än behandlas, alltid skola för de flesta läsare ega mindre behag än berättelserna om strider och 0111 personliga öden och äfventyr. Att min historia skulle just i följd häraf blifva mindre lättläst, mindre allmänt begärlig, och att förändringen skulle klandras (hvilket ock af flere skett), var ej svårt att förutse. Jag borde och ville dock underkasta mig dessa svårigheter för .att kunna eftersträfva det högre, det vigtigare målet; nämligen att skaffa mina landsmän en allsidigare kännedom af fäderneslandets historia. Och månne man på allvar vill, att mina framställningar 0111 t. ex. andan af inrikes förvaltningen 1632—1644, om reduktionen, om enväldets införande, om Karl den elftes förmyndare-räfst, om görtziska förvaltningen 1716— 1718, om Hornska förvaltningen 1721—1738, m. fl. — månne man verkligen vill, att dessa delar afmin historia varit oskrifna? Månne de hort eller ens kunnat förbigås? Månne utan närmare kännedom af dessa ämnen en Karl den elfte eller tolfte kunna ens som personer sannt och fullständigt uppfattas? Ju mer utbildade, vigtiga och ingripande samhällslifvets inre företeelser och former i alla rigtningar blifva, desto oundgängligare måste de som väsentliga beståndsdelar ingå äfven i teckningen af hvarje person, som under de samma lefvat och till deras främjande eller störande bidragit. Man hvarken kan eller bör uppfatta och teckna Karl den tolfte på samma sätt som en Ragnar Lodbrok.

För öfrigt, och som bevis på huru motsägande anspråken kunna vara, må nämnas, att de sex första delarna af mina berättelser blefvo af den historiska skolan i Upsala före 1838 tadlade derför, att de upptogo endast personliga samt krigsförhållan-den och förbigingo de vigtiga ämnena af statens, vetenskapens, förvaltningens och folklifvets tillstånd och utbildning. Frasen var då för tiden, att Fryxell utplockar ur svenska historien alla dess russin och tillreder deraf en smaklig anrättning; men vetenskapens verkligaste och vigtigaste innehåll ute-lemnar han helt och hållet. Nu, 1866, deremot berömmer man de sex första delarna och tyckes missnöjd med hvad man tillförene just fordrat, nämligen upptagandet af ofvan berörde, till den inre historien hörande element.

Jag återgår till året 1838 och till den omständigheten, att allmänna tänkesättet började vid nämnde tid blifva för min historia mindre gyn-nande än förut. TJtom de ofvannämnda funnos dertill äfven andra orsaker. I företalet till mina Handlingar rörande svenska historien hade jag 1836 framkastat några skarpt klandrande ord mot dåtidens liberala kämpar och deras angrepp mot konung Karl Johan, och jag dolde i allmänhet icke mitt ogillande af flere

deras åtgärder. Dessa herrar blefvo mig derför gramse, och det så mycket mer, som de förut velat räkna mig bland sina vänner. Dagligt Allehanda, som redan 1835 talade för mitt inkallande i Svenska Akademien, förklarade mig 1839 för en simpel compilator. Detta skedde just, då jag utgifvit de delar, den 7:de och 8:de, hvilka mer än någon bland de föregående hvilade på sjelfständig forskning och inne-höllo nya åsigter. Å andra -sidan gjorde Geijer år 1838 sitt beryktade affall från det ultraistiska till det liberala lägret. För att nu gifva vigt åt hans senare läror, började de liberala att så mycket möjligt upphöja värdet af hans historiska arbeten och deremot nedsätta mina för att på samma gång nedsätta mina mot dåtidens liberalism rigtade ord. Geijers och min belägenhet i anseende till den fria pressen vexlade sålunda helt och hållet om. Jag har annorstädes x) omständligare utvecklat och behöfver derför ej mer vidröra detta ämne.

Ar 1836 tillträdde jag Sunne pastorat med varma föresatser att efter bästa förmåga söka

') I en otryckt uppsats.

(Utgifvarens anmärkning.)uppfylla de dyra pligter, mig dervid ålågo '). En sådan rigtning, om den tagit öfverliand, hade snart afbrutit mitt historiska arbete; ty det var omöjligt att på en gång vårda tvänne så olika och så kraftfordrande värf. Men i öfvermodig förtröstan på arbetsamhet och krafter vågade jag dock ett sådant försök. Snart gjorde dock historien sin häfdvunna magt gällande. Jag egde ej heller den personlighet, som fordras för en sann och djup presterlig verksamhet, den högsta, den härligaste bland alla; utan måste nöja mig med häfdateck-narens. Denna är mig visserligen kär,—kär som mitt lif; dock inser jag värdet af den högre stående presterliga, och otaliga gånger har jag känt mig frestad att öfvergifva historien och i stället med lika uteslutande kärlek offra tid och förmåga åt mina sockenboar. Men, som sagdt, jag var icke värdig blifva en af de få, åt hvilka Herren anförtrott det höga värfvet att uppbygga hans heliga tempel.

Med anledning häraf vill jag äfven nämna en annan medtäflare, som min svenska historia haft att bekämpa, nämligen den ofta och häftigt återkommande lusten att skrifva en biblisk historia. Denna åtrå vaknade, sedan jag 1837 och 1838 två gånger genomläst bibeln ock derunder tyckt mig finna, af;t dess innehåll skulle kunna framställas på helt annat sätt, än vanligen sker. Det

*) Bland Fryxells papper funnos interfolierade exemplar af katekesen och andra kyrkans böcker, i hvilka han börjat införa anteckningar, som dock ej blifvit fortsatta.

(Utgifvarens anmärkning.)var i synnerhet David, Elias Thisbiten och framför allt Jeremias, som hänförde mig ända derhän, att jag uppsatte en plan-anläggning för arbetet och måste göra våld på mig sjelf för att icke ryckas från min egentliga, en gång för alla valda sysselsättning.

I öfverensstämmelse med denna åsigt har jag ock ett par gånger afböjt stiftets önskan att välja mig till revisor och riksdagsman, samt två gånger vägrat mottaga kallelser till profpredikant i Stockholms Storkyrka, samt 1859 tillkännagifvit min önskan att icke komma i fråga vid återbesättandet af den då lediga biskops-stolen i Karlstad.

Alldeles på samma sätt och med samma källor och arbete, som 7:de och 8:de, skrefvos nu 9:de och 10:de delarne, hvilka framställa drottning Kristinas regering. Det nya de innehöllo var en i allmänhet ny åsigt af denna drottnings karakter och öden, särdeles efter nedläggandet af kronan; emedan denna hennes senare lefnadsbana var i Sverge förut föga känd. De öfriga uppgifter, som jag tror mig hafva antingen bragt i dagen eller i betydligare mån fullständigat, voro hennes förhållande till modren och till Axel Oxenstierna; — förberedelserna och partierna vid 1650 års riksdag, till hvilkas utredande jag på Skokloster uppsökte Hassleprostens dagbok, som sedermera blifvit tryckt i skandinaviska samfundets handlingar; — ytterligare många enskildheter rörande Messeniska sammansvärjningen; — Kristinas slöseri med kronogodsen och hennes återtagande 1651 af förslagetatt nedlägga kronan; — förhållandet till danska och portugisiska ministrarna m. m.

Sedermera skref jag 11:te och 12:te delarna, innehållande Karl den 10:des historia. I följd af än vidsträcktare studier innehöll den ojemförligt mera nytt än de förra. Konungens personlighet och regering framstäldes i helt annan dager än förut; likaså och med många nya uppgifter, förhållandet emellan pfaltz-zweibrückiska huset och Kristinas förmyndare; — Karl Gustafs frieri till Kristina och deras vexlade kärleksbref; — sammanhanget mellan

besluten om reduktionen och om polska kriget; — stämplingarna med de missnöjda polackarna; — beslutet att utan giltig anledning ånyo angripa Danmark; — det orättvisa fängslandet af hertigen af Kurland; — de många och besynnerliga delningsförslagen m. m.

För öfrigt utgjorde Karl Gustafs historia en betydelsefull vändpunkt i mitt arbete. Det var nämligen i den jag först vågade öppet och på en gång stöta för hufvudet fyra åsigter, hvilka, ehuru i min tanke origtiga, likväl lyckats i vår historia vinna och behålla plats. De voro 1:o *Ultrarojalismen,* 2:o *Ultrapatriotismen,* 3:o *Ultraheroismen,* 4:o den *historiska kasuistiken.*

1:o *Ultrarojalismen.* Svensken älskar en kraftfull regering. Han vill till konung hafva *»ej en meser; ej fingret emellan»,* sade Gustaf Vasa. Denna nationallynnets konungskhet har blifvit utbildad genom några stora personligheter på tronen, deribland några folkets välgörare, förtjente af everldlig tacksamhet t. ex. Gustaf den förste, Gustafden andre och Karl den elfte, räddarne från mörkret, från utländskt välde, från prestvälde, från adelsvälde. Folket har derigenom blifvit vandt att ur konungahand mottaga stora välgemingar.

Deremot har sjelfstyrelsen, den republikanska formen varit hos den stora allmänheten mindre väl anskrifven; ty den uppenbarade sig länge i ensidigt aristokratisk, stundom folkförtryckande skepnad; och dess många, verkligt goda sidor hafva af en rojalistisk häfdateckning blifvit förtegade. Svenskarnas politiska konungskhet är än i denna stund så stark, att man 1844 hörde liberala personer vilja införa suveräniteten för att få genom-drifva de reformer, som önskades.

Samma konungskhet har blifvit också poetiskt utbildad. De drag af storhet, som finnas hos många våra regenter, hafva lockat skalder och snillen att, till bildernas ytterligare förskönande och fulländning, gömma undan de fel, som förefunnos, och dikta till de dygder, som saknades, för att sålunda kunna framställa ett galleri af lysande konungaporträtter till välkommet föremål för svenskens stolthet och beundran. Man har af estetiskt och patriotiskt intresse sökt tillskapa en hjeltedikt, bestående af dikt och halfgudar, i st. f. en historia, bestående af sanning och menniskor.

Tänkesättet har fått äfven sin historiska utbildning; nämligen genom de författare, hvilka af öfvertygelse eller lycksökeri predikat republikens förderflighet och monarkiens förträfflighet. För att äfven genom historien inprägla dylika åsigter, har man målat konungarna så lysande och förmyndare-styrelser och frihetstid så mörka som möjligt; och kastat de förras fel på de senare, och förtjensterna tvärt om. Det var också mot denna del af den historiska ensidigheten, som jag uppträdde i skrifterna om Aristokratfördömandet, hvarom mera på ett annat ställe.

Man vill göra en tjenst åt konungamaktens grundsats genom att framställa forna konungar fläckfria och lysande; men man gör på samma gång en otjenst åt hvarje lefvande konung. Ingen menniska finnes, som ej förlorar genom att sättas vid sidan af idealer. Yisa deremot svensken tydligt det, som varit, och han skall ofta nog tacka Gud för det, som är.

Yi ha sett beståndsdelarna i den historiska ultra-rojalismen. Den har blifvit utbildad mest af Gustaf den tredjes tidehvarf och af Upsala-ultra-ismen 1820—1837, hvars åsigter uttalades af Geijer bland annnat i de bekanta orden, att svenska folkets historia är dess konungars; och att svenska folket aldrig, sedan konungamakten stadgades, varit en statsmagt utan genom sin konung.

Se der grunddragen i den ultrarojalism, jag trott mig upptäcka i vår historia. Jag har sökt undvika den och framställa sanningen osminkad, hvadan ock Erik den fjortonde, Kristina och Karlarna den nionde, tionde och tolfte blifvit af mig tecknade med mindre lysande färger än af mina föregångare.

2:o Den historiska ultra-patriotismen vill aldrig erkänna, att Sverge haft orätt, eller att dess krigare stundom varit grymma, dess statsmän oär-liga. Allt sådant vill den förtiga eller förneka. Glanspunkterna liar man deremot upputsat, fernissat eller förgylt och på sådant sätt skapat en tafla, som tjusat svenskarna inom dessas landa-mären; men som ofta stått i strid mot hvad ut-ländningar om samma föremål berättat. Sådan ensidighet har fordom varit

vanlig i alla länders häfdateckiiing, och hos oss blifvit efter 1810 än mer utbildad genom den anda af fosterländskt skryt, som fanns hos en fraktion af den i flera hänseenden berömvärda götiska skolan. För mig hafva dock slika patriotiska osanningar städse varit motbjudande. Skalderna må gerna försköna sitt lands historia. Tegnér i Svea, Geijer i Manhem, Beskow i Sverges Anor. Men häfdatecknaren skall skrifva sanning. Hans fosterlandskärlek kan dock vara lika varm. Den röjer sig omisskänneligt i den förtjusning, med hvilken han berättar sina landsmäns ädla och lysande bragder; men ock lika omisskänneligt i den klagande, af sorg halfqväfda röst, med hvilken han förtäljer uppträden, som kasta skugga på hans folk. Dock han måste berätta dem, ty sanningen är hans högsta mål *). Så har jag i Karl den tiondes historia känt och velat förena kärleken till fosterlandet med kärleken till rättvisan, till sanningen. Bedan förut hade denna känsla blifvit satt på prof, näml. då det gälde att berätta det sätt, hvarpå Sverge och Polen begagnade de demetrislca oroligheterna för att plundra och stycka Ryssland; likaså huru Sverge och Frank-

*) Mina åsigter hänitinnan finnas omständligare uttalade i 12:te delen, 4 upplagan i företalet och sidd. 253—255.rike under trettiåra kriget uppretade tyska staterna mot hvarandra inbördes för att sjelfva få tillfälle att rikta sig på allas bekostnad. Jag dolde på intetdera stället min öfvertygelse om det mindre ädla i den politik, Sverge då för tiden följde. Yid Karl den tiondes historia blef profvet än hårdare. Denne konung hade förut varit framställd nästan som en hjelte utan fel och fläck. Jag deremot tyckte mig finna äfventyrlig-het i hans planer samt en mycket tadelvärd orättvisa i lians anfall 1655 mot Polen, och än mer 1658 i Augusti mot Danmark samt i hans uppförande mot hertigen af Kurland m. m. Skulle jag våga uttala denna min öfvertygelse och dermed stöta för hufvu-det fosterlandskärleken och den hittills häfdvunna historiska åsigten? eller skulle jag, under förtigande af hvad jag funnit och livad jag sett, söka med svepskäl och skengrunder dölja undan och bemantla de begångna orättvisorna? Jag tvekade ej i valet emellan att tala sanning till historiens verkliga eller osanning till fäderneslandets förmenta tjenst. Man har hotat, knotat, tadlat *). Det hjelper ej. Hvad

*) Ar 1855 utgaf dåvarande professorn, numera statsrådet Carlson, sin historia om konung Karl den tionde Gustaf. Den framställde honom i en särdeles fördelaktig dager och bildade således en bestämd opposition mot mitt arbete. Af denna orsak och äfven i följd af egna förtjenster biet den högt uppburen och ej minst af det liberala partiet, hvilket då för tiden var mycket fÖrgrymmadt öfver mitt aristokrat-försvar och derför itrigt understödde hvarje försök att nedsätta min historiska auktoritet. Med anledning af herr Carlsons arbete och af flere i ofvanbeskrifne anda författade tidnings- och tidskrifts-artiklar företog jag en ny granskning af dithörande käilor, både in- och utländska, de senare under besök, år 1858 pjorda uti Stats-och Geheime-arkiven i Berlin, Haag, Köpenhamn, Paris och Wien. Resultatet blef ett stadfästande af de åsigter, jag till-jag skrifvit det hafver jag skrifvit, och så kommer jag att hädanefter också skrifva *).

Den tredje åsigt, mot hvilken jag i Karl den tiondes historia uppträdde, var ultra heroismen d.v. s. den gamla häfdateckning, som Uteslutande omtalar och lofsjunger krigarens bragder. Ära, odödlig ära åt den hjelte, som strider för ljuset, frihetens, mensklighetens, fäderneslandets heliga sak,

förene framlagt och en stadgad öfvertygelse derom, att herr Carlsons försvar för Karl Gustafs anfall både mot Polen 1655 och mot Danmark och Kurland 1658 samt för denne konungs statsmanna-förmåga i allmänhet m. m. icke kan tillfredsställa en opartisk granskare. År 1859 utkom en tredje upplaga af min Karl Gustafs historia. I företalet meddelade jag denna min nyvunna erfarenhet, och i sjelfva arbetet införde jag flere nya enskildheter och åsigter, och tillika en utförligare fram-ställnig af de ämnen, som utgjorde förnämsta tvistepunkterna mellan herr Carlson och mig. Några giltiga skäl att frångå min der yttrade öfvertygelse har jag ännu icke sett framdragna icke ens i den herr Carlson mycket berömmande Hr Tgnatii: “Finlands historia under Karl den tionde Gustafs regering“, ett i många hänseenden förtjenstfullt arbete. Dessa åsigter har jag ånyo uttalat och ytterligare utvecklat i den fjerde upplaga, som år 1868 utkommit af min historia om Karl Gustaf regering. Andra sidan har iakttagit tystnad om dessa nya upplagor och om deri införda uppgifter och framställningar.

*) I bref till brodern Olof Fryxell den 9 Sept. 1843 skrif-ver Fryxell rörande sin Karl Gustafs historia: “Vederbörande ultrarojalister och ultrasvenskar bli säkert missnöjda, men lefve sanning enl“

Skadan och orättvisan af hvad Fryxell här kallar ultra-patriotism, och fransmannen chauvinism framhålles numera af tidehvarfvets störste män. Så t. ex. har i första häftet af Revue Internationale för 1884 den berömde Fr. v. Holtzendorff föreslagit att genom internationala lärostolar söka motverka denna ensidighet.

H. Spencer faster mycken vigt vid de hinder, som en blind patriotism lägger i vägen för utvecklingen af samhällsläran. I “Study of Sociology“ (sid. 206) fäller han härom följande yttrande: “att en enskild person erkänner sina fel, detta berömmes; men att medgifva, det vi handlat orätt mot en annan na* tion, detta klandras som opatriotiskt.“

(Utigfvarens Anmärkning.)en Engelbrekt, Gustaf Vasa, Washington m. fl. Men orätt är att gifva lika ära åt dem, som strida för eröfringens, för ärelystnadens eller för stridens skull. Man kunde med skäl säga, att lofsjungan-det af blotta kraften, snillet och segern är en qvarlefva af hedendomen och af den åsigt, som reste altaren och egnade dyrkan åt sådana mag-ter, blott som sådana, utan att afse det ändamål, hvartill krafterna, själsförmögenheterna användas. Historien har i detta hänseende ännu icke hunnit genomträngas af kristendomens anda, hvilken väger menniskan icke efter mängden af de pund, hon fått, utan efter sättet hvarpå de användas. Visserligen hafva senare tider börjat mer och mer inse orättvisan af de lofsånger, som blifvit uppstämda för krigar-egenskaperna endast som sådana. Man har dock icke kunnat förmå sig att låta de förut högt beprisade hjeltarna nedsjunka till den grad, som dem på mensklighetens och det sanna regentvärdets barometer tillkommer. Hvad sådana furstar företagit af blott lystnad efter krig och krigsära har man derför velat upphöja till rang, heder och värdighet af djupa, på mensklighetens väl syftande planer. Huru mycket snille, huru mycken uppfinning hafva icke blifvit slösade på bemödandet att indikta stora och ädla afsig-ter hos en Alexander, en Ludvig den 14:de, en Ivarl den 12:te, en Napoleon m. fl. Sedermera har allmänheten beundrat de sålunda förskönade krigarbilderna och på samma gång författarens förskönande skapareförmåga. De häfdatecknare der-emot, som icke trott sig kunna i verkligheten finna Min Histwias Hi ston a. 5sådana planer, utan endast eller åtminstone förnämligast personlig äre- eller vinningslystnad, de liafva blifvit affärdade med beskyllningar för ytlighet, platthet, brist på historiskt sinne o. s. v. Om åsigten förtjenar dessa hårda omdömen, så måste jag underkasta mig nödvändigheten och ne-san af att bära dem; ty sanningsenligt måste bekännas, att jag hos många sådana högt berömda krigare-furstar blott sällan kunnat upptäcka dessa stora till mensklighetens väl syftande beräkningar. Och då man för mig påpekat sådana, har jag ofta tyckt dem vara icke verkligheter, utan alster af häfdatecknarens inbillning, eller af hans förut fattade åsigter, eller af hans bemödande att visa sig djupsinnig, klyftig och utrustad med förmåga att se, hvad intet vanligt öga ser. Ofvannämnde krigar-afguderi har länge ingifvit mig en djup ovilja genom sin osannfärdighet, genom sinjagt efter djupsinnighet i oträngda mål, och genom den falska fernissa, med hvilken man sålunda gifver glans och ära åt pérsoner och bragder, som i sjelfva verket äroderaf föga förtjenta. Huru mången ung furste, som läst sådana häfdatecknares arbeten, har icke känt sin ärelystnad derigenom dragen från sträfvandet efter sant regentvärde till begäret efter krigets och segrarnas bländande glans. Denna falska häfdateckning har villat äfven folkens omdömen och lärt dem beundra regentens lysande yta, men icke hans inre dygder; beundra hans lyckliga krig, men blunda för deras orättvisa orsaker och förstörande följder *). Så

*) Se härom ytterligare mina Bidrag tilJSverges Litteraturhistoria. 4. 43—52.länge liäfdatecknarne och folken drifva ett sådant afguderi, kan man icke vänta annat, än att flere furstar med kraft och ärelystnad skola rätta sig derefter och jaga efter segrar och eröfringar, men försumma folkens sanna väl; och verlden skall hädanefter som hittills fyllas med krig och elände. I Karl den tiondes historia dolde jag ej glansen af några hans krigsbragder; men jag framlade lika bjert det orättvisa i anfallen, det blodiga i utförandet, det förstörande i följderna. Så kommer jag ock att göra med Karl den tolftes historia och säkert med samma följd, nämligen att ådraga mig beskyllningar för en låg, ytlig, prosaisk ståndpunkt m. m. Jag bär hellre denna förebråelse än medvetandet af att mot bättre öfvertygelse hafva berömt orättvisan eller förnekat sanningen. Ilätt och sanning vare äfven häfdatecknarens valspråk.

Den fjerde åsigt, mot hvilken jag vågat uppträda, var den historiska kasuistik, hvilken icke vill tillämpa moralen på politiken, utan antager en särskild sedelära för statsmännen, så att t. ex. en och samma gerning är hos den enskilde tadelvärd och brottslig, men hos statsmannen tillåten och berömvärd. Om den enskilde, lockad af

omständigheterna och för att bereda någon fördel åt sin slägt, begår en orättvisa, ett löftesbrott, då är han enligt allas omdöme tadelvärd. Men om statsmannen, likaledes lockad af omständigheterna och för att bereda fördelar åt sitt folk, begår en likadan trolöshet, då blifver han af den historiska

*) Detta skrefs 1854. En livar vet, att båda förutsägelserna gått i fullbordan.kasuistiken ursäktad och till och med försvarad genom allehanda fraser om högre statsåsigter, omständigheternas kraf, blicken på det hela o. s. v. Många häfdatecknare söka till och med visa sin djupsinnighet, sitt snille just genom skickligheten att hopväfva dylika lysande täckmantlar. Mig är allt sådant motbjudande. Sant är sant, och rätt är rätt, antingen det är för Sverge ärofullt eller ej; — och med sådana åsigter har jag skrifvit min historia äfven om Karl den tionde Gustaf, bjert framhållande icke blott det lysande i hans krigsbragder, utan ock det orättvisa i besagda hans företag mot Polen, Danmark och Kurland. Jag 1 emu ar gema åt andra häfdatecknare äran af det slags snilleblick och djupsinnighet, som kan påhitta skäl till försvar för dessa hans bragder. Agardh sade, »att jag lägger tio Guds bud som en lineal, en domsregel på svenska historien». Jag svarar: »Gud gifjpe jag alltid så gjorde/»

Jag vet, att mången kallat och skall kalla dessa åsigter platta, prosaiska, kälkborgerliga, puerila m. m. Må de följa, sin, jag följer min öfver-tygelse, och jag gör det så mycket orubbligare, som jag anser den icke blott rigtig utan ock vigtig, mycket vigtig och det både i religiöst, moraliskt och politiskt hänseende. Den ultrapatriotiska häfdateckningens orättvisa mot andra folk och smicker för det egna föranleda i moraliskt hänseende oberäkneligt mycket ondt genom att locka till osannfärdighet och derigenom, å ena sidan till orättvisa och hat mot grannfolk och medtäflare, samt å den andra till öfvermod och förblindadegenkärlek, och genom båda till eviga krig 1). Den ultraheroiska häfdateckningens ensidiga dyrkan af snillet, kraften och modet, utan afseende på deras användande, måste missleda och har otaliga gånger hos både furstar och folk missledt begreppet om ära, furstevärde och menniskovärde. Den historiska kasuistikens ursäkter för bedrägerier och våldsamheter, endast de ske i stort och till ett helt folks fördel, innebära en jesuitism, lika förkastlig på politikens som på religionens område. Alla dessa historiska missrigtningar stå i öppen strid mot kristendomens läror om sanning, rättvisa, men-niskokärlek och fridsamhet. Af sistnämnda kristliga åsigter har den europeiska häfdateckningen, såsom nyss anmärktes, ännu icke på långt när blifvit genomträngd; men den sträfvar dock att mer och mer tillegna sig dem, rätta sig efter dem2); och ju mer detta blifver händelsen, desto mer skall också historien bidraga till lifvande och upprätthållande af sanning och ärlighet, af frid och fördragsamhet och det bland både furstar och folk. Det har varit mitt bemödande att söka efter förmåga bidraga till ett så högt och härligt mål.

Emellertid var det klart, att ofvannämnda i min historia om Karl den tionde Gustaf befintliga afvikelser från förut gällande åsigter skulle väcka motstånd. Detta blef så mycket häftigare, som jag nästan samtidigt öppnade striden om Ari-

J) Dessa mina åsigter äro särskildt och omständligen utvecklade i Berättelser ur Svenska Historien 12. 14 upplagan sid. 253—255; Del 36 sid. 211—214 samt i Bidrag till Sver-ges Litteraturhistoria 4. 43—52.

2) Se Laboulayes Skrifter, d:o Hvassers, Lanfreys m. fl.stokratfördömandet i svenska historien. Se här några ord om denna vetenskapliga tvist.

Begynnelsen af närvarande uppsats har tecknat den republikanska ovilja mot konungamagt samt den demokratiska ovilja mot aristokrati och högre embetsmän, under hvilka jag uppväxt, och med hvilka jag gick ut i verlden. Men vid 25 till 30 års ålder kom jag ofta i beröring med åtskilliga personer af högre samhällsställning, t. ex. Aug. Anckarsvärd, Jak. De la G-ardie, Franzén, Hartmansdorff, Hedrén, Lefrén, Tannström; och längre fram med erkebiskop Wallin m. fl. Hos alla dessa fann jag egenskaperna af arbetsamhet, sanningskärlek, rättskänsla och tillika klarhet och mildhet i omdömet samt heder, allvar och pålitlighet i tänke- och handlingssätt. Jag fann också, att det var just genom nämnda egenskaper, som dessa herrar vunnit sin högre samhällsställning, och att de sedermera sjelfva i fråga om befordringars utdelande åt andra så mycket som möjligt afsågo samma slags förtjenster. Jag hörde visserligen en hop förbigångna personer klaga öfver veld och orättvisa och påstå, att de blifvit till-bakasatta, derför att de ej velat förnedra sig till smicker för mägtiga och höga förmän o. s. v. Men jag tyckte mig finna, att dessa yttranden, om någon gång grundade, likväl esomoftast voro orättvisa och alstrade af

de klagandes bemödande att för sig sjelfva och för andra dölja den verkliga orsaken till motgångarna, nämligen deras egenmindre användbarhet, obetydliga egenskaper, ringa förtjenster, oordentliga lefnadssätt o. s. v. Min förut omtalade ungdomspartiskhet för medelklassen och mot de högre fick gång på gång genom dessa iakttagelser en ganska kraftig och behöflig tillrättavisning.

Detta allt hade emellertid och intill 1830 icke haft någon inverkan på mina historiska åsigter. Jag hade dittills i allmänhet instämt i den mot aristokratien fiendtliga ton, som Wilde, men i synnerhet Lagerbring och Botin angifvit, som Gustaf den tredjes historiska skola stadfäst, och som af Geijer blifvit i synnerhet efter affallet antagen. Att saken kunde betraktas ur en annan synpunkt, hade ännu icke fallit mig in.

Första orsaken till förändring härutinnan var följande.

Då jag började närmare undersöka Johan den tredjes, Sigismunds och Karl den niondes tvister mot rådsherrarna, tyckte jag mig mer och mer finna, att rättvisan var i många fall på de senares sida, och att det mer än en gång var konungarnas obillighet eller våld, som föranledde striden, och att rådsherrarna ofta nog kämpade för sanning, för rättvisa och för medborgerlig frihet. Enligt denna öfvertygelse författade jag nämnda historia och likaså den skrift, rörande samma tidehvarf, hvilken 1830 vann Svenska akademiens stora pris. Åsigten väckte ovilja på åtskilliga håll, dels hos dem, som förfäktade det förra åskådningssättet, dels hos den öfverdrifna konungskhetens anhängare, dels hos dem, som villeafskaffa adelns representations-rätt och för sådant ändamål nedsätta dess historia. Några tidningsartiklar började ock vid samma tid låta förstå, att jag var partisk för adeln och för dess lysande minnen. Denna opinion utbildades mer och mer i synnerhet derigenom, att Geijer kort derefter gaf ut sin Karl den niondes historia och i densamma framstälde nämnde konung i en mer gynnande dager, än jag gjort.

Af dessa anledningar började jag att vid ifrågavarande ämne fästa mer uppmärksamhet än förut. Jag undersökte ånyo min framställning af berörde tidehvarf; men ju mer jag granskade, desto mer styrktes jag i nyssnämnda åsigter. De fingo förnyad stadfästelse under förberedelserna till drottning Kristinas och hennes förmyndares historia. Knappt ett år hade jag varit med dessa undersökningar sysselsatt, förr än jag tyckte mig tydligen inse, att också detta tidehvarfs historia blif-vit behandlad med partiskhet för Kristina och mot hennes förmyndare. Sådant visade sig i synner-ket derutinnan, att man ofta å ena sidan gifvit drottningen äran för det goda, fönnyndarne uträttat; och å den andra skylt på förmjoidarne den kronogods-förskingring, den brist och de olyckor, som egentligen förorsakades af Kristinas eget obetänksamma slöseri. Man hade i allmänhet icke blott sammanblandat, man hade stundom till och med förvexlat bådas förtjenster och fel. Jag beslöt att efter bästa insigt gifva Suurn cuique, och att derför göra en ordentlig boskilnad emellan båda dessa styrelser; och jag gjorde det på ettsätt, som visade förhållandet i annan belysning än den förut vanliga. De nya och mörka skuggor, som härvid föllo öfver Kristina; de många lysande förut dels okända dels oerkända dagrar, som på samma gång utbredde sig öfver riksförmyndarna, och i synnerhet öfver Axel Oxenstierna; — allt detta gaf ny fart åt det förra talet om min partiskhet för aristokratien och mot konungamag-ten !).

Detta ledde mig oupphörligt till förnyade forskningar och begrundningar, hvilka dock alla slutade med att ytterligare bekräfta min redan förut hysta och följda åsigt, hvilken slutligen vidgade sig till i en allmän öfvertygelse; nämligen, att en stor del af vår historia blifvit behandlad med partiskhet för konungarna och mot aristokratien. Jag tyckte mig finna, att denna förfalskning skett i synnerhet under tre serskilda tide-hvarf. Först under Gustaf Adolfs och Kristinas tid, då man för att smickra dessa regenter fram-stälde deras stamfader, Karl den nionde, och striden emellan honom och rådsherrarna helt och hållet till den förstnämndes fördel och med dagrar och skuggor fördelade så, som samma konungs partiskrifter anvisat. Likaså blef under Karl den tolftes, Ulrika Eleonoras och Fredriks tid historien merendels behandlad med tydlig rigtning att upphöja samma regenters fader eller svärfader, Karl

— •

') Herr C. T. Odhners teckning af Sverges inre historia under drottning Kristinas förmyndare (tr. 1865), en förtjenstfull skrift, har kommit till ett resultat, for Kristinas förmyndare lika om ej mer fördelaktigt, än min på sin tid för ensidigt aristokrat-försvar tadlade framställning.den elfte, och att nedsätta den mot honom kämpande

aristokratien. På samma sätt sökte man under och efter Gustaf den tredjes regering att nedsätta frihetstiden och rättfärdiga samma konungs magtinkräktningar åren 1772 och 1789. Jag tyckte mig finna, att dessa till konungamagtens fördel hegångna historiska orättvisor hade å en annan sida haft ett mägtigt stöd i ofrälsemännens afund och ovilja mot adeln, och att båda dessa omständigheter inverkat äfven på de historiska åsigterna, Redan omkring 1840 hade hos mig denna uppfattning utbildat sig ungefär sådan, som den sedermera i skrifterna om Aristokratfördömandet blifvit 1845 uttalad l). Ofta redan omkring förstnämnda år kände jag mig frestad att framträda med en särskild åt dessa föremål egnad uppsats, en bestämd opposition mot det sätt, hvarpå vår historia blifvit i sagde hänseenden behandlad. Men sådant uppsköts år från år, och jag åtnöjdes med att blott praktiskt, d. v. s. i mitt eget historiska arbete, göra mina åsigter gällande. Troligtvis hade ej heller några skrifter om aristokrat-fördömandet blifvit af mig utgifna, så framt ej nedanstående förhållande inträffat.

Yi minnas det allmänna tänkesättets häftiga jäsning åren 1844 och 1845, i synnerhet angående representations-förändringen och afskaffandet af adelns ärftliga riksdagsmannarätt, samt huru för ’detta ändamåls genomdrifvande åtskilliga upplopp anstäldes. Just vid denna tid eller hösten 1844

') Se första häftet sid. 1—26, andra häftet sid. 162—163 och fjerde häftet sid. 76—87.höll Geijer sina ryktbara »Tre Föreläsningar» och utgaf dem från trycket våren 1845 och under ännu pågående riksdags-strider. Yid deras genomläsning tyckte jag mig finna icke blott misstag och skefheter utan ock ett för dem alla gemensamt syfte; näml. att i enlighet med den då rådande liberalismens önskningar bidraga till ståndsrepresentationens störtande 1). Skriften väckte min lifliga ovilja, icke för nämnda dess syfte, hvilket jag i allmänhet gillade, utan för det sätt, hvarpå den gick till väga, nämligen för de många historiska origtigheter, som för ändamålets vinnande framkastades. Det harmade mig, att Geijer, vetenskapsmannen, tillät sig att, som jag tyckte, missbildande tvinga sin fria vetenskap att blifva en osjelfständig tjenarinna åt dagens politiska sträf-vanden; — och likaså att läsa det hån och den orättvisa, hvarmed foma partivänner af honom behandlades. Jag ansåg det vara min pligt att framträda till sanningens försvar såväl i denna enskilda punkt som i afseende på hela vår historia.

Professor Bergfalk har visserligen antydt, att

') De enligt min öfvertygelse origtiga åsigter, hvilka, såsom ledande till nämnda mål, i Geijers “Tre Föreläsningar“ framstäldes, voro förnämligast följande: 1) att i synnerhet adeln men äfven presterna antogos hafva vållat de flesta olyckor, som drabbat fäderneslandet; 2) att stånds-representationens ålder och nära sammanhang med svenska samhällsutvecklingen icke framhöllos, 3) att ståndsrepresentationen framstäldes såsom vacklande och obestämd, och såsom den der varit stundom äfven fem- eller sexfaldig; 4) att ståndsrepresentationens småningom skeende förbättring motarbetades genom att förneka möjligheten såväl af adelns representation genom valda ombud, som af medelklassens och de orepresenterades uppställning bredvid eller uppdelning på de gamla stånden.någon ny Urban d. 2:dre, det vill väl säga erke-biskop Wingård, skulle hafva manat mig till företaget. Detta är emellertid alldeles grundlöst. Wingård var, så vidt jag vet, okunnig om mitt tillämnade uppträdande.

Det var ganska mycket, som å andra sidan afrådde mig från denna strid. Jag förutsåg, hvad också händt; näml. att den skulle uppreta en mängd intressen och personer och göra mig till mål för svåra beskyllningar; samt att motpartiet skulle påstå, och att mängden skulle tro, det jag uppträdt till försvar för bördsaristokratiens grundsats; ehuru det var fråga blott om försvar för aristokratiens historia, och äfven detta endast delvis, och att man i följd af denna falska föreställning skulle öfver mig fälla en så mycket strängare dom. Emedan jag, under försvaret af adelns historia, ändå öppet ogillade både adelns ärftliga representations-rätt och många andra ul-traistiska trosartiklar, förutsåg jag ock, att från det strängt adliga hållet var för mig föga bistånd att vänta. Emedan ytterligare mitt försvar för adeln ofta nog bestod deri, att jag från den och på konungarna öfverflyttade orsaken till flere fäderneslandets olyckor, kunde jag ej heller från roja-lismens sida hoppas på något stöd. Att icke börja denna strid var också en trägen bön af flere mina närmaste. Men jag kunde icke tillbakahålla de många, enligt min öfvertygelse, vigtiga sanningar och rättelser, som framträngde sig på tungan. Jag beslöt dock att inskränka polemiken till endast den historiskt-vetenskapliga sidan och att lemnaderhän alla de politiska och litterära

anmärkningar, som i öfrigt kunde göras. Jag tog saken på detta sätt också derför, att jag längesedan beslutat sä vidt möjligt koncentrera min verksamhet endast på svenska historien 1). Sä utkom under hösten 1845 första häftet ni “Aristokrat-fördömandet i Svenska Historien.“ Om fortsättningen af denna strid vill jag här ej yttra mig. Jag af-bryter ämnet, dock med det tillkännagifvande, att min öfvertygelse härutinnan är oförändrad, och att den tid skall komma, då den historiska rigtiglieten af mina anmärkningar skall erkännas, och då man skall undra på, huru H:rr Geijer och Bergfalk kunnat förneka sä tydligt framlagda sanningar ; — och tillika en tid, då man skall inse och erkänna, att för den sanna konstitutionella friheten äro mina historiska äsigter långt mera gynnande, än de, som blifvit af Geijer framstälda 2).

') I bref till O. Fryxell af d. 12/io 1846 beklagar A. Fryxell, att hans skrift betraktas dels som en politisk demonstration, dels som ett personligt anfall mot Geijer, men ej som den borde uppfattas, nämligen som en rent vetenskaplig afhandling.

(Utgifvarens anmärkning.)

2) De tvistepunkter, som i striden om Aristokrat-fördömandet förekomma, voro 146, se registret öfver dem i slutet af fjerde häftet af Aristokrat-fördömandet, hvari under N:o 116 åtta särskilda frågor äro inbegripna. Bland dessa 146 af mig såsom orättvisa anmärkta beskyllningar hafva ej mindre än 80 redan försvunnit ur de historiska skrifter, som blifvit sedan 1850 utgifna af verkliga vetenskapsmän, en Carlson, Odhner, Reuterdahl, Strinnholm, Styffe, Svedelius, Vingqvist. Detta har varit ett tydligt, ehuru blott tyst erkännande af sanningen

i mina anmärkningar.

Min tillfredsställelse härutinnan har doek blifvit i någon mån minskad genom det alldeles motsatta förhållandet med flere under samma tid utkomna historiska läroböcker. Dessas författare tyckas hafva ansett som sin patriotiska, moraliskaHär må ock införas ett par anmärkningar om min skrift »Bidrag till Sverges Litteraturhistoria». Orsaken till dess nedskrifvande var den ensidiga och falska dager, hvari fosforistiska författare framstält tidehvarfvet 1800—1840, och till-lika den omständigheten att, i följd af ideligt in-preglande, deras åsigt höll på att hlifva antagen

och politiska pligt att motarbeta mitt i deras ögon ohemula aristokrat-försvar och att understödja och uppdrifva aristokrat-fördömandet långt högre, än det var före stridens hegynnelse. Härmed har förenat sig en annan men likartad aristokratfördömande nitälskan, den nämligen, som blifvit alstrad af samtidens (1830—1860-talens) brinnande ifver att afskaffa stånds-forfattningen i allmänhet och adelns och presternas representationsrätt i synnerhet. Som medel till genomdrifvande af sistnämnda mål behöfde, framkallade och gynnade man en historia, som med så mörka färger som möjligt tecknade dessa samhällsklasser och deras verksamhet under förflutna tidehvarf och der-igenom uppretade mot dem det allmänna tänkesättet. Härtill kom den reaktionens ultra-rojalism, som under tiden 1810— 1837 i Upsala hos den tidens ungdom inpreglades, och som efter 1844 af liberalismen blifvit upptagen och så vidt möjligt med dennas i allmänhet republikanska läror för tillfället sammansmält, besynnerligt nog. Dock har uppträdet sin förklaring. Man åsyftade nämligen, att genom den smickrade konunga-magten locka dennas innehafvare, Oscar den förste och Karl den femtonde, att understödja upphäfvandet af ståndsförfattnin-gen och af adelns och presternas representationsrätt. Så har i synnerhet efter 1838 uppträd t en historisk skola, som utmärkt sig genom mycken ovilja mot de två högre och mycken välvilja mot de två lägre stånden och tillika för konungamagten. För denna en tillfällig tidskonjunkturs historiska skola hafva

i spetsen framträdt Geijer genom sina skrifter efter aflallet och äfven v. Beskow genom uppsatserna “Gustaf III såsom kotmng och mcnniska“ samt 11 Karl XII i Alt-Ranstadt“, och i andra ledet bakom dem Afzelius, Kindblad och den, sistnämnde två herrar mycket öfverlägsne Starbäck, jemte författare af en mängd historiska läroböcker. Men högt öfver denna ensidighet hafva under samma tid lyftat sig en Anjou, Malmström, Reuterdalil och Strinnholm, livilka, mycket öfverlägsna i fråga om historiskt källstudium, allsidig omfattning och opartiskt omdöme hafva åt svenska allmänheten lemnat arbeten af sanningens oförvanskligt öfver tillfälliga opinionen höjda värde.af sådana yngre, omkring 1845 eller 1850 framträdande litteratörer, hvilka om tilldragelserna 1810

—1838 sällan kände mer, än hvad fosforistiska litteraturhistorien dem förestafvat. Jag var en hland de få från äldre tid ännu qvarlefvando, som egde personlig kännedom om saken, och ansåg mig der-för höra uppträda till försvar för sanningen ocli för många orättvist angripna håde litteratörer och litteraturer, hvarjemte jag ansåg vara af stor vigt, att allmänhetens uppmärksamhet fästes vid de många beståndsdelar af obskurantism, af religiös och politisk reaktion, som voro inblandade och ofta utgjorde kärnan i fosforismens och Up-sala-ultraismens läror. Men att öppet och oförbehållsamt beskrifva och bedöma samtida förhållanden medför alltid många obehag, och det var ej svårt att förutse, det mina Bidrag skulle högeligen ogillas af en mängd personer, som vant sig vid de åsigter om Atterbom, Geijer och Ling, som blifvit antagna af dåtidens patenterade opinion. Men jag vågade försöket, och jag ansåg mig böra för sanningens skull våga det. *)

Skriften kom ut i nio efter hvarandra följande häften, men blef i de dagliga tidningarna

*) I bref af d. 2 Nov. 1852 skrifver v. Beskow liarom till Fryxell: “Fosforist-perioden bör, som Du säger, tecknas, medan några ojäfviga vitnen, hvartill vi kunna räkna oss, ännu lefva. Det vore högst upplysande, om du ville anteckna, hvad Du eger Dig bekant i detta ämne, så kunna vi jemföra. Jag var lika bekant med och vän af Leopold och Atterbom, Palmblad och Wallmark etc., hvadan jag tror mig vara temligen opartisk.“

(Utgifvarnes tillägg.)på ett par obetydliga uppsatser när mottagen med tystnad. Den innehöll dock en helt och hållet ny åsigt öfver Sverges litterära utbildning 1795 —1840 och tillika en bestämd opposition mot flera bland de vigtigaste läror, som den litterära och politiska Upsala-ultraismen predikat och in-plantat. Men, och detta förhållande har sin märkvärdighet, ingen bland de i TJpsala utkommande lärda tidskrifterna yttrade om dessa Bidrag ett enda ord, vare sig bifall eller klander. Hela den äldre generationen af litteratörer teg. Mot skrifter, som äro svåra att vederlägga, finnes intet beqvämligare medel än att söka tiga dem till döds.

Polemiken om Aristokrat-fördömandet hade mycket inflytande på mitt historiska arbete. Jag kom nämligen i följd af denna strid mer och mer till insigt deraf, att våra häfder blifvit vanstälda af en mängd origtiga uppfattningar och åsigter. Jag kände mig derför uppmanad att arbeta på utplånandet af dylika misstag och missrigtningar, arbeta på att skaffa svenskarna en historia, så sann och fullständig, som min förmåga tillät. Jag beslöt ock att så vidt möjligt uteslutande för detta måls vinnande offra de år och krafter, som återstodo. Men åren togo till, och krafterna togo af. Snart blef det mig omöjligt att som förut ens bjuda till att på en gång sköta både min historia och mitt pastorat. Mer och mer mognade alltså beslutet att söka fullkomlig tjenstledighet från pastoralvården för att kunna odeladt egna mig åt historien. En tillfällighet påskyndade verk-ställandet. Yid 1847 års prestmöte hade embets-bröderna, oaktad t mitt enträgna protesterande, beslutat välja mig till riksdagsman. Jag förutsåg alla de hinder, en sådan befattning skulle lägga i vägen för min historia, och för att komma ifrån saken begärde och erhöll jag af kongl. majestät ett års tjenstledighet från prost- och pastorsembetet, hvilken tjenstledighet sedan år från år förlängdes. Tillika tog jag först inspektor och sedermera ar-rendator till skötande af prestgården och vände mig derpå uteslutande åt historien. Under sådana förhållanden skrefs berättelsen om Karl XI:s förmyndare och om hans egen regering. Att här särskildt påpeka de nya fakta och åsigter, jag framdragit, är omöjligt. Sverge hade nämligen förut ingen annan Karl den elftes historia än Riihs arbete, livilket med sina stora förtjenster dock var ganska ofullständigt och i många hänseenden felaktigt.

Att mina från den äldre historiska skolan mycket afvikande åsigter skulle motsägas och skarpt klandras, kunde lätt förutses. Med beskrifning om dessa uppträden vill jag dock icke spilla läsarens tid, utan anmärker blott, att jag blef mer och mer öfvertygad om sanningen i sin helhet af de nya åsigter, jag följt, och derigenom ytterligare uppmanad att fortgå på den bana jag beträdt. *)

*) De ställen, hvilka jag för arkivforskningar har intill 1872 besökt, äro i utlandet Brussel, Königsberg, (der finnes mycket för Sverges äldre historia), och Warschau 1 gång, Haag 2, Paris 4, Wien 6, Berlin, Dresden 7, Köpenhamn 10 gånger, och inomlands Bergshammar, Brokind, Ekebyhof, Eriksberg, Kafvelås, Lagerlunda, Linköping, Lund, Sjöholm, Skokloster,

Dertill bidrog ett annat skäl. Jag har ansett mig böra begagna en särdeles rara tempo-rum, felidtas, både personlighetens och tidens. Det är ej ofta en häfdatecknare är stäld i omständigheter, för hans

yrke så gynnande som de, hvilka mig tillfallit. Som sådana vågar jag räkna, jemte länge bibehållna kropps- och själskrafter, en innerlig och brinnande lust för sjelfva sysselsättningen; — en icke just ofta förekommande ihärdighet, envishet i de långa och mödosamma forskningar, som dertill fordras; — en alldeles oberoende samhällsställning, som gör att jag ej behöfver krusa med något parti; — ett lika lyckligt ekonomiskt oberoende, som ger tillfälle att anskaffa de källor och göra de forskningsresor, som be-höfvas. Den sorgliga omständigheten af min hustrus ständiga sjuklighet, och den lyckliga omständigheten af mina döttrars för vanliga sällskapsnöjen mer likgiltiga sinnesstämning hafva båda delarna varit för mitt arbete en stor fördel, ty utan dessa förhållanden hade jag med mitt glädtiga lynne visserligen blifvit indragen i ett umgängeslif, som borttagit mycken tid. Det stöd, mina döttrar under de senare åren gifvit mig, genom att öfver-taga vården af min sjukliga hustru och af mina

Sparreholm, Säfstaholm, Tidön, TorsjÖ, Trolle-Ljungby, Wexiö och Upsala, (Stockholms arkiven oräknade); några bland de uppräknade 10 till 20 gånger. De utländska arkivbesöken skedde 1834 och 1835 för tiden 1632—1700, år 1854 iör tiden 1700—1718; år 1858 för efterskörd för tiden 1654—1660 samt för 1710 —1718; år 1859 för tiden 1719—1739; år 1864 for tiden 1739—1751; år 1867 för efterskörd af tiden 1739— 1751; år 1868 iör tiden 1751—1772, år 1870 för tiden 1762 — 1772; år 1871 för samma tid.flesta ekonomiska angelägenheter, har förskaffat mig än mer tillfälle att åt historien egna hela min tid.

Till dessa personliga komma ock allmänna tidsomständigheter. Tryckfriheten är i Sverge icke blott lagligt stadgad, utan ock häfdvunnen; man har hunnit vänja sig vid dess begagnande. Våra regeringar hafva öppet uttalat sitt gillande af den fria forskningen. Fullkomligt ombyte af både konungaätt och samhällsskick hafva ock gifvit häfdatecknaren fullkomlig frihet att tala om de föregående. Minister-arkiven, för historien så vigtiga, äro ock långt mer tillgängliga än förut. De skiftande samhällsskakningar, Europa undergått, göra, att man ej blott tål utan till och med fordrar att få höra sanningen fritt och ärligt uttalad både mot konunga-, adels- och folkvälde. Då försjTien dels genom inre böjelse, dels genom yttre omständigheter mer och mer inledt mig på häfda-tecknarens bana och försatt mig i en för sådan sysselsättning ovanligt lycklig belägenhet och låtit detta inträffa under tidsomständigheter, som äro för häfdateckningens frihet ovanligt gynsamma; — så har jag ansett det vara min pligt att följa kallelsen. Hvem vet, huru länge en sjelfständig och osminkad häfdateckning får fritt utöfvas.

Till fortgående på banan har jag ock känt mig uppmanad af åtskilliga förhoppningar, t. ex. att kunna rätta många i vår historia insmugna misstag och skefheter, likaså att återställa i sin rätta glans åtskilliga orättvist nedsatta minnen, att till sitt sanna värde nedsätta åtskilliga perso-ner och förhållanden, som blifvit för mycket prisade i följd, dels af egen mer skenhar än verklig storhet, dels af häfdatecknames parti-åsigter, dels af deras svaghet för en glänsande yta, för stora fraser och för falsk poesi. I följd af hrist på förmåga hos författaren och på tillräckligt antal föregående och utförliga monografier lider min historia säkerligen af en mängd misstag i så väl fakta som åsigter. Men sådana skola hädanefter vida lättare upptäckas och rättas, sedan man nämligen genom samma arbete fått ämnena vederbörligen uppdelade och ordnade, hvart under sin rubrik; så att man redigare än förut kan betrakta och undersöka hvarje enskildhet, vare sig faktum, karakter eller åsigt. Just genom denna uppställning manar min historia till närmare granskning och till upplysande monografier. Den har redan framkallat och skall tvifvelsutan också hädanefter framkalla många dylika och genom dem blifva i fierfaldiga punkter granskad, tadlad, rättad. Det för mig personliga obehaget deraf skall dock minskas vid tanken på den ytterligare utredning och fulländning, som fäderneslandets historia kommer att på sådant sätt vinna.

Ännu ett skäl, ett mägtigt verkande skäl, bidrog att qvarhålla mig vid ifrågavarande arbete. Mitt fädernesland hade förut ingen historia, så skrifven, att den kunde framtränga till både hyddan och slottet och inom alla samhällsklasser sprida utförligare kunskap om de öden, vårt land ocli vårt folk genomgått. Ett sådant verk är dock för hvarje stat af stor vigt och länder icke blotttill undervisning, utan ock till varning, tröst och uppmuntran. Att åstadkomma något dylikt har varit min lifliga önskan allt sedan 1828, och den uttalades i företalet till Johan den III:s historia redan är 1830. Dermed sammanhänger ock den form, mitt arbete antagit. För att göra detsamma kändt och läst äfven af lägre eller obildade folkklasser, och tillika af kärlek till ett rent svenskt språk, har jag först och främst sökt, så vidt möjligt, undvika alla främmande, af allmogen okända ord, och i deras ställe använda sådana svenska, vare sig gamla eller nybildade, hvilkas betydelse kunnat lätt fattas. Dessutom har jag med

yttersta flit sökt undvika all tvetydighet, allt dunkel, i såväl tankegång som uttryck, och i stället utarbeta båda till så stor klarhet och genomskinlighet, att innehållet skulle uppfattas genast, lätt och i bestämda drag. Likasom hvaije annan författare har jag ock sökt gifva språket och periodbyggnaden den renhet och rundning, som nutidens estetiska bildning fordrar, och för hvilken äfven allmogens öra är känsligt. Men hufvudvilkoret, och det med hänseende till alla klasser läsare, har varit att åt hvaije föremål gifva objektivitet och lif, och tillika hopfoga de enskilda figurerna till större grupper, så att hvarje bild, hvarje grupp, skulle utgöra ett eget särskildt helt, med organiskt lif inom sig sjelf, men tillika såsom organisk del ingående i det hela, bilden i gruppen, gruppen i historien. Så ville jag att uppmärksamheten och deltagandet för det hela skulle blifva en nödvändig följd af den uppmärksamhet, det deltagande,som hvarje bild, hvarje grupp ingaf, och att dessa enskildheter tillika skulle få sin sanna bet3'delse genom öfversigten af, och tillbakablicken på det hela. För vinnande af detta ändamål låg mig den • i kapitel indelade sagoformen närmast. Från barndomen var den mig känd och kär och sedermera i de redan skrifna delarne inöfvad. För min person och mitt uppfattnings- och framställningssätt visade den sig ock mer ändamålsenlig än någon annan. Jag bibehöll den derför allt framgent. Mer och mer har jag dock sökt genom djupare studium af källorna skaffa mig för kännedomen om personer och händelser så många enskilda bidrag som möjligt för att kunna gifva mina taflor icke blott sanning, utan ock den utförlighet, det lif, som fordras för att kunna åstadkomma en verklig objektivitet. Detta element af större lärdom och granskning lät sig tämligen lätt förenas med och inbäddas i framställningen af yttre och personliga händelser. Svårare var ett annat försök, nämligen att i sådan gestalt framställa också stats- och folklifvet och samhällsutvecklingen. Försöket dertill har kostat mig mycken möda, Ej mindre än två särskilda gånger måste jag skrifva hela reduktionshistorien för att kunna åt det i sig sjelf torra och invecklade ämnet gifva åtminstone någon grad af åskådlighet och lif. På samma sätt var det ungefär med berättelserna om enväldets införande 1680—1693 och om Karl den XI:s förmyndareräfst m. fl. Med hvad framgång allt detta skett, tillkommer ej mig att bedöma.

Den mer och mer lärda, till grund liggandeapparaten har jag efter förmåga sökt undandölja, så att den icke skulle sticka i ögat och störa berättelsens lediga gång. De ur forskningens schakt uppfordrade blocken äro väl de, som utgöra murarnas innehåll och styrka. Men före nedskrifvandet har jag omsorgsfullt sökt inom mig sjelf, i minne och fantasi hopsmälta och hopfoga dem till ett likartadt helt; på det sedermera berättelsen, sagobyggnaden, skulle på en gång framträda ren och helgjuten, utan spår af det förberedande arbetet, utan spår af de begagnade materialiernas ursprungliga, sins emellan heterogena form och art. Jag vet ganska väl, att mitt verk genom detta behandlingssätt kommit att sakna den form, som af många anses vara bevis på djup och grundlig forskning och sann vetenskaplighet. Man har ock om senare delar sagt, att de icke utgöra någon egentlig vetenskaplig historia. Jag vill ej inlåta mig i tvist härom, utan lemnar åt efterverlden att pröfva beskyllningens halt. Men om den äfven skulle vara grundad, så underkastar jag mig hellre en sådan förebråelse, än jag afviker från den hittills följda episka berättelseformen, hvilken haft den vigtiga fördel, att göra verket och dess innehåll kändt af den stora allmänheten. Att samma allmänhet skall med tiden blifva än större, det är mitt hopp, min glädje. En tid skall nämligen komma, och som jag hoppas snart nog, då hela Sverges allmoge kan obehindradt läsa hvilken svensk bok som helst. Bland de första föremålen för dess vetgirighet framstår då kunskapen om Sverges och svenska folkets öden. Äfven till den tidens läsare har jag söktframbära de lärdomar och varningar och hos dem tända den fosterlandskärlek, som kännedomen om vår forntid i sä rikt mätt gifver ').

Man har förebrått min historia dess utförlighet i afseende på de ämnen, som upptagas; dess omständlighet och bredd i afseende på framställningssättet, dess stundom upprepade beskrifningar af vissa allmänna förhållanden och af deras uppkomst, utveckling och följder; förebråelser, hvilka sakna hvarken sanning eller vigt. Men då jag erkänner detta, så må mig äfven tillåtas påpeka orsakerna; nämligen först och främst medfödda personliga anlag, hvilka jag icke förmått öfvervinna, och hvilka sedermera blifvit utbildade först genom läsning af och kärlek för de gamla sagorna med dessas episka omständlighet, och sedermera genom en nära 20-årig sysselsättning som skollärare och derunder erhållen vanå att eftersträfva demonstrativ utförlighet och tydlighet; — för det andra, den tanken, att många af mig i arkiven påträffade nya uppgifter, ifall de icke blifvit i Berättelserna upptagna, skulle hafva återfallit i glömska och måhända sent nog ånyo upptäckts och kommit historien till godo; — för det tredje,

att många personer,, i synnerhet ungdom och allmoge, äro mindre tillvanda att sjelfva sammanhålla enskildheterna och ur dem draga allmänna slutsatser,

*) Jemttrettio år sedan dessa rader skrefvos, år 1884, sjöng en af Sverges unga skalder i samkänsla med den gamle historikern : “O, den som kunde skänka dikten så Den enkla form, som tusenden förstå,

Den form, som frambär kraftigt hvardagsbröd Till tjenst för hunger, ej för öfverflödl“

(Utgifyarens anm.)och att en för dem beräknad bok bör för den skull eftersträfya en bögre grad af klarhet och utförlighet, än livad mer uppöfvade läsare behöfva; — för det fjerde, att mina mot äldre häfdatecknares mycket olika åsigter om en mängd både enskilda och allmänna förhållanden, så framt de blifvit i korthet och utan tillräckliga bevis framkastade, skulle af den äldre historiska skolan blifvit förkastade såsom varande lösa hugskott och tomma drömbilder. För att undvika eller försvåra en sådan deras dödsdom var det nödigt att bestyrka dem genom en så stor mängd enskildheter och genom en så utförlig teckning af omständigheterna, att läsaren i följd af just egen närmare kännedom i ämnet skulle inse sanningen af de omdömen, jag uttalat.

Jag har nämnt några skäl, som bevekt mig att oafbrutet och nästan uteslutande offra mina krafter på försättandet af svenska historien. Ett skäl, en driffjeder återstår dock ännu, och tvifvels-utan den mägtigaste bland dem alla, den förutan hvilken de öfriga måhända blifvit kraftlösa. Detta skäl är det utomordentligt stora nöje, jag känt och känner vid sjelfva sysselsättningen. Jag vill gifva mina vänner en kort teckning deraf. Det mest mödosamma men ock det mest angenäma för mig är sjelfva samlandet af de historiska uppgifterna. Hvar gång jag för någon konungs regering börjar detta arbete, skådar jag i förstone framför mig en hop facta och personligheter, dock ofullständigt kända och sins emellan föga sammanhängande, ungefär sådana, som de vanligtvis framstå för en person, som i ämnet visserligen tittat sig omkring,men ännu icke deråt egnat någon djupare forskning. Af den blifvande taflan ser jag för den skull ännu endast fragmenter, torser och mer eller mindre ofullständiga konturteckningar. Derpå börjar läsandet af källorna. Kvar dag upptäckas då nya, förut okända delar, hörande till den gamla torson; nya företeelser, som förklara eller fullständiga ett förut föga eller icke kändt förhållande. Den tomma eller halffärdiga konturen får småningom innehåll, relief, fulländning samt dagrar, skuggor, färger och lif. ' Hvarje företeelse, hvarje nytt drag, som anträffas, flyger af sig sjelft och liksom genom ett slags valfrändskap, till den del af bilden, dit det hör och fäster sig dervid. Detta allt går ovilkorligt och af sig sjelft, nästan utan att jag behöfver tänka derpå, endast glädja mig åt den oupphörligt fortgående skapelsen, de mer och mer tydligt framstående bilderna.

Känslan häraf är särdeles angenäm. Ännu en sak. Under det den historiska taflan sålunda sjelf-mant bildar ocli ordnar sig, händer dock ofta, att i densamma länge finnas luckor och tomrum. Jag ser följder utan orsaker, eller orsaker utan följder, besynnerligt afbrutna förhållanden, gåtlika karakterer och . företag, m. m. Jag anar, gissar, hvad som ännu felas, ännu icke kunnat framletas, t. ex. de dolda orsakerna till en oförklarad händelse, till en besynnerlig karakters-utveckling, o. s. v. — Och, livilken glädje! när jag slutligen stycke för stycke upptäcker de anade drag, de orsaker, följder och händelser, som fylla luckorna, Min tillfredsställelse dervid må liknas vid den antiqvariska konst-konstnärens, då denne lyckas ur gruset uppleta någon förut saknad kroppsdel af en beundrad, fast stympad bildstod, och har nöjet att kunna restaurera denna och glädja ögat vid åskådandet af det hela i dess ursprungliga gestalt.

Hvad här är taladt om de enskilda bilderna, gäller likaledes om hela taflan; nämligen om behaget att se samma bilder sjelfmant ordna sig i stora grupper, afdelningar och kapitel. Ofta innan jag satt en rad på papperet, framstår, till och med framtränger sig för inbillningen historiens hela anordning i afdelningar och kapitel, och hur hvarje ämne dervid skall grupperas. Allt detta sker så lifligt, att jag tycker mig kunna på stället uppläsa långa stycken af det blifvande verket. Under mina ensliga promenader sväfva dessa gestalter oupphörligt för inbillningen och för tankarna. Jag gläder mig åt deras hägrande företeelser och söker ordna dem på ett städse mer ändamålsenligt sätt; och för hvarje lyckad omflyttning känner jag den lifligaste glädje öfver den mer och mer tydligt framstående bilden. Se der den egentliga tillkomsten af min historia, och tillika den angenämaste sysselsättning, det största nöje, som kan mig erbjudas. I visst hänseende har det också någon likhet med det

prosaiska sqvallernöjet, att träffa resande från sin hemort och af dem få höra än den ena än den andra nyheten om sina gamla bekanta. Hvarje efter sådana personer berättadt ord eller företag intresserar. Så går det ock med häfdaforskaren. De historiska bilderna antaga mer och mer karakteren af personliga bekantskaper,och hvarje nytt drag, som anträffas rörande en Axel Oxenstierna, Erik Dahlberg, Karl Piper m. fl. får för forskaren i någon mån samma intresse, som de nyheter, han erhåller om sina nu lefvande bekantskaper. Det är af dessa förenade anledningar, som jag anser första insamlandet af materia-lierna vara nästan det angenämaste af hela arbetet. Afven första nedskrifvandet af sjelfva historien har stort behag; dock på långt när ej jemförligt med det ofvan beskrifna. Sedan kommer skärselden både för verket och författaren, nämligen när denne skall rätta de många vid första nedskrifvandet insmugna felen och gifva putsning, rundning och sammanhang åt det hela; ett i sanning tröttande och tålamodspröfvande göromål. Men i samma mån detta hinner utföras, och bilden framstår mer och mer färdig och putsad, desto större blir tillfredsställelsen. De sista genomläsningarna gifva då samma nöje, som bildhuggaren troligtvis erfar, då lian efter slutadt arbete ser för sig den fullbordade stoden.

Arbetet medför likväl sina obehag och deri-bland ett, som jag ofta erfarit. Jag har i tankarna, eller på papperet många gånger haft färdig en bild, som jag trott sann, lefvande och passande i stycket. Men under fortsatt studium har ur arkivens haf uppdykat det ena nya draget efter det andra, drag, som alldeles icke passat in i den förut så tydliga bilden. I inbillningen har då föregått någonting, som liknar dissolving views. Man tycker sig först se, t. ex. en hjelteskepnad; men snart begynna färgerna blekna, konturernaförsvinna eller ersättas af andra. För en kort tid uppstår ett kaos; men sedan framträder ändtligen den nya, den verkliga bilden, ofta en helt annan än den första. Det har då kostat på att utplåna, hvad redan var färdigt, för att sammangjuta de nya och gamla beståndsdelarna till ett nytt helt. Men för sanningens skull måste man underkasta sig detta besvär. Än mer motbjudande blir denna omarbetning, när den gäller en historisk bild, hvilken förut mer eller mindre framstått som ett ideal, ett föremål för kärlek och beundran. Det är i hög grad smärtsamt, då man vid närmare granskning upptäcker äfven hos en dylik historisk företeelse menskliga ofullkomligheter och fel, stundom så stora, att den idealiskt sköna, af författaren och läsaren älskade och vördade bilden, praktbilden, måste utbytas mot en annan, som ehuru i mycket lysande och utmärkt dock, äfven den, bär sorgliga vittnen om ofullkomligheten af all mensklig storhet. Att företaga en sådan förvandling är mödosamt genom omarbetningsbesväret samt motbjudande för det slags skönhetssinne, författarens eller allmänhetens, hvilket finner mesta behaget, den förra i att skapa, den senare i att beskåda fläckfria och strålande hjeltebilder. Men vid denna svåra frestelse måste häfdatecknaren söka tröst och styrka i det gamla: *amicus Plato, sed magis amica veritas.*

Det är ock en annan sak, som under dessa arbeten stundom inverkat nedslående på sinnet. Ju mer jag år efter år fördjupat mig i forntiden, desto mer blir jag främmande för samtiden, ickeför dess stora politiska uppträden, utan för det vanliga umgänges- och affärslifvet. Dettas tilldragelser blifva mig mer och mer likgiltiga, så att jag om dem tager föga kännedom. När jag då kommer ut i sällskap och hör andra lifligt samtala 0111 dagens händelser, allmänna eller kommunala angelägenheter, personliga förhållanden, m. m., känner jag mången gång icke det ringaste till dessa ämnen. Yerlden och jag hafva blifvit främmande för hvarandra. Jag måste sitta och tiga, och det i ämnen, i hvilka jag förut varit en pars, 0111 icke magna, dock qucedam. Jag känner mig till hälften hafva tagit afsked af samtiden och lefva som en eremit i forntidens katakomber och bland dess vålnader. Detta medför stundom en känsla af tomhet och ensamhet; men det medför alltid en känsla af lugn och frid. Hur stilla och oförargligt framgår ej forskarens, skriftställarens bana bland hans tysta och fredliga böcker. Det kännes, sade jag, stundom tomt. Men detta inträffar blott sällan. Det är en bland mitt arbetes största välsignelser, att det uppfyller hvarje eljest befintligt tomrum i min tid, i mitt lif, i min själ. Jag har hvarje ögonblick ett mål, ett härligt mål att lefva för, och denna tanke sammanhåller lik en gyllene ring alla mina timmar och tankar, mina känslor och arbeten och rigtar dem till ett enda syfte. Detta tillsammanlagdt med sjelfva arbetets ofvan omtalade behag har utgjort och utgör än i denna stund min högsta sällhet. Då lifvets oro och sorger legat tungt på hjertat, hafva de nästan alltid måst fly undan ochlemna mig i fred, så snart jag inträdt i denna forskningens och det andliga lifvets trollkrets. I många tusen bekymmerfulla stunder har historien varit min tröst, min tillflygt, min räddning. Och i lugnets, i glädjens dagar har den för mig ökat bådas behag. Aldrig känner jag mig lyckligare, än när jag får lefva

för detta mål, arbeta för detta verk; aldrig lyckligare, än när jag stilla och ostörd får se forntidsgestalterna ur deras dunkel mer och mer framträda för mina blickar och under min hand för efterverldens. Jag vet för mig intet nöje, som kan jemföras med denna njutning. Den har för mig blifvit en verklig passion. Man kommer ofta och berömmer min flit, min verksamhet såsom följder af pligtkänsla och af sjelfuppoffring. Tvärtom, de äro blott medel för den njutning, hvilken för mig är den högsta. Jag förtjenar för densamma ej något beröm, ty sjelfva arbetet är sin egen lön. Stundom har händt, att bekanta kommit för att, som de säga, skaffa mig några timmars nöje och förströelse från mitt trägna arbete- De välmenta vännerna! de veta ej, huru jag sitter vid mitt skrifbord och bland mina böcker med långt större nöje, än i ett soffhörn under afhörandet af dagens små hvardagshändelser. Ty mitt arbete har blifvit mitt allt. I detsamma har hela min personlighet ingått, uppgått, kännande sig mer och mer lefva endast för, genom och i detsamma. Sällheten af ett kärleksfullt vän-, familj- och slägtlif är det enda band, som ännu håller mig qvar vid det närvarande. Glädjen af att vid mina älskades sida hvarje aftonstundoffra ett par timmar åt läsandet och betraktandet af snillets, konstens och det ädla hjertats skapelser och af mensklighetens politiska, vetenskapliga och sociala framsteg: se der min enda närmare beröring med verkligheten; se der det paradis, i hvilket jag hvarje qväll glad inträder och vederqvicker hjertat genom inandandet af en kärleksfull verklighets varma lifsluft. Allt annat intresse för verksamhet, nöjen, utmärkelser, bekantskaper, har blifvit uppslukadt af och försvunnit i intresset för historien.

Hvad nu af detta verk kan genom ytterligare handläggning blifva; och huru lång tid kan återstå, innan det nedsjunker i glömskans natt; allt detta lemnar och måste jag lemna åt framtiden. Hvad jag vet är, att jag vid utarbetandet har, efter bästa förmåga, sökt och framstält sanningen. Mina känslor i detta hänseende har jag uttalat i nedanstående, efter min älsklings-skald Tegnér bildade verser.

Till Sanningen. Häfdatecknarens Morgonpsalm.

Tid, som från oss flytt,

Under åiens lopp,

Träd för mig på nytt Utur skuggan opp!

Och du sanning, heliga och höga!

Invig till Din tjenst mitt ord, mitt öga.

Skingra tunga skyn Omkring forskarns färd,Öppna för min syn Fädrens gömda verld,

Och med väldig röst i dagen kalla Åter fram dess lif och bilder alla!

Lär mig måla se’n För min fosterbygd,

Ljus och varm och ren,

Hvarje forntids dygd!

Att de härliga gestalter stanna I hVart hjerta lefvande och sanna.

Men ock styrka gif Att bestraffa rätt Grymhet, svek och kif,

Våld och oförrätt!

Så att brottens olycksdigra minnen Ropa varningsord i nutids sinnen.

Stäng den bleka nöd Från mitt stilla bo!

Helsa gif oeh bröd,

Frid och sinnesro,

Att hvar dag, hvar stund, du täcks förläna, Jag med fröjd kan i Ditt tempel tjena.

O, Du vet det väl,

Ilur jag älskar dig.

Derför fyll min själ,

Fyll den helt med dig!

Ärans, guldets, magtens åtrå vike Ur mitt hjerta, ur Ditt rena rike!

Se, du hör min bön!

Hör mitt lof också!

Härlig är den lön,

Yid din sida gå

Oeh i Sagas genljudsrika lunder Höra Herrans stämma, se Hans under.

Min historias historia.Tiden flyger bort;

Verket är så stort;

Lifvet är så kort.

Låt oss skynda fort!

Forntid, öppna dina höga salar! Samtid, kom oeli lyssna! Saga talar.

Fryxells skriftställeri efter 1854.

Ofvanstående redogörelse för uppkomsten af sitt stora historiska verk, då räknande 20 delar, skref Fryxell vid omkring 60 års ålder. Hans starka natur skänkte honom ännu 25 arbetsår. Under detta fjerdedels sekel utkommo ytterligare 26 delar af historien samt »Bidrag till Sverges Litteraturhistoria». Här nedan följa några upplysningar rörande tillkomsten af åtskilliga bland dessa senare delar; likaså rörande två andra af hans skrifter, hvilka aldrig blifvit fullbordade. Slutligen bifogas några anmärkningar och meddelanden angående Fryxells författarskap i allmänhet samt hans senare lefnadsår och praktiska verksamhet.

Fryxells ofvannämnda öfvertygelse om otillförlitligheten af den historieskrifning, som beher-skas af ultra rojalism, ultra patriotism, dyrkan af krigarära eller historisk kasuistik, stärktes alltmer under senare skedet af hans författarverksamhet och var i grunden blott en naturlig följd af hans skaplynne och personlighet. Hans grundåskådning var empirikerns, hvars kunskapskälla är den faktiska verkligheten; hans skildring var realistens,som med trohet, lif och åskådlighet återgifver denna verklighet*). Inga biafsigter hvarken af rojalism eller chauvinism, hvarken af snille- och kraftdyrkan eller af spetsfundigt hårklyfveri förmådde inverka på hans enkla uppfattning af historiska företeelser, eller förleda honom att teckna dem annorlunda, än de tedde sig för honom. Han var fullt öfvertygad derom, att det öppna uttalandet af osminkad historisk sanning ej blott är abstrakt taget en pligt utan äfven en välgerning för sam- och framtid, hvilka endast i en tillförlitlig historia öfver det förflutna ega en pålitlig lärarinna för det tillkommande. Deraf hans okufliga mod att utan några konsiderationer uttala, hvad han ansåg sant vara.

Denna kärlek för och tro på faktisk sanning försvagades icke af filosofisk spekulation öfver företeelsernas yttersta grunder. Fryxell var fullt upptagen af lifvets realitet. Sjelf har han beskrif-vit**), hur i följd af detta utpreglade sinne för det konkreta hvarje muntligt eller skriftligt skil-dradt föremål genast framstod lifslefvande för hans inre öga, så att han blott behöfde gruppera och beskrifva denna i lians fantasis spegel lefvande verld. Denna skapande receptivitet, 0111 uttrycket tillätes, förenad med en poetisk uppfattning, hvil-ken förlänade sitt skimmer åt det hela, samt med ett minne så utomordentligt, att det mägtade på en gång sammanhålla ej blott hufvuddragen utan

*) Ordet realist och realism användas icke i dess modernaste bemärkelse utan blott i den här angifna.

) Se sid. 90, 91.ock en mängd af tidstaflans smådrag: dessa förenade egenskaper gjorde hans berättelser på samma gång konstnärliga och underhållande. I bref till Fryxell*) skrifver Wieselgren härom: »Låt Geijer filosofera öfver och Strinnholm ståtligt afteckna det allmänna af historien, men teckna du det lefvande dramat, som utföres i tiden af enskilda tidsexponentpersoner såsom den för folket käre, af alla begripne berättaren, den antika historiens representant»). Fryxells öga för fakta och det rika förråd af sådana, hans goda minne och arbetskraft satte honom i stånd att samla, bidrogo också till skildringens naturtrohet, dess öfverensstämmel-se med verkligheten. Han talar sjelf om sin önskan att genom uppgifternas mängd sätta läsaren i stånd att bekräfta sanningen af hans omdömen. Fryxells tidstaflor voro aldrig aprioriskt konstruerade produkter, der luckorna i vetandet ersättas med fantasifoster, utan en samvetsgrant tecknad bild af verklighetens ovanligt fullständiga reflex i hans formande fantasi; deraf hans bergfasta öfvertygelse om framställningens sanning i hufvuddragen.

En annan i sjelfbiografien skarpt framträdande egendomlighet är Fryxells strängt moraliska bedömande af historiska personer och tilldragelser, ett karaktersdrag, som äfven skärptes med

*) D. 6 Jan. 1845.

**) Wieselgrens uppmaning till Fryxell att bibehålla sitt skrifsätt återkommer i många bref; och en gång, den 20 Sept. 1831, omtalar han, att en skånsk bonde, Nils Månsson i Skump-arp, med tårar i ögonen talat om Berättelserna, och hur de “skola gå från generation till generation“, och att “många välsignelser skola valfärda till författarens graf“.åren, och som ådragit hans verk många motståndare,

— hvarom mera framdeles.

Naturligt var, att Fryxell på grund af sådana tänkesätt skulle komma att fortfarande motsätta sig många traditionela historiska meningar, i synnerhet några hland dem, som hyllats af Nya Skolans idealiserande och spekulativa rigtning. Också hlefvo dessa hrytningar under senare skedet af hans för-fattar-verksamhet allt flere och skarpare. Huru Fryxell fördes till denna opposition och några mer framstående omständigheter dervid skola här nedan antydas.

Den djupaste och mest ingripande af dessa menings-skiljaktigheter rörde Karl den tolfte. I följd af sitt åskådningssätt kunde Fryxell naturligtvis icke instämma i det odelade berömmet öfver den lofsjungne krigarkonungen; och med vanlig ihärdighet egnade han mycken tid och möda åt att göra sin uppfattning af dennes 20-åriga regering gällande. Fryxell såg och skildrade ej blott hjelteynglingens mod och bedrifter, men ock hans öfvermod och hårdhet; ej blott vapenbragdernas glans, men ock den undergång, dit de förde fäderneslandet; ej blott konungens gudaktighet och renlefnad, men ock den hänsynslösa likgiltighet, hvarmed han offrade andras lif och lycka. Hvad som dock främst tilldrog sig hans uppmärksamhet var krigets grymheter, landets nöd, bildningens förfall och oordningen i den inre förvaltningen. Att Fryxells omdöme öfver denne konung, fast länge strängt förkättradt, dock ej varit för hårdt, ådaga-'lägges allt mer af den historiska forskningens re-sultat under det fjerdedels sekel, som förflutit, sedan första delen af Karl den tolftes historia utkom. Hans åsigter vinna allt flere anhängare och skola sannolikt äfven nedtränga till allmänheten; ty ju mer en af nutidens mägtigaste idéer, insig-ten af mensklighetens solidaritet, har klarnat för och ingått i det allmänna tänkesättet; — ju fullständigare denna idé mägtar hesegra sjelfviskheten och elda känslan till deltagande för folket, för de ofta i nöd och hekymmer arhetande klasserna; desto lifligare skola de lidanden, kriget alstrar förnämligast just inom dessa samhällslager, påkalla uppmärksamheten; och skalderna, hvilka förr hade öga endast för »Kung Karl den unge hjelte», och hans mod och bedrifter, skola vända blicken på de lidanden, han ådrog sitt folk, och skrifva skaldestycken sådana som Snoilskys vackra romanser »Hemkomsten, Brandklipparen, På Yernamo marknad» m. fl. Dylika folkbilder skola inom vidsträckta kretser sprida en berättigad ovilja mot oberättigade krig och mot dessas upphofsmän.

Fryxells sjelfständighet sattes under författandet af Karl XII:s historia ofta på prof, mest dock genom hans nära vänskapsförhållande till v. Beskow, hvilken i bref på bref framhöll sin mot Fryxells stridande uppfattning af krigarkonun-gen samt skälen för densamma. Redan 1852 talar han varnande härom och berättar i bref *) till Fryxell, att »Atterbom blifvit helt uppskrämd och nästan sjuk af Reduktionstaflan>•>, hvarefter han

i) D. 21 Juni.tillägger: »Detta gör en afsigkommen sorgespels-författare nyfiken. Med Karl XI må det gå, men far bara varsamt med Karl XII. Eljest tror jag vi komma i kälabalik.» Samma år i November skrifver han vidare: »Af skäl, som Du redan känner, längtar jag nu efter din Karl XII. Men jag fruktar den på samma gång. Eå se, om vi der ej stöta ihop. Det må vara, att det stora hos honom förnämligast tillhör inbillningens verld, men inbillningen är ofta varaktigare än den så kallade verkligheten.» — I November 1853 skrifver han åter om samma ämne: »Du har rätt, att teckningen af Karl XII:s karakter är en svår uppgift. Betraktar man honom ur nyttans synpunkt, så är han en galning ungefär som Alexander den Store. Såsom poetiskt föremål har han deremot djupt anslagit sådana själar som Dalin, Tegnér, Byron, Herder, Oelenschläger, Arndt m. fl. — Utan poetisk stämning kan ingen uppfatta Karl XII eller af honom göra någonting annat än en karikatyr». — — 1856 i December skrifver han: »Jag anser som Du sanningen helig; men hvad är stundom historisk sanning?» — — Den älskvärde bref-skrifvaren gör allt, hvad på öfvertygelsens väg göras kan för att bringa vännen öfver på sin sida. Ej ens dessa motsatta åsigter gjorde slut på det goda förhållandet dem emellan. Så mycket mer smärtade det Fryxell att af vetenskapliga skäl nödgas framdraga den bortgångnes misstag, hvilket skett såväl i den nya upplagan af de två första delarna af Karl den tolftes historia som ock iHistoriskt bibliotek x). På sistnämnda ställe underkänner Fryxell de grunder, enligt h vil ka v. Beskow antager eller förkastar historiska källor.

Under utgifvandet af Karl XII:s historia var Fryxell, såsom medlem af tacksägelse-deputationen vid nuvarande kronprinsens utnämning till hertig af Vermland, befald till konung Karl XV:s taffel. Efter slutad måltid samlades man i ett rum, på hvars ena vägg hängde ett porträtt af Karl den tolfte. H. Maj:t förde Fryxell fram till taflan med orden: »Han var dock fan till karl, den der!» Bugande svarade Fryxell: »Ja, Ers Maj:t, det har jag aldrig förnekat»! Konungen började skratta, höjde hotande fingret och sade: »Jaja du»! svängde om på klacken och lemnade Fryxell att begrunda sitt öppenhjertiga svar.

Arbetet med de nio delarna af Karl den tolftes historia varade ungefär 9 år, men tryckningen blott 4. Under denna tid höjde kritiken knappt sin röst. I de dagliga tidningarna förekom en och annan artikel, men den periodiska pressen var stum. Eget nog har arbetet aldrig blifvit granskadt eller ens anmäldt i någon svensk tidskrift, men deremot i Revue des deux Mondes af svenskvännen Geffroy. Denna tystnad liar-made stundom Fryxell, och han sade: »har jag orätt, hvarför vederlägger man mig icke? — Har jag rätt, hvarför erkänner man det ej»? År 1859 utkom sista delen. Året derpå beklagar Onkel Adam denna pressens tystnad och säger: 2)

') 1877 sid. 229.

2) Efemerider. Tryckt 1860, sid. 15, 16 .»Då en så vigtig bok som Fryxells Carl XII hittills icke fått någon kritik, så lär man väl ej kunna neka, att vår kritik tar sig ganska god ro. Carl XII:s värde som konung och menniska är redan i de föregående delarna så klart bestämdt och så öppet uttaladt, att kritiken — så vida den vill behålla något anseende — icke gema kunde underlåta att beröra ämnet.

Detta har dock icke skett utom i några ord, som ej kunnat vara mera intetsägande, om frågan varit om en virkbok.

I hvarje annat land än vårt hade en historia, som så tvärt vände 0111 allmänna tänkesättet om en folkets, sagans och poesiens hjelte, för hvarje del uppkallat talrika kritiker — men så icke här. Yår kritik låter Carl XII:s minne utan invändning under flere år svärtas och allmänna tänkesättet stadga sig, utan att den rör på sig, eller den låter en sann teckning gå" förbi, utan att vilja se dess sanning eller erkänna den.

Det tyckes, som skulle vår kritik tro, att såväl Carl XII som Fryxells historia försvinna, blott de ej omordas i tidningarna, blott kritiken ej vidrör det obehagliga ämnet.

Emellertid torde såväl Carl XII som Fryxells teckning väl förtjena att man observerar tillvaron både af den förres minne och den senares uppfattning deraf.» —

Längre fram gaf sig dock den inre tysta men lifliga oppositionen luft både i ord och handling. Beskow utgaf sin skrift »Carl XII i Alt-Eanstadt», hvilken af nästan alla tidningar lofpri-sades såsom en sann teckning af hjeltekonungen; minnesvården vid Fredrikshall restes, och insamlingen till Karl den tolftes staty i Kungsträdgården började s. Den enda gång, Fryxells omgifning sett honom under längre tid nedslagen öfver det

myckna motstånd och de bittra anfall, hans nya åsigter ofta ådrogo honom, var under det gränslösa jubel, som föregick och beledsagade resnin-af detta monument. På vers och prosa utgöt man sin förbittring öfver Fryxells »lcälkborgeriiga» uppfattning af hjeltekonungen, och under olika former upprepades tillrättavisningen:

“Kortsynt klokskap dömer dig flinkt men fattar dig icke, Icke med krämaremått mäter man hjeltars dåd“.

Klandret och hånet mot honom sjelf, ehuru smärtsamt, då det kom från många snillets och bildningens representanter, var dock knappast så tungt att bära som den i hans tycke ensidiga och derför missledande krigardyrkan, hvilken med glödande hänförelse uttalades i t. ex. Talis Qualis’ sång öfver Karl den tolfte:

“Och aldrig går den kungen ur Värt sinnelag alltse’n.

Han grott ihop med vår natur Halftannat sekel ren.

Den kiirapen utan svek och harm,

På en gång stark och mild;

Ryck våra barn utur vår arm,

Tag hjertat ur vår egen barm,

Men rör ej vid hans bild.“

Fryxell, sjelf älskare af nordisk enkelhet och kraft, sjelf nästan en typ för dessa forntida foster-länd ska dygder, skulle med förtjusning skildrat Kung Karl såsom ett nordiskt hjelteideal, om ej lians mångsidiga sakkännedom och hans humani-tetskänsla för honom tydligt uppdagat det dyrkade föremålets brister.

Det var derför mindre en kränkt stolthets lidande han erfor vid att se sina offentligt uttalade åsigter på det mest offentliga sätt ogillade, än sorg öfver att se sina landsmän egna en varmare hyllning åt Karl den tolfte än åt många bland de regenter, som användt sin magt till främjande af Sverges verkliga fördel. Hans historiskt profetiska blick såg häri förebud till kommande olyckor. Längre fram tyckte han sig dock finna, att Karl den tolftes dyrkan var mer högljudd än allmän, hyllades mer af den poetiska hänförelsen än af den politiska klokheten; och han tröstade sig med sitt vanliga valspråk: »har jag rätt, så får jag rätt *).»

Man har upprepade gånger klandrat Fryxells historiska verk såsom planlöst och ansett de senare trettio delarna vara oproportionerligt vidlyftigare än de första sexton. Denna anklagelse återkom så ofta, att, då under de senare åren någon ny del af arbetet i tidningarna anmäldes, Fryxells omgifning skämtande sade: »få se om

) Längre fram fick hans åsigt stöd genom C. G. Malmströms kritik öfver v. Beskows “Carl XII i AU-Ramtadt“.recensenten icke börjar sin anmälan med anmärkningen, att Fryxell frångått sin första plan», — och nästan alltid besannades denna föl-mödan. Sant är ock, att han verkligen skrifvit planlöst i så fall, att han aldrig på förhand bestämt sig för att skrifva så eller så många ark om t. ex. den eller den konungens regeringstid. Han lät ej ett på förhand öfverenskommet omfång bestämma ämnets behandling, utan tvärtom, — ämnet fick bestämma afhandlingens omfång, såsom han sjelf säger om Gustaf Vasas historia). Denna vidlyftighet har i synnerhet ogillats med afseende på Frihetstiden, livilken dock proportionsvis icke är utförligare behandlad än Karl den tolftes historia. Tvärtom! Denna senare innefattar en ti-derymd af 20 år och upptager 9 delar; — Frihetstiden innefattar 53 år och upptager 17 delar. Alltså är detta tidskifte, fastän så mycket närmare vår tid och derigenom kräfvande mer omständlighet, dock ej så utförligt behandladt som Karl den tolftes regering. Orsaken, hvarför Frihetstiden förefaller så vidlyftig, torde vara, att allmänheten hyser jemförelsevis mindre intresse för denna tiderymd, då ingen bland de store Karlar och Gustafver ådrager sig uppmärksamheten, hvil-ken sällan så mycket fängslas af att beskåda ett folks allmänna jemna samhällsutveckling som en hjeltes personliga stordåd. Jemför man Fryxells historia öfver Frihetstidens 53 år med Macaulays engelska historia öfver de 17 åren från 1685 till

*) Se Sid. 46.1702, så skall man finna den senare minst dubbelt så vidlyftig.

Fryxell bar stått i första ledet bland dem, som sökt närmare belysa Frihetstiden och väcka fosterlandets intresse

också för denna period af vår historia. Ehuru ingen skildrat den i så ljus dager som han, hafva dock de flesta yngre histo-rici bedömt den mildare än tillförene varit fallet. I synnerhet äro alla eniga i berömmet öfver styrelsen under Frihetstidens första 20 år och öfver Arvid Homs förvaltning. Med afseende på tide-rymdens 6 till 8 sista år äro meningarna der-emot mycket skiljaktiga. Mot en mägtig opinion tog Fryxell parti äfven för detta Frihetstidens sista skede och ansåg sannolikt, att det envälde, som inleddes med revolutionen 1772, har förorsakat Sverge större olyckor, än de, som skulle uppstått, ifall föregående statsskick fått fortfarande utveckla sig. Yid teckningen af Frihetstiden har Fryxells ställning dock icke varit så svår och isolerad som vid författandet af Karl den tolftes historia, ty dels liar han för åren 1718—1765 haft stöd af opinionen hos den yngre historiska skolan, dels för tidehvarfvet i sin helhet af den liberala pressen.

Hvad som mycket bidrager till vidlyftigheten af Fryxells Berättelser, är det stora utrymme, som upptages af verkets biografiska afdel-ning. Ehuru Frihetstiden ej är rik på krigets hjeltedåd, bjuder den dock till gengäld på snillets och vetenskapens. Här finner läsaren flere porträttgallerier af svenska stormän inom politikens,kyrkans, vetenskapens, litteraturens och statsförvaltningens områden. — Arvid Horn och Tolsta-dius, Linné och Dalin, Chydenius och Örnsköld, alla möta de läsaren, omgifna af utmärkta samtida och tecknade med den kärlek, som sympati och patriotism ingifvit berättaren. Ingen svensk historieskrifvare har riktat Sverges minnen med så många skildringar af dess utmärktaste söner. Men i synnerhet på detta område har Fryxell stundom kommit i skarpa meningsbrytningar med föregående biografer, och härigenom hafva tvänne af hans lefnadsteckningar, de öfver Swedenborg och Bellman, växt ut till en vidlyftighet, som ingalunda öfverensstämmer med verkets öfriga proportioner.

Orsaken hvarför Fryxells lefnadsteckning öfver Swedenborg blef så utförlig var ej blott hans stora intresse för denna utomordentliga person, utan än mer hans önskan att kunna gifva en skildring af siaren, som i fullständighet och naturtrohet skulle öfverträffa föregående biografers. Fryxell ansåg nämligen, att såväl v. Beskow i sin skildring af Swedenborgs vetenskapliga, — som At-terbom i sin framställning af hans religions-filo-sofiska verksamhet allt för mycket undanhållit och förtegat de många vidunderlighetema af Swedenborgs åsigter och uppenbarelser. Dessa deremot föllo Fryxell bjert i ögonen. För hans normala, rationela personlighet var all excentricitet motbju-

dande; och för hans exakta uppfattning af verkligheten föreföllo Swedenborgs motsägelser och fantastiska drömbilder och uppenbarelser högst stötande. I följd af denna Fryxells individuela motvilja och föregående biografers tystnad rörande Swedenborgs egenheter, torde denna sida af hans personlighet måhända blifvit något för bjert och utförligt framhållen. D ertill kom, att Fryxell, som hyste föga förtroende till resultaten af men-niskoandens försök att lösa metafysiska frågor, — hvarom mera framdeles, — saknade lifligare intresse för Swedenborgs bemödanden i detta hänseende. Han har derför kanske ej nog framhållit vigten af det rationela elementet i dennes religiösa lärosatser, hvilken beståndsdel dock torde böra betraktas såsom det egentligen grundläggande för Nya Kyrkan, och utan hvilken sannolikt aldrig någon swedenborgianism skulle uppstått. Många läsare skola derför sannolikt känna sig mindre tilltalade af denna biografi, hvilken dock i allmänhet blifvit gillad af tidningspressen, ehuru kanske ingenstädes Fryxells brist på sympati för och uppfattning af excentriska individer så tydligt framträdt.

Af Nya Kyrkans anhängare så inom- som utomlands har lefnadsteckningen flere gånger blifvit angripen *). I någon svensk tidskrift deremot har den aldrig blifvit granskad eller anmäld.

*) Fryxells svar pä de af R. L. Tafel framstälda anmärk-ningar finnes i Hist. Bibi. 1878 sid. 329—339.

Till utgifvande af biografien öfver Bellman hafva många olika skäl bidragit. Hufvudanlednin-gen var i detta fall icke begäret att rätta gängse historiska origtigheter, utan snarare det rent praktiska syftet att minska Bellmanskulten, b vilkens skadliga inflytande på Sverges ungdom han redan under sin studenttid i TJpsala bevitnat. Nitälskan för sedlighet manade i detta fall starkare än kärleken till historisk sanning. Men båda verkade till samma mål. Denna nitälskan var dock ej asketens. Fryxell älskade lifvets oskyldiga nöjen och sjöng med Franzén: »Goda gosse, glaset töm»! men tilläde också: »Drick! men sällan och med mått!» Dock blef han högst förtörnad, när man

kallade Bellmans-scenerna typiska för svenskt folk-lif. Detta var i hans ögon både en osanning och en skymf mot nationen. Dessutom eggades han oupphörligt till motsägelse genom den nära kännedom om förhållandena, som hans långvariga forskningar gifvit honom. Det var i synnerhet Atterboms skildring af Bellmans person och hans yttranden om oskulden och renheten i dennes sånger, hvilka stötte Fryxell såsom en snilledyrkans kasuistik, egnad att förvilla sedlighetskänslan genom att bortförklara eller rent af lofprisa snedsprången och slipprigheterna. Härtill kom missbelåtenhet med Atterboms okritiska behandling af ämnet *) samt en rent estetisk ovilja mot vissa Bellmans sånger. Med sin kärlek för en omsorgs-

*) Se t. ex. Siare och Skalder Del. 6 sid. 67, der en anonym tidningsartikel användes som historisk källa och såsom vederläggning af kända och trovärdiga personers uppgifter.

Min Historias Historia.full, en i minsta detalj utarbetad framställning, med sin kanske för långt drifna fordran på konstverkets formfulländning, berördes Fryxell obehagligt af det improviserade, det utkastmessiga i flere af sångerna. O egentligheter och trugade rim, som den öfverlägsne skalden Bellman lätt kunnat undvika, om han vinnlagt sig derom, sårade dens smaksinne, som äfven .på konstens område föredrog »ett litet spel väl skött», som han uttryckte sig, framför en vansköött storhet. Derför, hur mycket Fryxell än beundrade vissa Bellmanssånger såsom helgjutna mästerverk af ett öfverlägset snille, kunde han dock ej instämma i det obetingade berömmet öfver hela samlingen.

Ehuru delande Fryxells uppfattning af Bell-mans personlighet, afrådde dock hans omgifning honom från angreppet på denne af många svenskar dyrkade skald; detta dels i känslan af, att Fryxells individualitet skulle göra det för honom nästan omöjligt att, oaktadt sanningskärlek och allvarliga bemödanden om rättvisa, fullt opartiskt och objektivt uppfatta och teckna Bellmans skalde-storhet; dels och hufvudsakligen, emedan den förutsåg och fruktade kritikens angrepp. Fryxells litterära vänner förespådde honom äfven, att denna nya uppfattning af Bellman skulle komma att ådraga honom en ovilja, hvars utbrott sannolikt skulle i bitterhet vida öfverstiga klandret mot Karl den tolftes historia. Allt detta var dock förgäfves. Fryxell svarade: »det får icke hjelpa! om jag än utsätter mig för aldrig så mycket obehag, sanningen skall dock fram.» En annan gångsade han: »det ser verkligen ut, som om min lefnadsafton blefve lugn och fridfull, oaktadt alla föregående strider, om jag blott ej gåfve ut min Bellmansbiografi, men när den kommer, får jag väl pröfva på annat.»

Den våldsamma opinionsstorm, som följde ut-gifvandet, är allmänt känd. Den verkade dock föga störande på honom, som väntade och var förberedd på densamma. Ej ens några landsortstidningars skandalskrifveri förmådde honom att ett enda ögonblick ångra sitt uppträdande; och liade han ej blifvit dertill öfvertalad, skulle han aldrig tagit till ordet i striden.

Denna polemik gaf ett nytt exempel på häfd-vunna meningars styrka. En och annan bland dem, som skarpast klandra den moderna litteraturen, derför att den ofta skildrar osedliga förhållanden, uppträdde dock som varmaste försvarare af Bell-man. Inför denna litterära sedlighetsdomstol fälles t. ex. Ibsen, medan Bellman frikännes.

I Fryxells efterlemnade papper finnas anteckningar, som visa, att han ej heller gillade Atter-boms skildring af Thorild. Också i detta fall ansåg han Atterbom hafva allt för mycket skattat åt skönmåleri och snilledyrkan. Thorilds excentri-citet, paradoxer och öfverdrifter, så mildt bedömda eller lätt öfverhalkade af Atterbom, voro för Fry-xell så stötande, att de undanskymde flere hans karakters ljussidor och hans snilles fjerrskådandeidéer. Största oviljan väckte dock Thorilds öfver-sitteri och sjelfkärlek. Fryxell skrifver härom:

»I början är det något vackert i Thorilds förgudning af naturen, i hans planer på mensklig-hetens omskapning. Det är en skön ynglingadröm. Snart förfulas den dock af sjelfförgudning. Thorild är en Narcissus, som i snillets källspegel i början såg och beundrade den deri afspeglade naturen och himlahvalfvet, men som sedermera fick ögat på sig sjelf, försjönk i denna åskådning; — och

förtvinade.---Jag underskrifver Tegnérs ord:

»fosforisterna häfva och häfva på Thorild för att

göra honom till en stor man, men fåfängt.»---

Thorilds öfversitteri och glåpord mot Kellgren, Goethe, Leopold, Klopstock m. fl. hade Fryxell svårt att någonsin förlåta, och i hans tanke har Atterboms biografi snarare nedsatt än höjt Thorilds minne*).

Alla dessa insagor mot Atterbom hafva sin grund ej blott i den större detaljkunskap i ämnena, som senare tiders forskningar lemnat; ej blott i Fryxells bemödanden att låta fakta och endast fakta tala, utan ock i de båda biografernas olika författarpersonligheter. Fransmännens talesätt »il a les défauts de ses qualités» besannas i vissa fall på Fryxell. Hans egen harmoniska, sunda och rationela begåfning gjorde honom ofördragsam mot all öfverdrift, ensidighet, fantasteri och fanatism hos andra. Yttringar af djdika egenheter voro honom så främmande, att de föreföllo honom nästan som affektation och onatur. Svårt var för

*) Se bref till v. Beskow af 26 Sept. 1859.honom att fullt erkänna förtjensterna hos personer, hvilkas snillegåfvor fördunklades af någon bland dessa brister. Sid 38—40 talar han sjelf 0111 denna sin så kallade »prosaiska rigtning»; och visst är, att den stundom satte honom i så dåligt lynne, att han blef nästan ond ej blott på den »konstiga menniskan» sjelf utan ock på de biografer, som endast framhöllo hennes ljussidor.

Hufvudorsaken till utgifvandet af »Bidrag till Sverges historia efter 1772» var önskan att allmängöra den samling upplysande muntliga uppgifter, Fryxell erhållit rörande flere berättelser och notiser, redan förut tryckta än här och än der i handlingar och memoirer; t. ex. berättelsen om Gustaf III:s qvicka skämt med Eådman Wellan-der och Hallman; uppgifterna om stölden af Sofia Magdalenas dukat-schatull och 0111 orsaken till brytningen mellan Gustaf III och G. M. Sprengtpor-ten samt flere exempel på pastoratshandeln. Alla dessa tilldragelser eller fakta voro visserligen redan för allmänheten mer eller mindre kända; men genom de af Fryxell meddelade uppgifterna blefvo de närmare belysta, bättre bekräftade eller delvis berigtigade.

En annan orsak till publicerandet var Fryxells önskan att fästa uppmärksamheten på vigten af de handskrifna uppsatser och verser, som under Gustaf III:s sista sorgliga regeringsår spredos kring landet. Under olycksdigra tider, då trycktvång hindrar hvarje öppet uttaladt klander, är det nöd-vändigt att känna dylika smygande anklagelser, 0111 man skall kunna rätt förstå ocli teckna periodens historia, I öfverensstämmelse med denna åsigt sökte han gifva en 0111 ock sen upprättelse åt utgifvarne af »Hemliga Handlingar» och visa, att flere bland deras, ofta som politiska smädelser betraktade uppgifter, verkligen stöda sig på numera bevisade fakta, t. ex. förfalskningen af v. Xolckens depesch samt uppträdet vid Pumala sund.

En annan bland orsakerna var Fryxells sträfvan att återställa och påpeka glansen af ett bland svenska kyrkans största namn, J. 0. Wallins. Det förtröt och bedröfvade honom att höra Wallins storverk, svenska psalmboken, från många håll nedsättas och klandras. Det norrländska läseriets fördömelser och den pietistiska allmogens klander grämde honom mindre såsom ofta grundadt på fåkunnigliet, fanatism eller inskränkthet. Men när åtskilliga bland det svenska presterskapet och sjelfvä den teologiska vetenskapens representanter vid våra universitet också sällade sig till Wallins motståndare och ogillande och mästrande angrepo hans psalmbok, och när ingen annan röst härvid med kraft höjdes till mästerverkets försvar; då höll Fryxell år 1853 i Karlstads stifts prestsällskap sitt föredrag: »Jemförelse mellan psalmböckerna af 1695 och 1819»,*) i hvilket, han sökte ådagalägga den senares företräden. Sedan har Wallin såsom enskild person blifvit offentligen i tryck förklenad.

) Sedermera tryckt i Bidrag till Sverges Litteraturhistoria. Häft. 9 sid. 62.Mot dessa vanrykten uppträdde Fryxell i Bidrag till Sverges historia efter 1772) och visar deras sannolika grundlöshet. Med smärta och förvåning har han under de sista 20 till 30 åren af sitt lif hört Wallins storverk, psalmboken, utan den bildade allmänhetens kraftigare gensägelse**) ogillas, och Wallins vördnadsvärda person enskildt och offentligt svärtas***).

*) Sid. 251

**) Vid förslagen till psalmbokens omarbetning hafva visserligen några tidningsartiklar, men inga grundliga afhandlingar skrifvits till Wallinska psalmbokens försvar.

***) Wallins bestraffande af enskilda personers felsteg och deras förbittring häröfver torde vara ursprungliga källan till vanryktena. Se Bottigers “Ungdomsminnen“ sid. 54—57 och flere dylika berättelser.

Om Fryxells författarskap i allmänhet.

Nedanstående uppgifter om Fryxells arbetssätt och kärleksfulla vård om sitt verk torde icke sakna intresse. Hans till Kongl. Biblioteket inlemmade arkivsamlingar visa, hurusom anteckningarna för hvarje period blifvit numrerade för att vid dikteringen af Berättelserna lättare igenfinnas. Denna nummerföljd steg stundom till 2 å 3,000. Efter slutadt arkivarbete ordnades alla dessa anteckningar på grund af ämnet och så, att alla uppgifter, rörande t. ex. Karl den elftes person eller slaget vid Lund eller riksdagen 1680 o. s. v. sammanfördes. Derpå nedskrefs »kapitel-upprännin-gen», en planläggning af berättelserna om ifrågavarande period. Innan dikteringen af ett kapitel började, genomgingos alla anteckningar om dess ämne. Efter de fylda 70 åren, då minnet ej mer var så säkert som förr, uppsattes dessutom ett utkast till kapitlet. Före denna tid vidtog dikteringen genast efter genomögnandet af anteckningarna. Sedan delen var nedskrifven, började korrigeringen sålunda, att först lästes hvarje punkt två gånger, derpå hvarje stycke två gånger, slutligen kapitlet i sin helhet två gånger. Denna genom-läsning förnyades än en gång, alltså genomgicks det hela tillsammans tolf gånger. Derpå lästes manuskriptet i oafbruten följd två gånger. Sedan företogs granskning af citaten, så att intet misstag i ordalag eller missvisning på sida eller dato skulle kunna insmyga sig. Äfven på detta sätt genomgicks arbetet två gånger. Derefter lästes det åter två till fyra gånger, vigtigare delar deraf än flere. Redan är berättadt, hur reduktions-historien omskrefs helt och hållet*); likaså det fantasiens omskaparverk, som egde rum,' då en redan i föreställningen klart framstående personlighet så småningom på grund af nyuppdagade fakta förbyttes till en helt annan**). Under förstudierna till Sigismunds och Karl IX:s historia lät han en ljus sommarnatt stänga in sig på Skoklosters slott för att i ro få beskåda dervaran-de rika porträttsamling för ifrågavarande tidrymd. Hvarken tid, möda eller penningar sparades för att erhålla nödiga upplysningar. Under forskningsresan 1864 nödgades Fryxell i följd af ett öfverens-kommet möte att lemna arkivet i Wien utan att hafva hunnit mer än genomögna Antivaris omtvistade minister-relationer***). Men då han ej i andra utländska arkiv erhöll nödig upplysning 0111 de i missivet nämnda förhållandena, återvände han 1866 till Wien förnämligast för att inhemta närmare kännedom 0111 besagda handling.

Innan Fryxells manuskript sändes till tryck-

*) Sid. 86.

**) Sid. 92, 93.

***) Del. 37, sid. 235, 236.ning, läste han vanligen upp det för sin omgif-ning, som då uppmanades att oförbehållsamt göra sina anmärkningar, »ty», sade han, »det kan nog vara tålamodspröfvande och besvärligt att liöra edra invändningar; men verket vinner derpå, och då bör man underkasta sig obehaget».

Oaktadt detta samvetsgranna arbete torde dock några misstag insmugit sig i de två sista delarna af »Berättelserna», hvilka voro skrifna efter de fylda 82 åren; ty dels var minnet ej mer så hållfast som förr, dels gjorde kroppslig trötthet, att granskningen af de från olika källor liemtade citaten kändes besvärlig; dels skref handen ej mer så tydligt, icke heller såg ögat mer så skarpt som i forna dagar. Själen egde ännu mycket qvar af tankens och fantasiens skaparkraft, men de kroppsliga verktygen voro förslitna *). Kritikens skoningslösa utbasunande af några obetydliga misstag rörde dock den vördnadsbjudande veteranen föga.

Hur kärt Fryxells historiska arbete var honom, synes bland annat af hans likgiltighet för utmärkelser och befordran. Hvad han säger härom i sin »Historias historia»**) är icke tomma fraser. Bedan 1844 ämnade man välja Fryxell till riksdagsman i presteståndet. Biskop Agardh skref till honom härom: »Tonen i alla hit an-

*) Några ha trott, att Fryxell icke sjelf författat de efter fylda 80 år utgifna delarna af historien, ett antagande, som motsäges såväl af den hela verket genomgående öfverensstämmel-sen i uppfattnings- och framställningssätt som ock af den enkla, klara stil, som egendomligt preglar det hela.

**) Sid. 96.komna bref från Stockliolm är dyster och nedslagen. Äfven konungens fiender frukta för hans död. Yi få naturligtvis, så snart den stora förändringen skett, riksdag, och från denna vigtiga beder jag Dig icke

undandraga Dig. Du är der genom din alldeles särskilda ställning en nästan nödvändig person.» Men för att undgå detta hinder för sitt historiska arbete undanbad sig Fry-xell förtroendet. I hans efterlemnade samlingar finnas flere bref från stiftets prostar, i hvilka de uttalade sin ledsnad öfver hans beslut men lofvade ställa sig det till efterrättelse.

År 1847 väcktes å nyo samma fråga, och nu hulpo inga undanflykter. Fryxell beslöt der-för att anhålla om tjenstledighet, hvarom han till liofmarskalken v. Beskow skref nedanstående bref.*)

— — — »Jag har fått ett obehagligt bråk, hvarifrån Du torde kunna bidraga att hjelpa mig. Yid sista prestmöte höllo pastorerna konklav för att förbereda nästa riksdagsmannaval. Man beslöt välja prosten 01. Arrhenius ocli mig; detta sista oaktadt allt mitt häftiga och envisa protesterande, bedjande, bönfallande; ocli det tyckes, som jag på sådant sätt omöjligt kan komma ifrån uppdraget.

»Men jag vill komma ifrån det, nödvändigt, ovilkorligt. Skälungar dertill har jag många: t. ex. min hustrus sjuklighet, barnens behof af vård, min egen häftiga ovilja mot riksdagskäbblet, det ände- och ofta ändamålslösa; öfvertygelsen att, ehvad än Bergfalk säger, göra någon nytta med

*) Den 30 Juni 1847.min historia, men kanske som riksdagsman ingen. Dessutom står jag med min öfvertygelse midt emellan båda partierna, ofta liberal refonnvän i sak, men konservativ i sättet. Med sådana åsig-ter och tänkesätt blefve hela resultatet af mitt riksdagsarbete ovilja och slängord af de konservativa för de många reformer i skola och kyrka, som jag ovilkorligt måste tala för, och å andra sidan ovilja och ovett af liberala pressen, hvars våldsamma, öfverdrifna, opraktiska åsigter och förfarande jag ej kunde annat än öppet ogilla. Att som Tegnér q väsa båda öfverdrifterna, dertill är jag, arme krönikskrifvare, allt för svag. Att under kanske ett helt år höra orimligheter i utskott, i riksstånd och dervid beständigt knipa hop läpparna och tiga, dertill är jag allt för häftig och oreger-lig. In summa: mitt öde blefve att till stoft söndermalas mellan den underliggande orörliga, konservativa och den ofvanpå yrt kringsurrande liberala qvarnstenen.

»Det största, ensamt fullt giltiga och fullväxta skälet till min afsägelse från riksdagsuppdraget är följande. Jag är nu 52 år gammal, har efter mensklig beräkning blott 8 ä 10 arbetsår qvar. På dem, rätt och ostördt använda, kan jag sluta Karlame den elfte och tolfte, revidera föregående delar och måhända titta in i frihetstiden och sålunda efterlemna ett helt arbete, taliter, qualiter, men efter förmågan. Att uträtta något sådant liar i åratal varit min lefnads mål, likasom jag aldrig känner mig lyckligare, än då jag får stilla och ostörd arbeta med dessa ämnen. I höst firarjag mitt silfverbröllopp med Svenska historien. Det var hösten 1822, jag som kollega i Maria började arbeta derpå, då utan plan, utan bestämdt mål, nästan drifven af en inre känsla, ett behof att uttala min förtjusning öfver våra forntida kämpar. Jag kan säga, att jag började och fortsatte arbetet likaså mycket för mitt eget nöje som af någon annan driffjeder. Det har varit under lifvets skiftande öden min glädje, min tröst. Också har jag varit detsamma trogen. Redan 1837 hade jag kunnat vara revisor och 1840 och 1844 riksdagsman. I stället för landets ensamhet hade jag då kunnat få njuta af Stockholms nöjen och derjemte göra mig känd, skaffa mig måhända vänner här och der, fästa blickarna på en eller annan kräkla, o. m. dylikt. Allt sådant, alla dylika planer har jag försakat för att ensamt lefva för min historia. Att då efter 25 års arbete med en sak blifva ryckt derifrån för att störtas i en främmande verld, sådant är temligen hårdt. Men, säger man, det gäller ju blott några månaders uppehåll i arbetet. Visserligen. Men kommer jag in i riksdagshvirf-veln, ho vet, om jag mäktar arbeta mig derur? Jag känner inom mig ett frö till politisk klåfingrighet, mångfrestenhet, en ofta brinnande lust att störta mig midt in i dagens strider, en lust att äfven med min röst ropa högt: Upplösning är icke Upplysning. Jag vågar ej utsätta detta element för frestelsen af en riksdag. Utskotten och plena äro heta drifbänkar för sådana frön. Kann-stöparandan inom mig ropar högt och ideligen: Inled mig icke i frestelse!»I närvarande tidpunkt skulle riksdagen bli mig än mera hinderlig. I Augusti vill jag göra en arkiv-resa till Brokind, Linköping, Säfstaholm, Tidön, Skokloster, Upsala. I höst vill jag ordna och utgifva Karl XI:s ungdoms- och krigsår (XV:e delen), i vinter skrifva Karl XI:s senare historia, nästa vår resa för dess kompletterande till Paris. Allt detta skulle uppskjutas, kanske tillintetgöras för rikdagskäbbel? Omöjligt!

»Ingen kan väl förtänka, att jag af dessa skäl vill slippa riksdagen. Men sättet! Embetsbröderna voro envisa i sitt

beslut att ära mig med sin kallelse. Jag är och bör vara tacksam derför, men nödgas säga med gumman:

»Hvad skall jag med den ära,

Som månde mig besvära.»

Huru få ett lagligt skäl att afsäga sig? Intet personligt skäl finnes; intet annat heller, så framt ej en af Kongl. Maj:t gifven tj en stledighet kan gälla som sådant. Jag har derför med dagens post insändt till Ecclesiastik-expeditionen en underdånig anhållan om Kongl. Permission på ett år, räknadt från d. 1 Augusti. Det kan synas Hans Maj:t underligt, att jag besvärar honom med en sådan ansökan och icke nu som förut nöjer mig med några månaders permission då och då, gifven af Domkapitlet; men orsaken är, att detta är enda möjliga sättet att komma ifrån riksdagsmanna-uppdraget. En sådan permission för sådant ändamål kan anses som ett laga förfall, ett laga skäl att afsäga sig den hotande riksdagskallelsen.»Huruvida Statsrådet Silfverstolpe hartjenst-ledighet eller ej, och hvilken, som förestår expeditionen, minnes jag nu ej, och kan ej här få veta. Min bön till dig är derför, att du ville vid en audiens hos kungen med första möjliga säga honom förhållandet, sådant jag här relaterat det; framställa skälet till min besynnerliga ansökan, så att den ej väcker hans ovilja, och bönfalla på det bevekligaste om hans nådiga bifall. Får jag det, då In dulci jubilo! Pris vare Gud, kungen och sekreteraren i Svenska akademien!

P. S. Bed kungen komma ihåg, hvad man lät bönderna säga riksdagen 1818:

»Sen slog de hop allt papperet och skref derutanpå: Och käre, söte Hans Majestät! han hjelpe oss härifrå.»

Tjenstledigheten beviljades, och Fryxell fick ostörd af riksdagsbråk fortsätta sin historia.

År 1859, efter biskop Agardhs död, erhöll Fryxell från en af stiftets mest aktade prestmän nedanstående bref:

Högtärade Broder!

Det förljudes allmänt, att Du skulle hafva anmodat några embetsbröder att till vederbörande inom stiftet meddela, det Du icke vill hafva hvarken förslagsrum eller befordran till den lediga biskopsstolen. Kan detta rykte ega någon grund, eller är det blott en fint af något kotteri för ett visst kändt ändamål? Ett par ord här-om i godt förtroende! Du kan vara fullt viss om, att det icke skall missbrukas af din gamle

tillgifne vän A. Unger.

Kristinehamn, Rudskoga d. 2 april 1859.

På detta bref afgaf Fryxell följande svar:

Sunne d. 6 april 1859.

Min redlige broder Anders Unger!

Hjertlig tack för den vänskap, Du mig alltid visat och nu sist genom brefvet af d. 2 april. Se här mitt svar på dina frågor.

Den tid har varit, då jag tänkte på Karlstads biskopsstol, tänkte med en känsla af förtröstan och glädje på det goda, jag då skulle och ville uträtta för Wermland, det sköna, det härliga landet; — tänkte derpå med ledning af ynglinga-psalmens ord:

»Der skall han likt fädren hägna Frihet, lag och fädrens land.»

Hvarför skulle jag ej för Dig, den trofaste vännen, tillstå sådana drömmar? Hvarför skulle jag någonsin förneka dem? De hade visserligen, såsom allt annat menskligt, sin tillsats af fåfänga och öfvermod. Men jag vet, och jag hoppas, det Du också vet, att deri ock funnos andra och bättre beståndsdelar.

Men tiden för dessa tankar, för dessa hägringar är längesedan förbi. Snart och mer och mer tydligt framträdde för mina blickar embetets omätliga vigt och ansvar. Hvad en rätt biskop bör vara är någonting så högt och härligt men påsamma gång så svårt och kraftfordrande, att blott få naturens och nådens gunstlingar kunna tänka på att åtaga sig dylika pligter. Med ständigt klarnande insigt häraf begynte jag snart nog bäfva tillbaka för en sådan

kallelse, ett sådant ansvar, kännande mer och mer tydligt, att jag saknade allt för många och allt för vigtiga till platsen erforderliga egenskaper.

Samtidigt och med oemotståndlig kraft utvecklade sig ock en annan känsla, en ständigt växande kärlek till min historiska sysselsättning, en kärlek, som öfvergått till passion. Jag känner och har under många år aldrig känt mig lyckligare än under ostördt arbete vid mitt historiska skrif-bord. Jag har tyckt och tycker mig ännu tydligen se, hur Försynens hand på mångahanda sätt ledt, styrt och motat mig från andra rigtningar in på denna bana och till denna verksamhet, liksom det för mig bestämda lifsdagsverket. Egenkärleken har ock velat inbilla mig, att mitt arbete skulle för fäderneslandet icke vara alldeles gagnlöst, ehuru nu rådande historiska skola ogillar de nya åsigter, jag sökt införa. Yare sig härmed huru som helst, säkert är, att, om jag på denna bana misslyckas, så är det blott min egen person, som kommer att deraf lida.

Följden af allt detta blef, att jag 1847 och en gång för alla fattade det beslut, jag redan länge påtänkt, nämligen att afstå från alla tankar på presterlig framtid och fortsatt verksamhet och i stället offra uteslutande åt historien mina återstående krafter och år. I enlighet med denna tanke

Min histo7'ias historia. 9har jag ock, som Du vet, flere gånger dels före, dels efter 1847 afböjt mitt väljande till revisor och till riksdagsman samt två kallelser till Storkyrkan, hvarförutan jag nu'i 11 år sökt och åtnjutit tjenst-ledighet både från kyrkoherde- och kontraktsprostsysslan. Så gör ej den, som spekulerar på att blifva biskop. Jag nämner allt detta för att fästa din uppmärksamhet derpå, att mitt beslut härutinnan är icke en verkan af ögonblickets infall, utan af en åsigt, som redan för många år sedan mognat och under fortsatt pröfning blifvit allt framgent bibehållen.

Utom för mina närmaste har jag under de förra åren aldrig talat härom med någon, utom med Agardh, som sjelf några gånger bragte ämnet å bana; och efter hans' död blott med sådana, som direkt tillsport mig derom; näml. Nordmark, Hardin, Brelin, Lalin, äfven med Vahlund och Oldevig i följd af ett den sistnämndes yttrande. På de öppna frågorna har jag svarat öppet, såsom jag nu svarar Dig: om jag ock kunde, så vill jag likväl alldeles icke blifva biskop. Jag är der-till utom alla andra brister för gammal, för okunnig i teologiska och efter så lång tjenstledigliet äfven i kyrkliga ämnen. Om jag redan 1847 ansåg mig till sysslan opassande, så är jag det 1859 än mer. Jag vill hellre vara en kanske dålig häfdatecknare än en säkert dålig biskop. Åt stiftet, det kära Wermland, önskar jag af hjertat en vida bättre styresman, än hvad jag kunde blifva,

Detta mitt beslut, en gång taget, har ock bort ärligt för livar ärlig frågare bekännas. Atti sväfvande och obestämda ordalag detsamma tills vidare dölja för att möjligen locka till mig några röster, något förslagsrum; — till en så barnslig fåfänga, för att ej säga något sämre, har jag ej velat göra mig skyldig.

Du begärde få veta, hvad jag åt andra om mitt beslut yttrat, och jag har nu svarat genom att meddela Dig mina både tankar, ord och ger-ningar, och detta ojemförligt fullständigare än till någon annan.» —

Fryxells sedliga rigorism, ofta och skarpt klandrad, framträder tydligast i den biografiska delen af hans verk. Ehuru han gör full rättvisa åt en Tessins snille och konstnärsanda, åt en v. Höp-kens skriftställar-gåfva, åt en Magnus Gabriel De la Gardies lysande egenskaper, åt en C. G. Löwenhjelms embetsmanna- och statsmannaskicklighet, finner man dock aldrig i hans teckning af dylika personer den sympatiska innerlighet och värma som vid skildringen af bottenärliga karakterer, äfven om dessa ej skulle vara så utmärkta med afseende på begåfningen. Naturligtvis lyckas teckningen af sådana personligheter bäst, hos hvilka intelligensens och karakterens öfverlägsna egenskaper äro förenade, såsom t. ex. hos en Gustaf Adolf, (en Axel Oxenstierna, en Erik Dahlberg,, en Arvid Horn m. fl. Men äfven mindre framstående män, t. ex. Karl den elfte, Nordencrantz, skalden Gyllenborg, Gjörwell m. fl. äro tecknade med sympatisk kärlek; ty lios alla dessa fanns den goda viljan, den allvarliga sträfvan att efter bästa förmåga ochförstånd gagna sitt land ocli sina medmenniskor. På samma sätt bedömde Fryxell äfven karakterer-na inom diktens verld. I Goetbes roman »Die Wahlverwandtschaften» t. ex. såg han en gripande uppmaning att i tid fly frestelsen; och för honom var Charlotte men icke Ottilia hjeltinnan, föremålet för hans öfvervägande kärlek och beundran*). Sak samma med »Et Dukkehjem» af Ibsen. Fryxell höll mer af Fru Linde än af Nora. De ursprungliga stora, enkla moralbegreppen, hvilkas inflytande och verksamhet

inom samhällskroppen äro för denna lika nödvändiga lifsvilkor som ljus och frisk luft för den fysiska organismen; dessa moralens grunddrag voro för honom af så öfvervägande betydelse, att, då de saknades hos en person, denna till viss grad förlorade hans intresse. Det pris, som på verldsteatern, denna »fåfängans marknad», åsättes den menskliga begåfningens lyxartiklar, syntes honom öfverdrifvet högt. I detta hänseende rådde full öfverensstämmelse mellan Fryxell och hans store historiske antagonist; ty samma åsigt uttrycker äfven Geijer i orden: »Ibland tecknen till en döende ära räkna vi med skäl den blinda beundran för blotta kraften utan sedligt mått, — en beundran, som är svaghetens säkraste kännemärke.»**) På Fryxell kan lämpas Taines omdöme öfver Macaulay, att »hans historiska rättskipning

*) Fryxell hade denna bok många år liggande på sitt skrifbord. Det var derfiör med ej liten munterhet som hans familj i en recension öfver Fryxells Bidrag till Sverges Litteraturhistoria läste den förmodan, att Fryxell endast genom litteraturhistorien kände till denna Goethes roman.

**) 1. 2. 93.liknar yttersta domen, då intet afseende göres på olikheten af begåfning, rang, värdighet och talent, utan blott på sMlnaden mellan dygd och last.» Detta omdöme öfver Macaulay, fast klädt i andra ord, öfverensstämmer med det redan citerade af Agardh, att »Fryxell lägger tio Guds bud som lineal på svenska historien.»*)

Härmed sammanhänger ett annat drag i Fryxells personlighet, hvilket tryckt sin pregel äfven på hans författarskap och bidragit att för många läsare göra hans stränga domslut än mer stötande. Hans omutliga rättvisa och skoningslösa sanningskärlek förmildrades sällan af sympatisk medkänsla för den felande, aldrig af humor. IJr den teckning af de gamle germaner, hvilken Taci-tus framhöll som ett bestraffande exempel för sin tids förvekligade romare, brukade han citera orden »nemo ibi vitia ridet; nec corrumpere et corrumpi seculum vocatur**).» Lika djup som hans kärlek och beundran var för mensklighetens välgörare, lika djup var äfven hans ovilja och afsky för dem, som genom ord eller handling sänkt henne i synd och nöd. Rätt var rätt, och med sträng lagiskhet anförde han stundom gamla katekesens ord: »vredgas må man ock på dem, som illa göra, och hata det orätt är.» Han liknade mera en gamla testamentets profet med lagens taflor i sin hand, än en nya testamentets apostel med nådens evangelium på sina läppar.

*) Se sid. 68.

**) Ingen ler der åt lasten; och att förföra och förföras får ej namn af tidens anda.Klandret öfver denna Fryxells »trångbrösta-de piiritanism» har ofta och under olika former framträdt. Så har t. ex. kritiken vid åtskilliga tillfällen, då Fryxell ej förtegat de sedliga felsteg, hvartill konungar och store män gjort sig skyldiga, anklagat honom för att i sin historia gifva för stort »utrymme åt det skabrösa elementet». Dessa förebråelser äro utförligast och skarpast uttalade af Professor N. Tengberg.*) Knappt hade denna Tengbergska recension varit en månad i bokhandeln, förr än Fryxell från sin nära vän, domprosten Wieselgren i Göteborg, mottog nedanstående bref:

»Älskade Broder!

Ehuru jag fattat pennan under en sinnesrörelse, som bör göra mig uppmärksam på möjligheten, att jag ej nog pröfvat det förslag, jag kommer med, kan jag ej nedlägga denna penna utan att känna förebråelse. För mig framstår ej blott frågan, om din recensent i Sv. Tidsk. N. T. har rätt eller ej; utan om den seger, verklig historia dessa senare 30—40 åren vunnit, bör uppoffras till förmån för det Svenska Akademiska äreminnet, som i B. B.**) tog steget utom biografien in på den allmänna historiens fält, och som vunnit så många af det yngre slägtet till efterföljd. Min bön är, att du i samma Sv. Tidskr. insänder ett svar, ej blott upptagande hvad du kan anse be-höfligt af de der specialiteterna, utan som griper

*) Svensk Litteratur-Tidskrift 1870. Sid. 354—356.

**) Bernhard v. Beskow.hufvudfrågan i strupen. Hör Moralen till Historien eller ej? Det gäller här ej blott N. T—g, b vilkens penna helt oförmodadt fallit honom ur handen, ej blott T—m. i samma tidskrift, utan snart sagdt hela den yngre litteratör-skaran. Och då du qvarlefver utaf den äldre historiografien, som emanciperade sig ur äreminnesstilen och sökte vindicera den klassiska, den antika, »nil nisi vere», så för fram din bekännelse, så att

allmänheten må rätt kunna döma mellan tendenserna nil nisi bene*) och nil nisi vere**). Herr T—m förklarar, att t. ex. frågan om lurendrejandet af G. IV A. in i kungaslägten ej angår historien, liksom N. T. att bevisen på Fredrik I:s immoralitet ej hör dit. Om man sagt Svetonius och Tacitus en slik sats, hvad skulle ej indignatio gifvit för kraftigt svar?! Nu skall A. Fryxell gifva detta svar. Och det — så är min bön: — i en serskild uppsats just till dem, som läsa Tidskriften, hvari de motsatta lärorna senast förkunnats!

»Vi se, hvad det franska föraktet för ren sanning inverkat på folkbildningen. De tro så länge dikten och halfsanningen, att de bli odugliga, då följderna af de förvridna händelserna stå oemotsägliga för deras ögon. Varna svenskarna!

»Jag fruktade, att ryktet om den ene för-kunnarens af slika läror död skulle taga pennan ur din hand. Men han är ej hufvudmannen ens. Hans leder fyllas lätt af många, om ej tendensen afslöjas och med ärligt allvar bemötes.

*) Intet annat än godt.

**) Intet annat än sant.»Förlåt den gamle Yännen till den historiska skola, du så länge representerat.

I broderlig kärlek.

Göteborg 18/11 70. P. Wieselgren.»

Redan 1868 ') skrifver Wieselgren om samma ämne:

»Då jag nu hunnit i din 38:de del till l:sta kapitlets slut, måste jag, som dock en månad varit säng- och soffliggare, alldeles tillbakadragen från brefskrifning, hjertligen tacka Dig för ditt jemna bemödande att låta Historien vara vitæ »Magistra». Hur innerligt önskar jag ej, att denna historiens omutliga dom öfver Fredr. I:s osedlighet, födande med sig penningebrist, folkets förförelse eller förakt hos dem, som ej förförts, må kunna verka på dem, som framdeles veta sig komma inför »häf-

dernas alsheriarting.» Tack af hjertat! —--

Panegyrikens sisté representant har lagt sin färgrika pensel ner. Du står öfrig med din penna. Må Sanningen vinna slutsegern. Märkligt är, hur djupt vi invaggats vid äreminnets vaggvisor. Jag får ofta disputera rörande Fryxells förjagande af denna nimbus, som är mängden så kär. Ofta blir motståndarens sista svar: »Men vi voro så lyckliga med våra — — illusioner».

Ej blott genom eget föredöme och i skrift utan ock muntligt förfäktade Fryxell häfdafor-skarens pligt att uttala sanningen fullständig och osminkad. Ofta tog han samtalsvis parti för bref-och mémoire-utgifvare, hvilka meddelat allmän-

') Den 23 Okt.heten historiska aktstycken såväl de berömmande som de förklenande. Endast på detta sätt, påstod han, blir det möjligt för häfdaforskaren att erhålla allsidig kännedom om personer och förhållanden, endast härigenom kan historisk rättvisa skipas. Fryxell var en förelöpare till den allra nyaste litterära skolan med afseende på dess sanningskärlek, dess fordran att pä alla områden sanningen må öppet och utan konsiderationer uttalas.

En rigorism, som säkert retat många • af Fryxells läsare och blifvit ansedd såsom kälkbor-gerligt småsinne, var hans stränga kraf på rätt-skaffenshet i handel och vandel, hans ovilja mot allt vingleri i affärer, allt enskildt och allmänt understöds-tagande, hans fordran, att så vidt möjligt hvar och en skulle »rätta munnen efter matsäcken» och stå på egen botten. Sjelf utan förmögenhet eller förvärfstalent, nödgades han, som redan är nämndt, i sin ungdom underkasta sig stora försakelser för uppnåendet af en sjelf-ständig ekonomisk ställning. Han klagade ofta öfver svenska folkets benägenhet att lefva öfver sina tillgångar och såg deri en fara för national-karakteren; ty, brukade han säga:

“Nödens stig och brottets väg,

De gå hvarandra nära“.

Med afsigt har han på många ställen i sina Berättelser meddelat utdrag ur främmande ministrars bref, i hvilka svenskarnas slöseri och fåfänga gisslas.

Fryxells strängt ethiska uppfattning framträder alltmer omkring och efter 1840. Den hadevisserligen ytterst sin grund i hans karakter och klarnade verldsåsigt, men kan äfven tillskrifvas, dels flyttningen till Sunne, der han omgafs af en allmoge, som förde jordbrukarens torftiga och mödosamma lif och hyllade hans nyttighetsprinciper och enkla moral-begrepp; dels, och kanske än mer, de svåra personliga förhållanden, i hvilka han försattes genom denna nya, i många afseenden både fördelaktiga och lyckliga ställning. Mängden och beskaffenheten af de för honom främmande bestyren hotade att taga all hans tid från den kära historien. Vården om det stora pastoratet kändes dock mindre tung, emedan den var mer öfverens-stämmande med hans begåfning. Men skötandet af den vidsträckta prestgården, som i en skicklig jordbrukares hand skulle gifvit god vinst, blef för honom, som var upptagen af andra göromål och dertill godtrogen och utan sinne för ekonomi, en outtömlig källa till besvär, förlust och förtret. Odugliga gårdsfogdar, missväxt och olyckliga landt-bruks-experiment alstrade stora förluster, obehag och besvärligheter, så mycket plågsammare för den, som hade svårt att reda sig ur detta trassel, och som ständigt trådde till arbetet vid sitt skrif-bord !). Dertill kom saknaden efter hufvudsta-dens bokförråd och litterära umgänge, dubbelt kän-bar i en aflägsen landsort, derifrån hvarje resa till Stockholm1 medtog en veckas tid och dryga

*) Under de första 18 ären vid Sunne, då Fryxell sjelf skötte prestgården, nedlade han på densamma så stora summor, att prestlönen ej förslog, utan ock en del af inkomsterna af historien åtgingo.kostnader. Äfven inföll nödår inom provinsen, ocli stora skaror af fattiga öfversvämmade prestgården. Inomhus voro förhållandena lika tryckande. Fryxells maka, som alltifrån första barnets födelse lidit af svåra hysteriska åkommor, var under dessa år oftast sängliggande, och hennes onda utvecklade sig småningom till verklig sinnessjukdom. Vården om de små ökade således den redan af arbete öfverhopade mannens pligter. Under mången skym-ningsvandring roade han barnen med muntliga historiska berättelser, eller förevisade han dem vid qvällslampan Lördags-magasinet, så kärt för dåtidens barna verld. Till dessa bekymmer kom sorgen och saknaden efter en kär broder, Fredrik Fryxell, död 1839, hvilken genom nit och sjelf-försakelse som skolman gjort sig älskad ej blott inom slägten utan ock i det sammhälle, der han lefde och verkade x). De politiska slitningarna under dessa år bidrogo äfven att"nedstämma Fryxell, som älskade och beundrade den gamle Karl Johan. I trakten fanns ingen, som delade dessa känslor, och med misstro åhördes Fryxells ord till konungens försvar 2). I bref till brodern O. Fryxell 3) i Stockholm uttalade han sina bekymmer, klagade öfver sin ensamma ställning och bad och uppmanade honom att skrifva utförligt om politiska

') Han var gymnasii-adjunkt i Karlstad. Då han stod på bår, kommo fattiga mödrar med sina söner, för att de än en gång skulle få se och tacka sin faderlige lärare. Se A. Fryxells bref till O. Fryxell den 5 April 1839.

2) Se härom “Bidrag till Sveriges historia efter 1772“. sid 232

3) Den 2 Nov. 1839, den 7 Febr. 1843.och litterära förhållanden. Främling på orten, hade han ej ännu hunnit knyta de band af personlig högaktning och vänskap, som mildra saknaden efter vittert umgänge. Sålunda stående ensam i åsigter, arbete och bekommer skref han en gång: »jag borde aldrig lemnat Stockholm !).» En afton efter genomögnandet af de nyss ankomna tidningarna vände han sig till sitt äldsta, då omkring tolf-åriga barn, och, i brist på någon mer passande förtrogen, utgöt han sina bekymmer öfver åtskilliga i hans tanke olycksbringande politiska åtgärder. Barnet i sitt oförstånd rådde honom att genast resa upp till Stockholm, be'gära audiens hos konungen och framställa sin vaming. Ej ens detta naiva förslag kunde framlocka ett leende på hans läppar; svaret blef blott ett nedstämdt: »clet går icke an!» Fryxells ord om de många bekym-merfulla stunder, då historien varit hans förströelse,2) gälla förnämligast dessa år, hvilka ock otvifvel-aktigt bidragit till verkets allvarliga pregel.

Längre fram ljusnade förhållandena. Barnen växte upp, nya komunikationsleder öppnades, arren-dator öfvertog prestgården, -närmare personliga bekantskaper skänkte mer förtrolighet och trefnad, och sist och vigtigast: tjenstledighet erhölls, så att arbetet med historien kunde temligen ostördt fortgå.

Stora och oundvikliga äro dock olägenheterna af att pensionera vetenskapsmän medelst pastorater. Lyckliga de

skriftställare, som tillhöra nationer, folkrika nog att genom stor läsekrets göra

J) Bref till O. Fryxell af d. 10 Dec. 1844.

2) Se sid. 95.sina omtyckta författare oberoende. Den samvetsgranne embets-pensionären slites lios oss mellan sina pligter som tjensteman ock sin kallelse som vetenskapsman; och om han äfven med största flit följer den senare, känner han det dock motbjudande att uppbära lön för ett arbete, han ej sjelf utfört. Dessutom kommer han härigenom ofta att lida af en andlig vatten- och bröd-diet, skild från intelligensens brännpunkter och det deri-från utgående väl behöfliga inflytandet, hvilket omöjligt kan ersättas genom ett dyrbart bibliotek. Ej ens i ekonomiskt hänseende är detta pensionssystem att rekommendera. Om Eryxell ej sjelf fört ett så ovanligt enkelt hus *), skulle, oaktadt pastoratets stora inkomster, han liksom många andra väl aflönade embetsmän dock lemnat sin familj i armod och beroende af för statsverket betungande pensioner, så stora voro de summor, han i denna ställning ansåg sig böra använda på resor -), bokinköp, aflöning åt vikarie s), understöd

') De enda lyxartiklar, Fryxell inköpte, voro taflor. Histo-riemålaren i ord kände valfrändskapens dragning till målaren

i färger. Han hade i allmänhet mycket sinne för skön konst. Gravyrer och oljefårgstaflor bildade i hans hem en egendomlig ensemble med de hemväfda gardinerna och möbeltygen.

2) Med undantag af de inländska arkivresorna under 1831— 1836, då Fryxell uppbar årligt statsanslag af 400 Rdr b:co, samt af den utländska resan 1834, 1835, bekostade Fryxell sjelf sina öfriga 8 vidsträckta utländska forskningsresor och sina många besök i Stockholms och i landsortsarkiven.

3) Pastoratet gaf enligt gällande lönekonvention i medeltal 11,000 kr., men derifrån afgick 2,000 kr. i kontant aflöning åt vikarie, 1,000 kr. i aflöning åt andra prester, uppbördskost-nad, byggnadsskyldighet m. m. Knappt 8,000 återstod, och denna summa minskades med omkring 1,000 kr. årligen genom anslag till skolor och andra nyttiga inrättningar samt extra gäfvor.åt skolor m. m.; ty då han ej längre, som under de första 20 åren af embetstiden på Sunne, eg-nade sig åt pastorat och skolvård, sökte han så vidt möjligt genom rika aflöningar och understöd skaffa dugliga och nitiska personer i sitt ställe. Pensioneringen har dock medfört den vigtiga fördelen, att Fryxell aldrig behöft arbeta under trycket af ekonomiska bekymmer, samt att han satts i stånd att göra sina dyrbara forskningsresor för insamlande af nödigt material till den vidlyftiga historien.

En öfvergångslänk från det omedelbart berättande framställningssättet i de 6 första delarna af historien till det senare mer resonerande och dömande bilda 7:de och 8:de delarna, tryckta 1838 och 1839, och afhandlande tyska kriget samt inre förvaltningen under drottning Kristinas förmyndare. Ett grundligare källstudium har förlänat taflorna mera fulländning och relief än i föregående delar utan att dock göra framställningen så vidlyftig som längre fram, då författaren närmar sig vår tid. Ej heller störes det estetiska intrycket af reflektioner öfver det mer eller mindre berättigade i de uppträdande personernas handlingssätt. I viss mån torde orsaken härtill ligga i ämnet, i den praktfulla tafla, denna svenska historiens Iliad erbjuder häfdatecknaren, och i hvil-ken ovanligt få moraliska skuggdrag framträda. Dock är troligt, att, om dessa delar skrifvits 10 år senare, författaren ej då skulle åtnöjt sig med att blott nämna Ax. Oxenstiernas bemödanden attgenom retsamma ströskrifter stifta ocli underhålla oenighet mellan tyska staterna inbördes, utan äfven mera framhållit det klandervärda i dessa stämp-lingar; likaså att han då skulle strängare bedömt och utförligare afhandlat Baners härjningar och den svenska härens rofferier. Nu skingras dessa skuggor som strömoln på en sommarvarm himmel, och inga skarpa missförhållanden störa intryckets harmoni. Den fosterländska förtjusning, som eldat författaren, hänför äfven läsaren vid skildringen af sådana praktuppträden som Banérs återtåg från Torgau 1637, Torstensons fälttåg i Tyskland 1644 och instängandet af Gallas’ här midt på Tysklands slätter, svenska folkets och regeringens kraftansträngningar under danska kriget m. m. I dessa tvänne delar torde vetenskaplighet och konstnärlighet vara lyckligast förenade.

I Fryxells utpregladt realistiska begåfning, hans sinne för det konkreta, ligger förklaringen till arten af ej blott hans historiska utan ock hans kritiska skriftställeri. Hans lifliga uppfattning af sinneverldens företeelser, hvilken

förlänat lif och åskådlighet åt hans Berättelser, gjorde honom också ytterst känslig såval för allt dunkel som för all onatur i andras teckningar. När han en eller par gånger läst ett arbete, men icke lyckats finna mening deri; eller, om han ändtli-gen funnit den, tyckte att författaren genom oklarhet och oegentlighet i uttryck besvärat honom och onödigtvis upptagit hans tid, då blef han miss-lynt, ja, rent af ond. Sjelf egde lian föga af det slags intuition, som anar författarens mening, äfven då den — afsigtligt eller oafsigtligt — endast är till hälften uttalad. Hans valskpråk var Tegnérs ord: »det dunlcelt sagda är det dunkelt tänkta», eller ock Thorilds: »detta är detta». Den skildring af allmänt menskliga förhållanden, som ej genast af ett godt, sundt och odladt förstånd kunde uppfattas, var i hans tycke misslyckad ; deraf hans ihärdiga bemödanden att så utarbeta sina egna verk, att de motsvarade den mönsterbild, han i detta fall tänkte sig. Men deraf kom äfven hans ovilja mot allt författarskap, som ej efterlemnade ett klart och bestämdt intryck vare sig i tanken eller känslan, — då skildringen näml. ej afser dunkla outredda stämningar,

— eller som i mångtydigt bildspråk inhöljde sina tankar. Allegorier föllo honom sällan i smaken, och ehuru varm beundrare af Goethe, kunde han dock aldrig fullt uppskatta Faust. Då han hörde den yngre generationen uttala sin förtjusning öfver Disens idédrama »Per Gynt», men efter första läsningen af stycket ej kunde instämma i berömmet, läste han vid omkring 83 års ålder ännu två eller tre gånger igenom det, slängde derefter boken på bordet med orden: »det här kan jag icke begripa! Hvad är Böjgen för en?« I allmänhet var han dock varm beundrare af Ibsens dramer, i synnerhet af Brand. Geijers afhandlingar »Om sann och falsk upplysning» och än mer y,Orn historien och dess förhållande till religionen» läste Fryxell i sin ungdom flere gånger, men fann dem på mångaställen dunkla, stundom ofattliga. Äfven under senare år forskade han . flitigt i Geijers skrifter. Genom detta trägna studium observerade han, hvad alla andra tyckas förbisett, nämligen de många sjelfplagiaten i Geijers senare arbeten.*) Ej ens utgifvaren af den stora upplagan af Geijers samlade skrifter tycks hafva märkt dessa afskrif-ningar; ty han har, ofta utan hänvisning, ordnat och infört, stundom till och med i ett och samma band, uppsatser, i hvilka långa stycken sida efter sida två gånger förekomma.**) I Eryxells ögon var detta ett ovedersägligt bevis på Geijers dunkla skrifsätt, som stundom uttryckte tanken antingen så sväfvande och obestämdt eller ock så omhöljdt, att den, fastän uttalad i samma ordalag, kunde återkomma utan att igenkännas ens af uppmärksamma läsare.

Samma ovilja hyste Fryxell äfven mot onaturliga skildringar. Det berättade uppträdet stod genast lefvande för hans fantasis öga, och dervid framträdde bjert hvarje origtighet i teckningen. Atterboms okunnighet i naturläran, hvilken röjer sig allt emellanåt i hans dikter, var för Fryxell en nagel i ögat. Så t. ex. kunde han aldrig fördraga jägarvisan i »Lycksalighetens O». Han bragtes i harnesk redan vid första raderna: »Ungmön i lunden på jagtnätet band, Morgonfrisk, morgonklädd,

Snöfogeln satt på dess hand.» — —

*) Af de Tre\föreläsningarna är ungefär en fjerdedel af t ryck ur äldre skrifter, och af “Den religiösafrågan“ mer än en tredjedel. Kortare stycken äro tryckta på tre ställen. Jemf. t. ex. 1. 4.3 8 3 384; 1. 5,423; 1. 6,310 eller 1. 4,335; 1. 6,69; 1. 6,318.

**) Jemför t. ex. 1. 6.233—254 med 1. 6.393—408.

Min historias historia. 10Hans vanliga uttryck voro: »Snöfogeln, hvad är det för slags fogel? Finnes den i någon fauna? Hur kunde hon knyta på nätet, då fogeln satt på hennes hand? Nonsens!» Då, såsom ofta hände, en af Fryxells döttrar sjöng för honom i skymningen, valde hon stundom för att små-retas detta stycke, och det slog nästan aldrig felt, att han började brumma sina protester, hvilka ej ens A. F. Lindblads vackra melodi förmådde nedtysta. En vinter lästes Lycksalighetens Ö högt i hans hem. Deraf föranleddes oupphörliga tvister, anfall och försvar; t. ex. rörande Svanhvits själa-messa, som sjöngs i kyrkan, då Astolf vid återkomsten från Lycksalighetens Ö besåg dess gamla minnesmärken. Orden:

»Bönen känner

Sina vänner,

Flyr till Gud och söker Dig.» tolkades olika af tre bland sällskapets medlemmar. Yersens dunkel medgåfvo alla, men dess stämningsfulla skönhet ville Fryxell förneka.

Huru olika omdömena öfver Atterboms skaldskap utfalla, visar sig bland annat deraf, att han tvenne gånger blifvit parodierad och parodierna upplästa för att retas och gäckas med hans blinda beundrare. Eget nog är det damer, som båda gångerna utfört detta skalkstycke. Första gången skedde det under striden mellan Gamla och Nya skolan; andra gången på slutet af 1840-talet. En bland damerna i sällskapet tyckte beundran för Atterboms blommor vara alltför oinskränkt. Nästa gång man föreläste ur diktsamlingen, insmugladehon en »Blåsippa», som hon föreläste tillsammans med Atterboms »Linnea, Blåklinten» m. fl., och den hon recenserade med samma skärpa som dessa. Mycket roade henne det försvar, ja den beundran, Atterboms dyrkare egnade hennes opus och deras förlägenhet, då mystifikationen upptäcktes.

Fryxells medfödda ovilja mot allt dunkel, all onatur, alla tomma fraser hade troligen stegrats genom den osparda men lönlösa möda, han i tidigare år gjort sig att förstå fosforistemas filosofiska afhandlingar. Nyss kommen från landet, ung, oerfaren och anspråkslös, trodde han då, att orsaken härtill låg ej hos Nya Skolan utan hos honom sjelf. Längre fram och med klarnad blick och stadgade åsigter bedömde han förhållandet annorlunda; och helt visst erfor han en känsla af tillfredsställelse, då han trettio år senare fick i sina litterärhistoriska Bidrag framhålla Nya Skolans hufvudförbryllande spekulationer, hvilka i hans ungdom gjort honom så mycken vedermöda.

Oaktadt ofvannämnda missbelåtenhet med vissa Geijers afhandlingar och en stor del af Atterboms poesi och prosa, hyste Fryxell dock en liflig beundran för andra deras skapelser. Eget nog har han uttryckt några sina innerligaste känslor och stämningar just med Atterboms ord (Se t. ex. sid. 37). Snillet, renheten, värmen och ädelheten af Geijers skriftställeri beundrade han på det högsta: att deremot Geijers historia ej särdeles skulle slå an på honom, en »matter of facts»-man; samt att Geijers resonnement om historiskvisshet1) ej skulle synas honom tillfredsställande, detta var naturligt. Fryxell ansåg Geijer större som historisk siare än som egentlig häfdaforskare och häfdatecknare. Så mycket varmare beundrade han skalden Geijer, hvars förnämsta poem han kunde utantill. Mången skymningsstund i hemmet har han tillbragt med att för sin lyssnande om-gifning uppläsa Den siste slcalden, Vikingen, Brages harpa, Svegder, Den siste kämpen m. fl. Ingen musik var honom kärare än Geijers, hvar-för ock hans dotter hemtat sin repertoire förnämligast från honom. Kolargossen, Första aftonen i nya hemmet, Det forna hemmet, Aftonklockan och framför allt »Stilla Skuggor» voro hans älsklings-stycken. Man har låtit förstå, att det varma erkännande, Fryxell i Bidrag till litteraturhistorien gifver Geijer, blott är tomma, meningslösa kompli-menter. Tvärtom! Hans beundran var varmare, än hans ord kunde uttrycka.

Det är dock i de flesta fall en oundviklig följd af psykologiska lagar, att författare-typer, så olika som Geijer och Fryxell, ej skola kunna rätt förstå och värdera hvarandra. De kommo också redan tidigt i delo. Sådana Geijers, den deduktive filosofens, yttranden som t. ex., att »all folkundervisning innefattas i religonsundervisningen» eller »det är min fullkomliga mening, att jag vill lemna de lägre och arbetande klasserna fullkomligt olärda,

— — vill en eller annan lära sig skrifva och räkna, välan! men deras förträffliga minne gör det

') Om historien och dess förhållandet till religionen. 1. 5.för dem i allmänhet onyttigt» ^ — sådana och liknande yttranden föreföllo Fryxell med hans skarpa blick för det verkliga lifvets kraf vilseledande och skadliga. År 1823 utgaf han sin förut omtalade skrift: »Omenhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken,-» i hvilken han visserligen ej angrep Geijer, men dock öppet och kraftfullt uttalade sin öfver-tygelse om behofvet af folkskolor och nyttan af att uppskjuta latinets läsning i elementar-läroverken till högre klasser. År 1824 höll han sitt tal om »Vexelundervisningens användbarhet». Mot alla dessa nya åsigter utgaf Geijer 1829 sin afhand-ling »Om uppfostran och undervisning»*), i hvilken han uppträdde mot de föreslagna ändringarna i skolväsendet samt mot den så kallade »ambidato-riska metoden», d. v. s. användande af ämneslärare i klasserna. Derefter tog Fryxell åter till ordet i skriften »Försök att närmare bestämma frågan om undervisningsverkens reform» och yrkade ånyo på ändringsförslagen och särskildt på ämnesläsnin-gen, sådan den nu i allmänhet är införd i ele-mentar-läroverken. I alla dessa skrifter höllo sig dock de båda författarne blott till sjelfva saken, utan personliga hänsyftningar; men skiljaktigheten i åsigter var derför ej mindre djupgående. Geijers uppträdande vid riksdagen

1829 mot den då väckta motionen om lika arfsrätt mellan syskon,

') 1. 5. 99, 1. 4. 213. “Om falsk och sann upplysning“. Utgifvaren minnes, hur hon i sällskap med sin far på hans forskningsresor i sin ungdom med förvåning hörde framstående personer hylla Geijers åsigter om skadligheten af folkundervisning.

2) 1. 4. 243.och lians påstående: att om lagen ändras så, att syster ärfver lika med hroder, skall den nya arfs-lagen1) »ej blott hafva menliga ekonomiska följder, den skall sannolikt äfven få svåra moraliska verkningar»; detta uppträdande betraktade Fryxell såsom förvillelser hos en genialisk kammarlärd. Geijers försvar för bördsaristokratiens bibehållande, för skråväsendet, för presterskapets representationsrätt m. m., stred fullkomligt mot Fryxells åsigter2); likaså åtskilliga bland Geijers senare liberala satser, t. ex. hans försvar för allmän rösträtt. Såväl det ena som det andra syntes Fryxell der-jemte dunkelt och sväfvande, hvarför han stundom sade: »Hvad vill Geijer egentligen? Hur vill han hafva reformen verkstäld?» Kom så striden om Aristokratfördömandet, hvarom Fryxell sjelf yttrat sig i autobiografien, och hvarmed den inre söndringen öppet framträdde.

De båda författames meningsskiljaktigheter i enskilda fall hade sin upprinnelse i deras olika personligheter och grundåskådning. Geijers excen-tricitet, som förledde honom att omfatta ena gången ultra konservativa, andra gången ultra liberala åsigter, skulle naturligtvis stöta Fryxell, som hyste medfödd ovilja mot alla ytterligheter.

1) Geijer 1. 7. 267.

2) I Bidrag till Sverges Litteratur-Historia Häft. VI tecknas dessa strider utförligare. Fryxell framhåller förtjensterna hos de män, som sökte gendrifva Geijers ultra-konservativa åsigter, hvilka nu, sedan reformerna äro genomförda, kunna betraktas med lugn. Ej så under sjelfva striden, då de nya idéerna hade i den snillrike Geijer sin farligaste motståndare, som under mer än ett fjerdedels århundrade 1811—1838 bidrog att fördröja deras seger.Dertill kom, att Fryxell, som saknade anlag för filosofi, satte mindre värde på Geijers snillrika bemödanden att lösa tänkandets svåraste ocli vigtigaste problem. Fryxells starka sida der-emot var ett öppet öga för erfarenhetens lärdomar. I följd liäraf misstrodde han vanligen alla aprioriskt tillkomna samhällsläror, och Geijers de-duktiva bevis — före affallet för, efter affallet mot — bördsadel, skråväsen m. m., betraktade han som snillrika paradoxer, ofta ländande till det sunda förnuftets förvillande. Geijers förlöjligande af utilitarismen och gäckerier med de så kallade »nyttorna-»1) förtretade Fryxell, som var född utilitarian. Sådana Geijers yttranden som: »Ungdomen måste lära, emedan detta är ett godt i sig sjelf och alldeles ej för något annat ändamåls skull»2), eller: »Ett undervisningsverk är ett godt uppfostringsverk — — i samma mån det går ut på att meddela vetenskap och konst för deras egen skull och för intet annat ändamål»3), eller: »Undervisningen är dygdig i samma mån den går ut på att väcka detta oegennyttiga intresse; den är osedlig och förvänd i samma mån som den — — öfverlemnar kunskapen endast som ett medel till fördelar»4); sådana yttranden skulle naturligtvis synas ensidiga och missledande för Fryxell, som just på grund af nyttiglietsskäl yrkat på flere reformer inom skolanä), som ansåg ynglingens

’) 1. 5. 101.

2) 1. 4. 216.

3) 1. 4. 218.

4) 1. 4. 215.

5) Enhet och medborgerlighet etc. Sid 5.bildande till en nyttig samhällsmedlem såsom ett af undervisningens hufvudändamål, och som värderade personer och förhållanden förnämligast i den mån, de gagnat menskligheten i religiöst, moraliskt, intellektuelt eller ekonomiskt hänseende1.) På grund af sin anti-filosofiska rigtning skulle naturligtvis Geijers tal öfver Tegnér såra Fryxell på det ömmaste. I hans ögon var det ett majestätsbrott mot Tegnérs konungsliga snille och klara blick, då Geijer påstod, »att man med Tegnér

ej kunde föra något ordentligt resonnement»,--

att tingens inre sammanhang endast låg i hans känsla men outveckladt, och att Tegnér ej tillät någon »stråle af sitt

snille att falla på det dunkel, hvari det låg begrafvet», — eller då Geijer längre fram säger om Tegnér: »Ett fattades honom. Det närvarande var hans lif och lust. — — Föryngringsprocessen i historien var honom förborgad. Han hade intet öga derför». — Dessa för Tegnér djupt nedsättande omdömen ansåg Fryxell som höjden af ensidighet och orättvisa,

Att Geijer under de sista åtta lefnadsåren blef sitt förra jags snillrikaste motståndare är allmänt kändt. Orsakerna, hvarför detta affall ej närmade de båda författarne till hvarandra, äro i det föregående angifna.

') H. Spencers nu äfven till vårt språk öfverflyttade af-handling "Om uppfostran“ är grundad på utilitarism, men ordet nytta taget i dess allsidigaste, dess både andlig och materiel nytta innefattande bemärkelse.

2) 1. 2. 312.Som vi sett, hyste Fryxell liksom de flesta empiriskt anlagda personer, t. ex. skalderna Kellgren och Tegnér samt ett stort antal naturforskare, hvarken sympati, förtroende eller beundran för den spekulativa filosofiens idkare och system. Han sade stundom rent ut: »kan någon säga mig, hvad de berömda tyska filosoferna uträttat för godt under de sista 100 åren?» Men fastän han förbisåg den filosofiska transcendensens vigt och värde och fäste föga afseende vid den osinliga tillvaro, tankesystemen öppna för menniskoanden, omfattade han dock fullt och varmt den religiösa transcendens, som Kristus genom sin lära om en faderlig Gud och personlig odödlighet testamenterat åt menskligheten. Hans barndomsminnen och hans historiska forskningar hade lärt honom inse religionens verldshistoriska betydelse; — eget nog, att denna forskning ej äfven för honom uppdagat filosofiens! Han var af naturen religiöst anlagd, men ehuru med värma omfattande kristendomen, hade han dock i allmänhet lika litet sinne för teologiska som filosofiska system. Såväl den religiösa som den anti-filosofiska rigtningen gjorde sig redan tidigt hos honom gällande, såsom nedanstående hans anteckning visar:

»Sommaren 1816 inträffade en händelse, som blef af mycken inverkan på min hela framtida själsrigtning. Jag hade sedan 1813 läst åtskilligt af den Schellingianska filosofien; af Geijers och fosforisternas bemödanden att bevisa treenigheten, Kristi menniskoblifvande, enheten mellan frihet och nödvändighet m. m. Med bästa vilja att be-gripa dessa förklaringar kunde dock mitt 21-åriga förstånd icke finna annat än, att de voro svepskäl, tomma fraser, infall, ordlekar o. m. dyl., hvilka alldeles icke bevisade, hvad de sade sig bevisa. Åtskilliga andra läror, t. ex. om kristendomens historiska konstruktion, tycktes helt och hållet nedrifva den verkliga, vid ett bestämdt tids-moment uppenbarade, kristendomen. Min tro blef skakad, men jag fick ingen vetenskap i stället; åtrån att förklara lifvets och dödens gåtor blef hos mig väckt men icke tillfredsstäld; och jag var på väg att förfalla till dystra grubblerier och till tvifvel både på trons och tankens magt. En augustiqväll gick jag ensam utanför Ejerdings-tullen i TJpsala och utåt Rickomberga till. Här på en af bergskullarna, litet bortom den nya observatorii-byggnaden, blef jag sittande länge och djupt försänkt i dylika grubblerier och tvifvels-mål, utan att mägta finna någon enda punkt, vid hvilken jag kunde hålla mig fast. Slutligen och liksom halft i förtviflan kastade jag mig baklänges med blickarna uppåt den klara rymden. Då såg jag midt öfver mig framtindra, ehuru matt dock tydligt, den väl kända stjernbilden Kristi kors eller Svanen. Det förekom mig såsom en uppenbarelse ofvanefter, en vink att öfvergifva de tomma och fåfänga grubblerierna och att hålla mig till barndomens enkla och rena tro. För mitt minne framstod tydligt bilden af min lika älskade som vördade moder, hennes lifliga gudsfruktan, hennes varma böner, hennes allvarliga för-maningar, ocli genom tankarna flögo på samma gång Atterboms ord i »Fågel Blå»:

»Då är jag åter, livad jag var, ett barn.

Gud, oskuld, toner, tårar komma åter.

Jag känner, att min ande ej ännu För alltid har förlorat sina vingar;

Och vet, att ofvan skyn ett modershjerta Med glädje hör sin sons bekanta röst.»

Tårarna böljade strömma från ögonen, och hela mitt väsende upplöste sig i de stridigaste känslor, de mest häftiga rörelser, efterföljda af det saligaste lugn. Från denna stund miste jag hågen för och tron på alla filosofemer, och jag begynte ana menniskofömuftets oförmåga att lösa lifvets och dödens gåtor.»

»Året derpå kom jag i Stockholm åter i närmare beröring med min farbroder Axel Fryxell, hvars klara,

oförvillade omdöme och älskvärda personlighet hafva på mig utöfvat stort inflytande. Samtalet föll ofta på nyssnämnda ämnen. Den då några och femtioårige mannen omtalade, hur också han sökt uppfatta det ena filosofiska systemet efter det andra; men att han funnit dem alla lika oförmögna att lösa gåtor, som ligga utom menniskofömuftets synkrets. Han ansåg alla sådana bemödanden mer eller mindre fåfänga, och rådde mig, brorsonen, att lemna dem derhän, men att deremot i alla ämnen, som ligga inom förnuftets område, fordra klarhet, reda, sammanhang och be-stämdt resultat. Under många aftonpromenader genom Stockholms omgifningar var detta föremåletför våra samtal; och denna åsigt, som öfverens-stämde med mina egna anlag, uppklarnade mer och mer för den då 23-årige ynglingen och har allt sedermera och äfven under mognare år utgjort min ledstjerna. Till dess stadfästande har i senare år mycket bidragit först den omständigheten, att jag trodde mig finna samma åsigt hos tidens största snillen, Wallin och Tegnér; — och sedermera det dunkel, den oreda och de motsägelser, som jag tyckte mig finna hos nästan alla dem, som trodde sig enligt Kellgrens ord: »lmnna begripa det obegripliga».

Fryxells varma gudsfruktan tryckte sin pregel äfven på hemlifvet. Morgon- och aftonbön hölls gemenligen tillsammans med barn och husfolk, hvarvid Fryxell, som kunde en stor del af psalmboken utantill, uppläste någon för tillfället lämplig psalm. Oaktadt beviljad tjenstledighet, besteg han ej sällan predikstolen. Ännu vid 82 års ålder predikade han i moder- och annexkyrkorna. Denna religiositet hade dock ingen anstrykning af asketism och hindrade ej ungdomen från att muntert svänga om, då pastoratsboarna voro samlade på julkalas i prestgården. Wallins psalmbok samt Tacitus' »Germania» följde honom vanligen på alla resor. Han delade i liufvudsak Wallins uppfattning af kristendomen och var, som vi sett, hans varme beundrare. Statskyrkans reaktionära rigt-ning under senaste årtionden ogillade och fruktade han såsom hinderlig för kristendomens universalvälde. För honom, som i sin historia ofta berömt svenska statskyrkans vishet att i allmänhetställa sig på en bred bas; som i sin ungdom talat mot presterskapets skiljande från den offentliga undervisningen*), för honom var denna sakernas vändning dubbelt nedslående**).

För en rätt uppfattning af Fryxells skrift-ställarbana är af vigt att kasta en blick på hufvud-strömningarna inom hans samtids allmänna och lärda bildning. Nya skolans reaktionära åsigter rörande skolfrågan och Fryxells opposition mot de samma äro förut omtalade. Fryxell har sjelf fram-stält de förhållanden, som föranledde hans uppträdande med skrifterna om Aristokrat-fördöman-det, samt sin strid mot ultra-rojalismen, densammas orsaker och utbildning. Likaså är omtalad den till chauvinism urartade ultra-patriotism, hvil-ken Fryxell sökte motarbeta. Denna är dock icke något utmärkande drag för hans landsmän och samtid, utan en ensidighet, som hittills vidlådit alla nationer och tidehvarf. Författare, som trotsa denna fördom, måste vara beredda på klander och ovilja. Deremot torde öfverskattning af krigarära och underskattning af arbetets ära vara ett mer än vanligt utbildadt karaktersdrag hos svenska folket; ett drag, som ej blott tillhör national-lyn-net, utan ock blifvit fostradt och närdt, dels genom

*) Försök att närmare bestämma frågan om undervisningsverkens reform, sid. 10—14.

**) Sina religiösa och kyrkliga åsigter i allmänhet och särskildt rörande vissa stridspunkter har Fryxell fullständigast framstält i 9:de häftet af Bidrag till Sverges Litteraturhistoria samt i bref till Wieselgren omkring 1858 och till v. Beskow 1851.befolkningens egna öden, dels genom inflytande från grannländerna. Sverges tidigaste historiska bildningsskede under vikingatågen samt dess ärorika segrar under stormagtstiden hafva bidragit att gifva näring åt denna missrigtning. De långvariga förbunden med Frankrike hafva verkat i samma anda. Fransmännens kärlek för la gloire och svenskames vikingalynne äro till någon grad beslägtade. Huru Fryxell genom Karl den tolftes historia stötte denna sina landsmäns national-känsla är också förut antydt.

Det var dock ej blott med afseende på krigardyrkan, utan ock i andra fall han råkade i opposition mot det mägtiga franska inflytande, som på många områden gjort sig hos oss gällande, så till godt som ondt; t. ex. dels i ett förfinadt smaksinne, belefvenhet, talent, lif och elegans, dels såsom ytlighet, lättsinne, flärd och fåfänga. Den franska skönlitteraturen har i senare fallet skadligt inverkat på det allvarligare svenska folklynnet. Dertill kom, att bland Fryxells samtida uppstodo trenne talentfulla författare: Almqvist*), Blanche och Orvar Odd, hvilka mer

eller mindre bära pregel af fransk kultur och befordrat densamma bland oss. Detta gäller i synnerhet de båda sistnämnda. De politiska läror, som hufvudstadens frisinnade press under 1840- och 1850-talen drefvo, voro också nära befryndade med den franska libera-

*) Härmed vare dock ingalunda förnekad originaliteten, ej heller frändskapen med romantiken hos denne mångsidige och skiftande författare. Se Frey 1850 sid. 222, 228, 229 om Almqvists galliska lynne. Detta framträdde än mer efter utländska resan 1840.lismen, hvilken Fryxell i flere fall ogillade. Alla

dessa förenade omständigheter hafva hos många Fryxells samtida vitterhets-idkare och vitterhets-älskare, i synnerhet inom hufvudstaden, alstrat ett åskådningssätt och en smakrigtning mycket olika hans, och hvilka förnämligast stötte sig på hans strängt ethiska uppfattning, som aldrig mildras af sedlig indifferentism, antingen denna härrör från estetisk skönhetsdyrkan, från snille- och kraftdyrkan eller från determinismens läror om menniskans uteslutande beroende af jrttre och inre omständigheter, hennes ofrihet och otillräknelighet. Dessa tendenser eggade Fryxell till opposition, just ej mot enskilda men mot det hela, på samma gång de beredde en mot honom ogynnsam opinion.

Inom lärda verlden hade han ej heller mycken sympati att vänta. Han tillhörde ingen af högskolorna och hade dessutom stött sig med den klassiska bildningens representanter genom sitt anfall mot latin-herraväldet. Han var likgiltig för filosofi och fäste intet afseende vid den Boströmska statsläran, hvilken djupt inverkat på hans samtids yngre häfdateckning. Hur strängt Fryxells politiska och historiska åsigter på detta håll bedömdes, kan synas af den skarpa kritiken i Nordisk Tidskrift för 1869*) öfver Laboulayes och Stuart Mills frisinnade statsläror, hvilka i väsentliga fall öfverensstämma med Fryxells. Pertill kom, att den deduktiva rigtningen inom nu-

) Sid. 401. Dessa filosofens, till envälde lutande läror, hafva blifvit mildrade af historikern ex professo. Se Svensk Tidskr. 1870 sid. 129, 131.tidens historiska skola föga värderar en empirisk och berättande framställning och är i allmänhet mindre vänligt stämd mot populärt vetenskapliga verk. Detta är ett drag af den tyska lärdomsanden, hvilken derjemte betraktar ett klart och lifligt framställningssätt såsom en sak af underordnad vigt. Tyskland har genom stamförvandt-skap och religionsgemenskap i många hänseenden bidragit till formandet af den svenska nation al-and c 11, främst genom den tyska anstrykningen hos vår akademiska bildning. »Nya Skolan», härstammande från Tyskland, tycks ännu utöfva stort inflytande. Så t. ex. har Fryxells opposition mot Atterbom, såväl den i Berättelserna rörande hans biografier, som den i de litterära »Bidragen» rörande hans tidigare författarskap, blifvit antingen ogillad eller med tystnad förbigången; hvaremot B. Norling, författaren till skriften »Nya Skolan», i hvilken Atterbom och fosforismen obetingadt försvaras, erhållit mention honorable af en bland våra utmärktaste akademielärare). Den varma, obegränsade beundran, som vid högskolorna egnas Geijer, gäller ej blott hans snillrika och ädla personlighet, utan måste ock antagas gälla hans åsigter före, ej efter affallet, och innebär således bevis på reaktionära grundsatser, fullkomligt stridande mot Fryxells liberala. Med den utpreglade sjelfkänsla och säkerhet, som utmärkt de historiska och filosofiska skolorna i Sverge, i synnerhet dess förnämsta män Geijer och Boström, har man van-

*) Den filosofiska forskningen i Sverige. Andra delen, Första Afdeln. Bil. 1.ligtvis förkastat med en min af öfverlägset förakt alla verk och åsigter, som ej tillhöra lierskande meningar; följaktligen skulle samma öde drabba äfven Fryxells. Derjemte må märkas; fyra personligheter finnas, hvilka inom vissa kretsar af svenska allmänheten hyllas med en nästan afgudisk vördnad. De äro: Karl den tolfte, Bellman, Geijer och Boström. Mot ingen af dessa är rådligt att göra ringaste anmärkning. Och dock har Fryxell fördristat sig att bära hand på de båda förstnämnda och försökt att nedflytta dem från deras högsäten. Mot några af Geijers satser har han vågat framställa anmärkningar; och ehuru han var historiker, kan i hans verk ej spåras ringaste inflytande af Boströms statslära. En sådan kättare måste ju den lärda kritiken försöka krossa eller tiga i hjel. Också får man vid genomgående af Sverges litterära och vetenskapliga tidskrifter för sista fjerdedels seklet ett högst ofördelaktigt begrepp om hans författare-verksamhet. Karl den tolftes historia, Bidrag till Sverges Litteratur-historia, lefnadsteck-ningen öfver Swedenborg samt Bidrag till Sverges historia efter 1772 äro der med tystnad

förbigångna. Historien öfver Frihetstiden har mottagits med några ogillande anmälningar*), och biografien öfver Bellman har blifvit på det skarpaste kritiserad. —- Alltså — endast tystnad eller tadel!

*) Fryxells genmäle till Professor N. Tengberg läses i Svensk Tidskrift för 1870 sid. 566—578 och svaret till Professor C. T. Odhner i Svensk Tidskrift för 1874 sid. 193 —200. Fryxells ICarl XII:s historia, 2:dra upplagan, är i förbigående nämnd i Malmströms kritik af v. Beskows Carl XII. Sv. Tidskr. 1869, sid. 65

11Allt detta aktiva eller passiva motstånd förmådde dock ej rubba Fryxells öfvertygelse; det snarare eggade honom, som genom historiska forskningar fått erfarenhet om segheten hos gamla inrotade åsigter, att söka än kraftigare och klarare framställa sina egna nya idéer. Stor tillfredsställelse erfor han vid att se dessa omfattade och förkunnade af talentfulla skriftställare i utlandet, och att dylika arbeten öfversattes på svenska och i vårt land med sympati mottogos och lästes. Så t. ex. utkom Laboulayes roman »Kung Pudel» några år efter Fryxells Karl den tolftes historia. Fryxell, som uppburit mycken smälek för sina fredliga sympatier, fick då nöjet att läsa den satiriska upptuktelse, fransmannen gifver sin nation för dess krigardyrkan. Fryxell, som genast i första delarna af sin historia öfver Frihetstiden, talat för frihet och sjelfstyrelse*), dock medgifvande regeringens alltför inskränkta magt under denna period, fick sedermera nöjet att läsa på svenska öfver-satt Laboulayes Förenta Staternas historia, i hvilken fransmannen på samma sätt som Fryxell tager parti för friheten men dock mot dess missbruk. Med den glädje, som en person med egen fast, ehuru af omgifningen ogillad öfvertygelse, erfar, då han sammanträffar med liktänkande framstående individer, läste han Guizots arbeten, i synnerhet hans teckning af engelska revolutionen, Laveleyes och Lanfreys verk m. ii. dylika skrifter.

Än mer lugnades och gladdes han af publikens sätt att mottaga hans historia. Föga berörd af

) Se del 33.hufvudstadens med Frankrike och universitetens med Tyskland befryndade smakrigtningar, åsigter och skolor, stod svenska allmänheten. Visserligen hade dess flertal med modersmjölken insupit kärlek för Karl den tolfte, ovilja mot frihetstiden; sympati för Hattarna, ringaktning af Mössorna, och ännu glödde hos många gnistor af ofrälse-männens hat mot adeln. Men oaktadt Fryxell stötte dylika enstaka och förutfattade meningar, kände man dock så mycken sympati med det hela af hans åskådningssätt och med lians rent mensk-liga skildringar, samt inhemtade så mycket vetande och fann så mycket nöje af hans Berättelser, att också den senare hälften af arbetet lästes af hög och låg. Man fick bevitna den ovanliga företeelsen, att ett verk, som under 30 till 40 års tid oftast varit af pressen förbisedt eller klandradt, dock samtidigt blifvit af allmänheten köpt, läst och uppmuntradt, och det fast denna allmänhet blifvit satt på det hårda profvet af 17, säger 17 delar, behandlande 50 år af den föraktade Frihetstidens historia,) Fenomenet torde förklaras, dels deraf, att fiere delar innehålla biografier öfver tidehvarfvets störste män, dels och än mer deraf, att Fryxells empiriska sätt att uppfatta och realistiska sätt att framställa historiska tilldragelser äro med den bildade allmänhetens åskådningssätt mer öfverensstämmande än sådana författares, som skrifva en deduktiv och filosofisk historia. Denna uppmuntran från svenska folkets sida bidrog att

*) Berättelsernas 42:dra och 43:dje delar, som 1873 och 1875 trycktes i en upplaga af 3000 ex., äro redan omtryckta.hålla Fryxells mod uppe. Han kände sig kunna tala till och blifva förstådd af flertalet bland sina landsmän, och detta var för honom hufvudsak.

Bekräftelse härpå erhöll han ej blott genom verkets strykande afsättning utan ock genom bref, än från den ene, än från den andre utgifvaren af folkskrifter, bref i hvilka man begärde tillåtelse att få göra utdrag ur hans historia. Redan 1859‘) skrifves härom från Göteborg. I saknad »af en passande historisk läsebok, som med enkelhet och renhet i stilen förenar en klar och åskådlig framställning, vill man åstadkomma en sådan genom utdrag ur Fryxells Berättelser». Längre fram2) anhåller sedermera blifvande general C. F. H. Raab om tillåtelse att införa stycken ur Fryxells Berättelser i en periodisk skrift för underbefäl och gemenskap. År 18643) omtalar en J. Blomgren i bref till Fryxell sitt förslag att utgifva en skrift kallad: »Krigarspegel för svenska soldaten»; »men», skrifver han om sina studier för detta arbete, »men då jag så kommit till Fryxells berättelser, var allt der bättre sagdt, mera helgjutet, mera målande, och jag dömde mig sjelf oförmögen det svåra värfvet»; — hvarför han

begär tillåtelse att göra utdrag ur Berättelserna. Stundom hände ock, att aftryck gjordes utan författarens benägna tillåtelse. En afton, då i Fryxells familjekrets ett populärt historiskt arbete, ämnadt för Sunne sockenbibliotek, lästes högt, utbrast Fryxell: »det här tycker jag

’) I bref af d 3 Mars från nuvarande Byråchefen A. Tli. Bruhn.

2) D. 23 April 1861.

3) D. 8 Mars.mig känna igen! gå efter 4:de delen af Berättelserna!» — och se, ganska rigtigt! Det befanns, att flere sidor voro aftryckta utan att källans anförande eller citationstecken tillkännagaf lånet.

Fryxells rent svenska individualitet, utvecklad och stärkt genom ett lifslångt studium af fosterlandets öden och framstående personligheter, egde dock i många fall en slående likhet med den engelska national-typen; och det oaktadt han aldrig varit i England och ej ens obehindradt läste landets språk. Det var en harmonia prestabilita, som väl kunde minskas men aldrig utplånas ens af hans akademie-bildnings tyska tendenser. Hans enkla, rent menskliga, mången skulle säga hvardagliga åskådningssätt, — hans blick för wdal-sanningama» återfinnas hos en stor del af befolkningen i alla land och ej minst i vårt, deraf det allmänna intresse, hvarmed man här följt hans historia. Men ingenstädes torde dessa åsigter vara så herskande som i England. Yid jemförelse framträder ofvannämnda likhet äfven i enskilda drag på ett öfverraskande sätt. Så t. ex. är Fryxells skarpa blick för fakta, hans uppskattning af och förtroende till deras lärdomar ett för engelska nationalandan utmärkande drag; likaså hans ofvannämnda utilitariska sinnesrigtning och ovilja mot den spekulativa filosofien, framför allt när hon vill deduktivt och aprioriskt bestämma samhällets former och utveckling; likaså hans varma religiositet, som höll mer på lifvet än dogmen, och som gaf åt kristendomen en viss praktisk anstrykning; likaså hans strängt ethiska sätt att be-döma personer och förhållanden, hvarpå den anförda likheten mellan hans och Macaulays historiska domslut lemnar exempel1).

Fryxells politiska åsigter voro också långt mer heslägtade med de engelska än med de franska, deraf hans sympati med Guizot, Laboulaye m. fl., hvilka sökt omplantera det anglosachsiska frihetsträdet i gallisk mark. Oviljan mot Frankrikes sätt att föra frihetsstriden gick så långt, att han stundom påstod, att detta land genom sina öfver-drifter och grymheter under den stora revolutionen framkallat den mägtiga reaktionen i början af vårt århundrade och derigenom mer skadat än gagnat frihetens sak. Han hyste förtroende för parlamentarisk styrelse, men fruktade allmän rösträtt. Jagten efter social jemnlikhet syntes honom fåfäng och olycksbringande för friheten, och fransmännens benägenhet att skylla samhällets flesta olyckor från de enskilda individerna och på staten och regeringen syntes honom både farlig för lugnet och stridande mot sanningen. Han rigtade ungefär samma anklagelse mot Frankrike som H. Spencer2) och antog, liksom han, att samhällets tillstånd i det stora hela bestämmes af beskaffenheten hos dess enskilda beståndsdelar, de personliga individerna3).

•) Se sid 133.

2) The Study of Sociology. London 1878, sid. 48, 49, 121, 122, 400. Fryxell skulle säkert med mycken tillfredsställelse läst detta arbete, om det under hans lifstid varit ötver-satt på svenska.

3) Sina politiska åsigter har Fryxell fullständigast frarn-stält i Bidrag till Sverges Litteratur-historia, häftet 9, samt i otryckta bref till J. A. Hazelius, L. J. Hierta m. fl.Fryxell hyste äfven samma aktning för allmänhetens omdöme, samma förtroende till sens commun, som äro karakteristiska drag för engelska nationen. Han fordrade, att också vetenskapliga ämnen skulle, om möjligt, framställas så, att de blefve fattliga för en bildad allmänhet. Han älskade tryckfriheten och beklagade, att vårt lands förnämsta män ej oftare begagna pressen för att göra sina åsigter allmännare kända, och att exemplet af en Agardh och Richter, en Geijer och v. Hart-mansdorff ej oftare i detta fall följdes af yngre framstående förmågor. Liksom i England Gladstone, Cardinal H. E. Manning, Huxley, Tyndall, Max Muller, flere biskopar och andra nationela storheter taga till ordet i landets tidskrifter, så önskade han, att äfven hos oss den öfverlägsna bildningens och samhälls-ställningens män ville meddela sina tankar åt landets bildade publik. Ofta såväl muntligt som i bref yrkade han, att Svenska Akademiens medlemmar måtte åtaga sig en del vitter och vetenskaplig kritik och medelst namnens undertecknande svara för omdömena. Sjelf

skr ef han ännu vid 83 års ålder uppsatser i svenska tidskrifter.

Nyss är nämndt, att Fryxell, liksom britterna i allmänhet, föga värderade filosofi. Deremot egde han ej obetydligt af deras framstående förmåga som tänkare på den sinliga erfarenhetens område. Engelsmännens smak för att studera och sammanfatta fakta, att inse och framställa dessas sammanhang, orsak och följd, att af alla dithörande förhållanden bilda slutledningar och draga slut-satser; eller med andra ord engelsmännens lnst att resonera öfver politiska, sociala, vetenskapliga, religiösa m. fl. frågor delade han i hög grad. Detta lands tänkare inom det för menskligt vetande tillgängliga området hafva gjort mennisko-slägtet ovärderliga tjenster och förvärfvat sig sjelfva odödlig ära. »Du som af äplets fall för stjernan lagar fann» skref Kellgren om Newton; och den idé, som kanske djupast ingriper i nutidens bildning, utvecklings-theorien, har sitt upp-hof egentligen från England. Det torde äfven vara denna national-rigtning, som bidragit till det engelska statslifvets lugna utveckling, så afundad och beprisad af en Guizot, en Prevost Paradol, en Taine, en Laboulaye m. fl.1) Längre fram blir tillfälle att omtala denna Eryxells begåfning med afseende på det praktiska lifvet. Här anmärkes blott, att många af hans mot allmänna opinionen stridande historiska åsigter berodde ej blott på hans skarpa öga för fakta och hans stora ifver och förmåga att samla sådana, utan ock på hans benägenhet och begåfning att inse tidstilldragel-sernas orsaker och verkningar, att kombinera dessa och af det hela draga slutsatser. Eöljden af dessa blefvo än hans afhandling om: Orsakerna till den historiska orättvisa, hvarmed katolska tidehvarfvet blifvit i Sverge behandlade); än skriften Om det aristokratiska samhälls-elementet inom svenska

') Se Tidskr. f. Hem. 19:de Årg. sid. 3.

2) Tal vid prestmötet i Karlstad d. I 5/6 1847, tryckt samma år i Läsning för bildning och nöje, anmäldt och gran-skadt i Revue des deux Mondes 1858.folket1); än teckningen af Karl den tolftes regering, än historien öfver vissa skeden af frihetstiden m. fl. skildringar, som i mer eller mindre mån afvika från häfdvunna meningar.'

Oppositionen mot Fryxells historia har dock icke framkallats endast af hans från andra afvi-kande åskådningssätt, det vanliga missöde, som drabbar alla banbrytare för nya åsigter, utan ock af hans svåra ställning mellan partierna utan att tillhöra något. Ehuru han som yngling med ännu outvecklade åsigter skref i fosforisternas kalendrar och tidskrifter, kände han dock snart, som vi af hans bref sett, brist på öfverensstämmelse med partiet. Hans frisinnade skrifter i skolfrågan förorsakade snart en spänning, hvilken tilltog såväl i följd af tendenserna i hans historia, som af de liberala tidningarnas varma gillande och beröm2). Men när dessa omkring och efter 1838 i hans tycke gingo för våldsamt till väga3) och derjemte förforo hårdliändt mot den gamle konungen, då vände han liksom Tegnér sig med ovilja från det liberala partiet, hvilket dock båda i grund och botten tillhörde; och brytningen blef än skarpare, då Fryxell 1844 utgaf »Aristokrat-fördömandet i Sverges historia» och dervid fick af riddarhuset mottaga dess stora medalj som vedermäle på ståndets aktning och erkänsla4). Oaktadt hans förklaring, att tvi-

*) Tryckt i Tidskriften uJSruu 1877 Sidd. 48—96.

2) Se härom Bidrag till Sverges litteraturhistoria, Häft 6. Senare hälften.

3) Se brefvet till v. Beskow sid. 124.

4) Denna medalj är nu öfverleninad till medalj-samlingen i Riksmuseum.sten blott gälde en vetenskaplig fråga, och att han sjelf ansåg “svenska adelns blott på börd grundade representationsrätt böra försvinna“ '), hade han dock genom dessa skrifter retat och aflägsnat sina naturliga bundsförvandter och måste bära följderna, Men ej ens detta sjelfständiga uppträdande, ej ens modet att genom Karl den tolftes historia trotsa en mägtig allmän mening kunde befria honom från insinuationen att genom frihetstidens försvar vilja tillsmickra sig folkgunst2).

Mer än alla yttre omständigheter har dock Fryxells egen personlighet bidragit att inleda honom i litterära strider, och detta ehuru han i enskilda lifvet var - fridsamheten sjelf. Född optimist, trodde han på mensklighetens framåtskridande, och att ett kraftigt befordringsmedel härtill vore kännedomen om förgångna slägtens öden. Med förtroende till förståndets förmåga att råda öfver menniskornas gerningar, antog han, att, då de klart insett olycksföljderna af ett visst handlingssätt, de skulle i allmänhet taga sig till vara för att upprepa det. Han sade

ofta: »Om ej denna generation, som är uppvuxen i fäderneärfda fördomar, kan taga varning af Sverges olycksöden under Karl den tolfte, så skall väl dock ett kommande slägte inse förderfligheten af hans ändamålslösa krig». Denna tro på mensklighetens perfekti-bilitet och förståndets herskarekraft förlänade honom ännu i ålderns höst en ungdomlig optimism, livilken ingaf håg och mod att angripa och trotsa

') Se Arist. Förd. häft. 1. Sid. 4.

2) Sv. Tidskr. 1870. Sid. 358.hvarje i hans tanke skadlig opinion. Hos honom fanns något af den inre kallelse, på hvilken apostelen syftar med orden: »ve mig, om jag ej förkunnar evangelium!»1)

Oaktadt alla föregående strider stod dock Fryxell vid slutet af sin bana i godt förhållande med alla då qvarlefvande jemnåriga skriftställare. De ifrigaste bland hans motståndare i striden om Aristokratfördömandet slutade som hans personliga vänner. Den forne redaktören af Dagligt Allehanda —lm— deltog under Fryxells sista 12 lefnadsår i hans förtroliga umgängeskrets; och den gamle historikern Bergfalk visade honom under denna tid mycken aktning och tillgifvenhet. Båda dessa herrar voro närvarande på en middag, då Fryxell tre månader före sin död samlade några jemnåriga vänner, litteraturens veteraner, bland hvilka dock värden sjelf var senior, oaktadt gästerna, på ett par undantag när, alla hade minst 70 år på nacken. Vitterhetsidkaren N. Arfvidsson var under striden om Aristokratfördömandet högst förbittrad på Fryxell, och en dag, då denne arbetade på riksarkivet och för en stund aflägsnat sig, fann han • vid återkomsten ett häfte af sin skrift liggande på arbetsbordet, och på titelbladet med Arfvidssons handstil och i stora bokstäfver skrifvet det lakoniska omdömet: “Smörja“. Omkring 30 år senare var Arfvidsson ej sällan Fryxells gäst och en bland de många gråhåriga litteratörer, som ofta hos honom möttes. Från C. A. Adler-

>) Se sid. 82, 83.sparre (Albano), som skrifvit en bland de bittraste replikerna i stridsfrågan, finnas senare bref, som vittna om beundran och tillgifvenhet. Den tidrymd af ett fjerdedels sekel, som skilde utgif-vandet af Aristokratfördömandet 1844 och Fryxells flyttning till Stockholm 1869, hade förvandlat hans forna motståndare till vänner eller åtminstone förtagit all bitterhet.

Fryxells praktiska verksamhet.

Fryxells begåfning som realistisk tänkare (om detta ord här tillätes) framträdde, som ofvan är antydt, äfven i det praktiska lifvet. I många fall upptäckte han missförhållanden och deras orsaker samt angaf refonnsträfvandenas rätta rigtning. Som vi sett, uppträdde han redan tidigt med fordran på folkundervisning, vexelundervisning och ämnes-lärare. Hans i skriften Om enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken fram-stälda förslag har till viss grad redan blifvit för-verkligadt i elementar-läroverken genom de tre nedersta klassernas gemensamhet för lärda och reala linien. Hans reformförslag rörande latin-frågan stå ännu i dag, 60 år efter hans upprop, på dagordningen. Han insåg tidigt faran af mång-läseriet och öfveransträngningen i skolan, och förutseende en reform i denna rigtning, brukade han säga: »den tid kommer, då man uppfostrar också sparre (Albano), som skrifvit en bland de bittraste replikerna i stridsfrågan, finnas senare bref, som vittna om beundran och tillgifvenhet. Den tidrymd af ett fjerdedels sekel, som skilde utgif-vandet af Aristokratfördömandet 1844 och Fryxells flyttning till Stockholm 1869, hade förvandlat hans forna motståndare till vänner eller åtminstone förtagit all bitterhet.

Fryxells praktiska verksamhet.

Fryxells begåfning som realistisk tänkare (om detta ord här tillätes) framträdde, som ofvan är antydt, äfven i det praktiska lifvet. I många fall upptäckte han missförhållanden och deras orsaker samt angaf refonnsträfvandenas rätta rigtning. Som vi sett, uppträdde han redan tidigt med fordran på folkundervisning, vexelundervisning och ämnes-lärare. Hans i skriften Om enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken fram-stälda

förslag har till viss grad redan blifvit för-verkligadt i elementar-läroverken genom de tre nedersta klassernas gemensamhet för lärda och reala linien. Hans reformförslag rörande latin-frågan stå ännu i dag, 60 år efter hans upprop, på dagordningen. Han insåg tidigt faran af mång-läseriet och öfveransträngningen i skolan, och förutseende en reform i denna rigtning, brukade han säga: »den tid kommer, då man uppfostrar ocksåbarnens kroppar»1. Nutidens sportrörelse skulle, om lian fått upplefva den, vunnit hans lifliga bifall. Sjukligheten bland stadsbarnen, förorsakad af deras instängda lefnadssätt, väckte hans uppmärksamhet, och redan 1832 framlade han ett förslag, liknande det, som genom de Fröbelska Kindergarten blifvit i Berlin förverkligadt3). Han var ock en bland de första, som kände behof-vet af modersmålets lärande i våra skolor, och han skref med afseende derpå sin svenska språk-lära, som utgått i mer än 70,000 exemplar. Likaså insåg han före sin samtid behofvet af en populär svensk historia, och han skref första delarna af sina Berättelser. Han var, så vidt kändt är, den som tidigast, redan 1832, skref en för skolans ungdom afsedd svensk litteraturhistoria, införd som bihang i 4:de upplagan af hans svenska språklära. Redan 1847 yrkade lian på den delning af stora pastorat, som under de sista 20 åren fortgått. I alla dessa hänseenden har han antingen sjelf sökt fylla den af honom varsnade luckan, eller ock offentligen påpekat bristen och framstält förslag till dess afhjelpande. I ett par andra fall har han visserligen ej varit den, som först uppkommit med de nya förslagen, men dock blifvit den, som egentligen satt dem i verket. Så i fråga om simskolor; så ock med afseende på den qvinliga undervisningen. I förra fallet var

*) I Bidrag till Sverges Litteratur-historia. Haft 6. Sid. 65—85 har han uttalat sina åsigter i denna fråga.

2) I si riften: Försök att närmare bestämma frågan om under-

visningsverkens reform. Sid. 26.det sedermera blifvande prosten Gralil, som valde den 19-årige ynglingen Fryxell till sin efterträdare och så godt som förste simlärare i Sverge; i senare fallet var det J. 0. Wallin, som uppdrog åt Fryxell att grunda det första egentliga läroverk för flickor. Sålunda har han varit före sin tid ej blott genom att införa behöfliga nyheter och reformer, utan ock genom att förorda sådana, hvil-ka ej ens ännu hunnit fullt realiseras.

Fryxell var också en bland dem, som först begagnade sig af skolstadgan af 1858 och i sin församling inrättade en högre folkskola1), livil-ken ännu fortgår och verkat till stort gagn för orten.

I sin samtids litteratur-historia har Fryxell äfven varit banbrytare. Han var den, som, sedan striden mellan Gamla och Nya skolan var utkämpad och blott tillhörde det förflutna, först skref dess historia och dermed började raden af de litte-rär-historiska skrifter, som under loppet af tre år med mer eller mindre stränghet angrepo Nya Skolan. Fryxells “Bidrag till Sverges Litteraturhistoria“ utkommo nämligen 1860; — “Grupper och Personager“ af Orvar Odd 1861; — “Inledning i studiet af Sveriges litteratur“ afDietrich-son 1862 samt v. Beskows “Minne af Leopold“ i slutet af samma år. Då v. Beskow sände Fryxell

1) Fryxell och hans granne, sedermera blifvande general Tli. Wijkander, reste genom natt och dag från Stockholm för att öfvervara den till frågans afgörande utlysta sockenstämman

i Sunne, och lyckades genomdrifva företaget. Tre af Stockholms byggmästare hafva i denna skola erhållit sin egentliga undervisning.sin biografi öfver Leopold, skrifver lian härom:1) “Du sköt den första stora bréchen i de fosforisti-ska förskansningarna, hvilket betydligt underlättat efterföljarens framträngande“.

Äfven i rehgiösa och kyrkliga frågor s3'nes Fryxell sett längre in i framtiden än hans flesta landsmän. I sista häftet af sina “Bidrag till Sverges Litteratur-historia“2) berör han dessa ämnen och, ehuru erkännande förtjensterna i nutidens andliga rörelser, varnar han dock för läseriets ensidigheter. Förutseende följderna af kyrkans anslutning till desamma, yttrar han: »olycklig vore i sanning vår statskyrka, om den läte ögonblickets reaktionsvind locka sig att återgå till

en dylik uppfattning af kristendomen3).--Om

hon tager de tillbakagående steg, till hvilka en och annan fot redan varit lyftad, — — då skall

man få bevitna en abrenuntiation4) i stort“--—

Något mer än ett tiotal af år, sedan detta skrefs, uppstod Waldenströmianismen med sin opposition just mot dessa ensidigheter och sitt derpå grundade afskiljande från kyrkan.

Yidare skrifver Fryxell:5) »Det finnes många slag af abrenuntiationer. En sådan vore, om t. ex. det yngre slägtet vägrade att ingå i tjenst hos en statskyrka, som vill förbinda sina blifvande embetsmän till åsigter, som dessa ingalunda kun-

') I bref af den 22 Dee. 1862.

2) Häft. 9. Sid. 42—58.

3) Sid. 46.

_ 4) Ordet abrenuntiation (djefla-afsägelsen,) användes här med afseende på den nyss förut omtalade abrenuntiationen i gamla döpelseformuläret.

5) Sid. 48.na förmå sig att gilla». — — Tjugo år hade ej förflutit, sedan dessa rader trycktes, förr än man allmänt började klaga öfver prestbrist; och numera äro särskilda genom gåfvor understödda läroverk och studenthem bildade för prestkandi-daters undervisning och underhåll.

Fryxell har äfven varit bland dem, hvilka hos oss tidigast insett vigten af de problem, som under namn af qvinnofrågan föreligga vår tid till lösning. Krafvet på en förbättrad qvinlig undervisning sökte han tillmötesgå, dels genom inrättandet af Wallinska flickskolan, dels genom att i Sunne upprätta två småbarnsskolor, skötta af lärarinnor, åt hvilka han skaffade nödig undervisning, emedan staten då, 1863, ej ännu sörjt för någon offentlig undervisning för småskole-lärarinnor. Öf-vertygad om företagets nytta såväl för barnen som för <|vmn okön et i allmänhet, för b vilket, härigenom en ny lefnadsbana öppnades, ville han genom sitt föredöme främja saken och bekostade derför sjelf såväl lärarinnornas undervisning som deras aflöning1). Men ej blott i handling utan ock skriftligen hade han ämnat uppträda, om tiden räckt till. Bland hans out-gifna manuskript finnes nämligen ett utkast angående detta ämne, i hvilket dock ej svårigheterna af qvinnans genom lag och sed anvisade ställning omedelbart beröres utan endast medelbart genom en framställning af missförhållandena inom det manliga könet och genom påståendet, att

') Då Fryxell tillkännagaf denna sin afsigt för församlingen, beslöt den att låta undervisa också 2 andra qvinnor, sä att socknen på en gäng erhöll 4 småskole-lärarinnor.innan i sedlighet står öfver mannen. Till denna igt hade han kommit redan på 1850-talet. Då mckerays roman »Arthur Pendennis» lästes högt, addes han åt att se den framstående satirikern »pfatta förhållandet på samma sätt som han. i liknande grundåskådning råder äfven i en af yxells älsklingsdikter »Adam Honio» af Paludan uller samt i Ibsens dram »Samfundets Stötter», ilken Fryxell läste med glädje och bifall. Mån-n het dust har han utkämpat mot olika tän-,nde, hvilka ej observerat, ej lagt märke till, ir många unga män gå genom utsväfvande lef-dssätt förlorade. Just på dylika iakttagelser klde Fryxell sin mening. Han hade sett mer än en idjedel af sina studiekamrater vid högskolan föro-3kas genom förderfliga lefnadsvanor1), och de flesta ind dem dö i blomman af sin ålder. Under uare år iakttog han så ofta liknande förhållan-n, att han deraf manades att fästa allmänhe-is uppmärksamhet på missrigtningen och att ka angifva dess orsaker. Detta beslut hann ck icke sättas i verket. Men under en hvilotid l Marstrand nedskref han några sina tankar ämnet. Ur dessa blad meddela vi följande ärag.

“En Slagskugga

dyster art hvilar öfver den i mycket ljusa taflan vår samtid och vårt samhällslif. Inom dennas m upptäckes nämligen ett stort antal unga

') Se sid. 40—42. Min Historias Historiamän, hvilka åtnjutit en, hvad man kallar, god uppfostran, men som likväl snart förfalla till ett oordentligt lefnadssätt och hlifva mer eller mindre förlorade för sig sjelfva, för sin slägt och för fosterlandet. Anmärkningen gäller dock företrädesvis blott en del af vår uppväxande ungdom och mindre sönerna af arbetaren, bonden, handtverkaren, den mindre bemedlade borgaren och embetsmannen, men deremot så mycket oftare sönerna af den högre och förmögnare medel- och embetsmanna-klassen. Dessa ynglingar hafva

i allmänhet erhållit en efter nu gällande åsigter mycket vårdad uppfostran, och hade derför bort blifva slägtens och samhällets heder och stöd; men blifva i stället allt för ofta just motsatsen. Du tviflar. Nåväl! Ur dina bekanta ifrågavarande kretsar tag en slägt, som inom den uppväxande generationen räknar t. ex. 20 manliga och 20 qvinliga medlemmar, bröder, systrar, syskonbarn, tremänningar m. m., och du skall med bestörtning finna, att när bland de 20 qvinliga högst 2 eller 3 råkat in på förderfliga villovägar, har detta tyvärr blifvit händelsen med hälften, stundom med än fiere bland de manliga. Undantag finnas, Gudi lof! och några ganska lysande. Men i allmänhet skall du finna det sorgliga förhållandets tillvaro bekräftad genom detta enkla faktiska och aritmetiska bevis.

Ett annat talande vitnesbörd finnes i det aftagande hem- och tilltagande värdshuslifvet. Hvad krogen är för arbetsklassen, det blir mer och mer schweitzeriet för ståndspersonerna. Eör att få obe-liindradt njuta den ene af krogens, den andre afvärdshuslifvets sjelfsvåld, ovanor och öfverflödiga njutningar ser man dem, hvar inom sin klass, öfver-gifva, mannen sin hustru och sina barn, sonen sina föräldrar och sina syskon. De ogifta unga herrarna af ståndspersonsklassen draga sig ock mer och mer från icke blott hemlifvet utan ock från umgänget i bildade och anständiga familjekretsar, i hvilka de nödgas gifva akt på sig sjelfva och afhålla sig från maklighet, sjelfsvåld och öfverflödiga njutningar. I de bättre sällskapskretsarna blir elementet af unga män mer och mer sällsynt. Gå deremot en deeemberqväll förbi ett bland våra stora schweitzerier, och du skall se fönstren fulla af hattar och vid en blick genom dörren likaså rummen fulla af unga och medelålders män, omtöcknade af cigarrernas moln och glasens dimma. Jemför ock den förvånande och förfärande tillväxten af dessa förlustelseortersmängd. Jemför ock de forna t. ex. Stallmästargården och Blå Porten och deras ringhet i omfång och enkelhet i utstyrsel, jemför dem med de nuvarande förlustelse- och frestelseorternas furstliga storhet och prakt! Hvilken är nu den samhällsklass, som förnämligast besöker dessa ställen och bekostar deras uppförande, möblerande och underhåll samt gifver medel att med städse växande förskönin-gar göra frestelserna så mycket större och offren så mycket fler? Hvilka äro dessa olyckliga personer? Månne ej till största delen medlemmar af just nämnde samhällsklass?

Under det sådana herrar i .furstligt smyckade rum och under lyssnande på hänförande musiktömma sina glas, tömma sina kassor och fördrifva sin afton, sitta deras hustrur och barn, mödrar och systrar hemma ofta i ensamhet, stundom i fattigdom och nöd, öfvergifna af den make, far, son eller bror, som bort vara deras glädje och stöd; och dymedelst lockas äfven de att i saknad af ett lyckligt hem- och familjelif söka nöjen utomhus, hvar på sitt vis, på sitt håll. Familjens hufvud, egentligen sammanbindande kraft, är borta, och familjens särskilda beståndsdelar skingras, så -framt ej någon särdeles ädel och kraftig husmoder håller dem tillsammans. — — — — —•— —

Jemför nu inom dessa samhällskretsar männens värdshuslif och deras mödrars, makars, döttrars och systrars hemlif, och du skall också häruti finna en förfärande bekräftelse på den sanningen, att laster, tadelvärda och förstörande lefnadsvanor förefinnas i vida större grad och anställa vida större förödelser inom det manliga än inom det qvinliga slägtet.

Förhållandet får dessutom en medelbar bekräftelse genom det ständigt växande antalet qvinnor, som anställas vid post-, telegraf- och bankinrättningar m. fl. befattningar. Mannen, van vid en kräslig af taffelmusik beledsagad måltid i den furstligt granna restaurationen, van vid ett eller flere glas hvarje afton, van vid en rykande cigarr hela dagen igenom, har i och med dessa vanor påtagit sig en årlig, eljest obehöflig extra utgift af 4 till 500 kr. och anser sig behöfva och böra fordra för sitt arbete en aflöning nogstor att fylla icke blott bans verkliga utan ock dessa hans öfverflödsbehof. Qvinnan, utan sådana vanor eller rättare ovanor, har mindre behof, nöjer sig med mindre lön och får den sökta platsen. Dessutom, den ifver, hvarmed många qvinnor förbereda sig till erhållande af sådana befattningar, är visserligen en följd af menniskans vanliga begär efter oberoende, men månne ej detta begär blifvit i våra dagar betydligt ökadt genom qvinnor-nas fruktan att eljest blifva för sin bergning beroende af en äkta man, som under 10 till 15 års ungkarlslif fått värdshusets vanor till sin andra natur. Den ängsliga ifver. hvarmed qvinnorna söka göra hustruns förmögenhet och arbetsförtjenst oberoende af mannen, är ett nytt och talande bevis på den missrigtning, som råder inom det manliga slägtet, och på det misstroende, som för den skull hos det qvinliga förefinnes. Man har t. o. m. hört efter en och annan fru upprepas den önskan att i sitt äktenskap

erhålla döttrar men icke söner, ty dessa senare göra ofta sina föräldrar endast besvär och bekymmer.»

»Erån salcen gå vi till orsaken! Ligger den väl i olikhet af kön? Näppeligen! Arbetarens, bondens, handtverkarens m. fl. söner äro i allmänhet ej sämre än deras döttrar, åtminstone icke i den större grad, som vi hos ifrågavarande högre samhällsklasser antydt.

Ligger den väl i en felaktig uppfostran? Vi tveka ej att svara ja! — och skola söka upp-gifva våra skäl.Det första är, att fäderna sysselsätta siy ' sjelfva allt för litet med sina söners uppfostran. De hinna det ej, heter det, ty de hindras af sina många ekonomiska, litterära eller embets-mannapligter och åligganden.*) Men ingen pligt kan vara vigtigare än faderns att noga följa sin sons uppfostran, och detta för både sonens, släg-tens och samhällets skull. Ingen har rättighet att densamma personligt försumma eller på andra öfverflytta. Detta senare blefve också en blott ofullständig nödhjelp. Den enskilde informatorn eller det allmänna läroverket kunna och böra visserligen i den mycket sysselsatte faderns ställe meddela ynglingen skolans undervisningsämnen, men ledningen af det hela, andan i det hela måste och bör utgå från fadern och från det allvar och den uppmärksamhet, hvarmed denne följer sonens uppfostran. Den enskilde läraren, vanligtvis en ungman, har för denna uppfostringens innersta och dyrbaraste kärna icke nog andlig erfarenhet och mognad, och ej heller nog sjelfständighet; ty han står på en alltför beroende plats inom familjen.

— Och läraren i det allmänna läroverket, han som år efter år måste mottaga och från sig sända i beständigt ombyte tjogtals lärjungar; — hur

*) Såsom lärare vid Maria elementarläroverk bodde Fry-xell snedt emot en klubb, der om aftnarna många H:r Söder-»boar pokulerade, bland hvilka han igenkände familjefäder, hvilka, då de förde till honom sina gossar i skolan, uttryckte sin glädje öfver att få anförtro dem i så goda händer, då biatande tid hindrade dem från att sjelfva handleda sina söners uppfostran.

(Utgifvarens tillägg.)kan man fordra, hur vänta, att han om en hvar bland dem och om dess karakter skall kunna in-liemta den närmare kännedom, och till livar och en bland dem fatta, och hos hvar och en vinna den kärlek och det inflytande, som fordras för deras moraliska uppfostran? Fadern, och fadern ensam är den, som kan innehafva dessa egenskaper och derigenom inverka på sonen, då han esomoftast använder någon del af sin tid till granskning af dennes framsteg och till ledning af hans uppförande och åsigter. Det gifves häruti ingen arbetets fördelning, och den fader, som kastar ifrån sig denna pligt, har icke förtjent att hugnas af sin sons kärlek och af hans tillväxt i visdom och nåd. Den yngling, som hela tiden bortåt sett sig och sin uppfostran försummad af fadern och lemnad åt andra, hvad kärlek, livad förtroende skall han hafva för samme fader? Den yngling, .som ser honom i st. f. att uppfylla sina dyrbara husfaderliga pligter, tillbringa aftnarna på schvveitzeriet eller vid spelbordet, måste naturligtvis i sitt hjerta antingen djupt ogilla samme fader, eller ock känna sig uppmanad och berättigad att så snart som möjligt följa exemplet. Huru olika är ej förhållandet hos arbetaren, bonden, liandtverkaren m. fl. Med undantag af en jem-förelsevis kort skoltid lefver sonen alltid under faderns ögon och deltager i hans arbete, snart nog äfven i hans bekymmer och omsorger; och mellan denne far och hans son utbildar sig derigenom ett helt annat och mer förtroligt, varmt och verkligt patriarkaliskt förhållande än det kallaoch främmande, som inom det högre affärs- och embetsmannalifvet uppstår, då fadern utom måltidstimmarna aldrig ser sin son eller med honom sysselsätter sig. Att följderna af det olika upp-fostringssättet blifva hos de olika samliälls-klasserna på ett högst märkbart sätt olika, är redan antydt.!

Märk dessutom det vigtiga förhållandet, att i högre samhällsklasser mödrarna sysselsätta sig med döttrarna och deras uppfostran ojemförligt mer än fäderria med sina söners. De hafva dem under sina ögon, leda deras sysselsättningar, arbeten, tankar och åsigter, så att mellan dem i långt högre grad uppstår det varma, förtroliga förhållande, som mellan föräldrar och barn är det rigtiga. Man finner äfven, såsom anmärkt är, att inom besagde samhällsklasser icke på långt när så många döttrar som söner gå förlorade.»

Här afslutas det egentliga manuskriptet. Fortsättningen består blott af förkortade anteckningar. Sjelfva hufvudtankarna i dessa äro följande.

»Andra orsaken till det öfverklagade förhållandet är, att gossen så tidigt ryckes ut ur familjelifvets varma, kärleksfulla atmosfer, från dess ordnade lefnadsvanor, från dess helsosamma handledning, och förflyttas ut i ett kamratlif,. som visserligen kan vara nyttigt för att qväsa hans öfvennod och sjelfsvåld, men som ofta vänjer den osjelfstän-dige lille pilten vid lättsinne och laster. Härigenom förlorar lian redan tidigt vana och smak för familjelifvet och dess stilla njutningar.

Tredje orsaken är den sjelfvislchet, hvartilldessa ynglingar uppfostras. De vänjas från att deltaga ej blott i linsets arbeten utan äfven i arbete för deras egen person; t. ex. blankning af skodon, borstning af kläder m. m. De fordra, att andra skola arbeta för dem, men vilja ej sjelfva genera sig med ringaste kroppsarbete. Då de återkomma till hemmet som 7 :de klassingar, studenter och kandidater, firas och fjäsas de af alla. Hela huset står på tå för dem, och mödrar och systrar öfverbjuda hvarandra att skämma bort familjens hopp. Så går det till 27, 28:de året, då karakteren har mognat i sjelfviskhet, och vanan vid att ständigt mottaga men aldrig gifva har med sina jernbojor fängslat mannen vid ett lefnads-sätt, som hindrar honom från att någonsin erfara sällheten af att lefva för andra.

Fjerde orsaken är den gängse falska opinionen: pojken behöfver rusta ut, han blir nog bra sedan! Denna vid t utbredda mening verkar mer än allt annat förderfligt. Rummellifvet förstör sedekänsla, rättskänsla, affärer och helsa. — Blir bra sedan! — — bra! — med en blaserad själ, en enerverad kropp! — — — — — — — —

Och med sådan själ och sådan kropp förenar han sig med en ung, oskyldig hustru, och hon skall med sina penningar betala hans skulder och med qvinligt tålamod fördraga hans dåliga lynne och kroppsliga skröpligheter.*)

*) Muntligt talade Fryxell ofta om den falska opinion, som öfvei-ser med många fel hos mannen, hvilka deremot hos qvin-nan strängt fördömas; och han trodde, att denna det allmänna tänkesättets moraliska slapphet väsentligt bidrager till det sedliga förfallet genom att beröfva herremannen det stöd, som en sträng allmänanda gifver åt individen. ("Dtg:s tillägg.)Blir bra sedan! Det är oftast lögn! Se hundratals exempel!!

Femte orsaken är en förvänd literatur, mängden af dryckessånger, mängden af Bacchusdyrkare, som prisa sångernas snillrikhet men blunda för deras lättfärdighet.» —

Härefter följer en framställning af svenskarnas kärlek för dryckesvisor och beundran för Bellman, hvilken förbigås, emedan det väsentligaste ingått i Bellmans biografi i 45:te delen af Fry-xells Berättelser.

Fryxells sista lefnadsår och död.

Oaktadt Fryxells lätthet att arbeta och förträffliga kroppskonstitution, skulle han dock aldrig förmått utföra sin stora lifsuppgift, 0111 han ej på det omsorgsfullaste sökt bevara sin helsa. Alltifrån det 50:de året promenerade han dagligen morgon och afton en eller par timmar vanligtvis på bron öfver sundet, der han njöt af den täcka utsigten, och som han i bref till v. Beskow kallade sin Norrbro. Under sista 20 åren tog han hvarje morgon kammargymnastik genom att lyfta tyngder, niga, hoppa 0. d. 1). Härigenom bibehöllos vigör och rörlighet till det sista. I mat och dryck

') En morgon, då Fryxell redan var ett stycke öfver 80-talet, ocli gick hoppande öfver golfvet, kom hans yngsta,, 3-åriga sonson in och blef stående på tröskeln, ropande med förvåning: “Gubben dansar, gubben dansar!“ Blir bra sedan! Det är oftast lögn! Se hundratals exempel!!

Femte orsaken är en förvänd literatur, mängden af dryckessånger, mängden af Bacchusdyrkare, som prisa sångernas snillrikhet men blunda för deras lättfärdighet.» —

Härefter följer en framställning af svenskarnas kärlek för dryckesvisor och beundran för Bellman, hvilken förbigås, emedan det väsentligaste ingått i Bellmans biografi i 45:te delen af Fry-xells Berättelser.

Fryxells sista lefnadsår och död.

Oaktadt Fryxells lätthet att arbeta och förträffliga kroppskonstitution, skulle han dock aldrig förmått utföra sin stora lifsuppgift, 0111 han ej på det omsorgsfullaste sökt bevara sin helsa. Alltifrån det 50:de året promenerade han dagligen morgon och afton en eller par timmar vanligtvis på bron öfver sundet, der han njöt af den täcka utsigten, och som han i bref till v. Beskow kallade sin Norrbro. Under sista 20 åren tog han hvarje morgon kammargymnastik genom att lyfta tyngder, niga, hoppa 0. d. 1). Härigenom bibehöllos vigör och rörlighet till det sista. I mat och dryck

') En morgon, då Fryxell redan var ett stycke öfver 80-talet, ocli gick hoppande öfver golfvet, kom hans yngsta,, 3-åriga sonson in och blef stående på tröskeln, ropande med förvåning: “Gubben dansar, gubben dansar!“iakttogs en helsosam måtta; ocli Fryxell, som under yngre år aldrig hvardagsvis förtärde vin eller spirituösa, började dock omkring 70:de året att dagligen dricka 2 elles 3 glas vin, denna ålderdomens mjölk. Äfven med afseende på arbete visade lian samma sjelfbeherskning. Hur upptagen lian än var af sitt ämne, lemnade lian dock nästan alltid skrifbordet mellan kl. G ocli 7 på aftonen för att tillsammans med sin familj höra föreläsas tidningar, skönlitteratur eller populärt vetenskapliga uppsatser; detta ej blott för att få tillfälle att följa med sin tid, utan ock för att få behöflig hvila till kropp och själ. När klockan slagit \ 10, och familjen gick till sängs, tändes ljusen på hans skrifbord, hvarefter arbetet fortsattes till omkring kl. 12 på natten. Efter fy Ida 75 år slutades dock detta nattarbete; krafterna räckte då blott till för dagens värf. Hans skrifbord var i hästskoform, hvarigenom han på trenne sidor fick rum för sina pappersluntor. På framsidan stod en bokhylla med de för pågående arbete nödvändigaste böckerna. Yid detta skrifbord satt han ofta så fördjupad i arbetet, att han intet hörde eller såg af den omgifvande verlden; och bokryggarna på hyllan blefvo stundom svedda af ljusen, utan att han gaf akt derpå. Det lugna, partriarkaliska hemlifvet under sista tjugo lefnads-åren bidrog äfven till välbefinnandet. Fryxell var god husbonde; hans arrendatorer slutade som egen-domsegare, flere torp gingo i arf från far till son, hans tjenare voro små sparbanks-kapitalister. Den fridfulla och belåtna stämning, som alstradesharaf, bidrog äfven till att hålla själen i en välgörande jemnvigt.

Under sin medelålder skötte Fryxell ej ogema äfven praktiska göromål, undantagandes ekonomiska. Mest intresserade honom dock skolväsendet; och han höll under första åren vid Sunne en gång i veckan populära föreläsningar för lärgirig ungdom. I alla församlingarna inrättades sockenbibliotek, hvilkas verksamhet han med intresse följde. Ända till 82 års ålder for han livarje sommar på folkskolexamina i pastoratets fyra socknar. De teorier om folkundervisning, han under yngre år så varmt förfäktat, dem fick han glädjen att under ålderdomen se praktiskt tillämpade och bärande goda frukter.

Sedan sista delen af berättelserna 1879 utkommit, samlade och ordnade Fryxell de historiska handlingar och anteckningar, som 1882 utgif-vits under titeln »Bidrag till Sverges historia efter 1772». Detta arbete intresserade honom dock jemförelsevis föga. I stället egnade han sista året af sitt lif åt ett utkast till en kortfattad populär Svenska folkets historia, tecknande företrädesvis sjelfva folklifvet, en uppgift något liknande den A. Strindberg föresatt sig, men i mindre omfång. På detta arbete skref han under sista vintern med egen hand 500 sidor. Men kännande krafterna svika, hopbundtade han manuskriptet en månad före sin död, den 21 Febr. 1881, och till-lade några rader, förklarande sin afsigt med det hela.

Den 7 Febr. 1881 fylde Fryxell 86 år. Gladt och lifligt samspråkade han med de många, somlyckönskande omgåfvo honom. En frånvarande vän skickade sin välönskan till ulen yngste bland de gamle, den äldste bland de ange». Äfven under senaste vintern fortsattes högläsningen om aft-narne. Dervid genomgicks bland annat ett dä nyligen utkommet litterärhistoriskt arbete, i hvil-ket den unge författaren med värme uppträder till fosforismens och i synnerhet till Atterboms försvar, men deremot öfverhopar Nya skolans motståndare, från och med Tegnér till och med Ljunggren, med hårda tillvitelser. Mot Fryxell är han nästan mer bitter och hånfull än mot någon annan. För en stund kände sig denne nedstämd och sade: »alltid skall jag hafva orätt!» Men då boken var genomläst och sedan vid något tillfälle föranledde samspråk, sade Fryxell: »när den unge författaren fått 40 år på

nacken, är han mer anti-fosforist än jag».

Från och.med 1869 var Fryxell under vintrarna bosatt i Stockholm. Förut hade han vanligtvis der årligen tillbragt en eller par månader, boende på hotel. Men vid några och 70 års ålder blef detta lefnadssätt utom hemmet honom besvärligt. År 1880 var emellertid hans egentliga historiska arbete afslutadt, och han beslöt derför att våren 1881 för alltid återvända till Sunne och bosätta sig der. Frampå vintern sade honom dock hans aftagande krafter, att nästa bostad skulle blifva ej på Sunne prostgård utan i dess kyrkogård. Begagnande sina sista krafter, skref han då egenhändigt nedanstående afskedsord till sina sockenboar:»Då jag fruktar att ej mer få återkomma till Sunne, vill jag, innan handen kallnar, sända en hjert-lig afskeds-helsning till mina kära församlingsboar.

Tack för alla år, vi arbetat tillsammans under min krafts dagar!

Tack äfven derföre, att kärleksbandet oss emellan ej brustit, oaktadt jag så många år varit skild både från embets-utöfning och hembygd!

Tack äfven för den vackra, varma bostad, I åt mig beredt1). Får den ej värma min åldriga, lefnadströtta kroppshydda, så har den dock värmt mitt hjerta. Med glädje tänker jag på, att mitt stoft en gång skall hvila bland Eder.

Gud välsigne Eder alla! Hans nåd hvile öfver Eder ocli öfver Eder gamle och trofaste kyrkoherde

And. Fryxell.

Stockholm d. 20 Febr. 1881.»

Sjukdomen var föga plågsam, bestod mest i ett ständigt krafternas aftagande. Tidningarna lästes dock högt intill de tre sista dagarna. Många besökande uttalade sitt hjertliga deltagande. Mest gladdes och rördes den Bortgående dock af nedanstående bref, hvilket han fick mottaga fyra dagar före sin död:

“Älskade vördade vän!

Många gånger hade jag velat skrifva till eder. Nu får jag icke uppskjuta det längre. Mitt

i) På Sunne prestgård uppfördes 1876 en ny och vacker manbygnad.hjertas innerligaste tacksägelse till eder för en lång lefnads oafbrutna verksamhet i det godas och sannas tjenst! Omätligt gagn har derigenom tillskyndats och skall allt framgent komma till det folk, inom hvilket Gud lät eder födas. Det förnämsta är icke, att ni som forskare riktat våra häfder med en mängd af förut obeaktade sakförhållanden och visat vigtiga skeden af vår historia i ett renare ljus. För detta skall Sverige vara eder tacksamt; men som eder högsta ära må räknas, att det är ur de eviga idéernas synpunkt: ur frihetens, rättfärdighetens, kärlekens, som ni sett och tolkat tidstilldragelserna och mätt de historiska personligheternas inre värde. TJr de häfder ni skrifvit strömmar till edert folk förfriskning ur det eviga lifvets källor. Tyvärr: de häfdatecknare, om hvilka detta i våra dagar kan sägas, äro icke många. Också skola många bland dem förgätas, medan edert namn skall med tack och kärlek nämnas af Sveriges folk.

Tillåt mig äfven för min ringa del få säga, att när jag tänkt öfver min barndom och ungdom och frågat mig, hvarifrån de bästa af de intryck kommit, som varit bestämmande för mitt lif, så har minnet städse återvändt till de stunder, då jag läste de skrifter Anders Fryxell då utgifvit och ett lyckligt öde förde i mina händer. Ni var, utan att veta det, min barndoms och ungdoms käraste lärare och vän, näst honom, som nya testamentet gaf mig, men hvars verldsåskådning och läror jag måhända aldrig kommit att se i så oskiljaktigt sammanhang medhistorien och tidshändelserna, om jag icke tidigt fått en anvisning dertill genom eder. 'Den tacksamhet jag härför känner kan icke uttalas i ord. Jag kan endast bedja Gud nu och i all evighet välsigna eder! Eder tillgifne.

Viktor Rydberg.

14 Mars 1881. Göteborg“.

Sista dygnet tillbragte Fryxell i en lugn dvala, och stilla, blott med en lätt suck, fick han sluta sitt lif, omgifven af alla de sina och af tillgifne trotjenare.

Just under invigningsfesten vid Wallinska skolans flyttning till sin nya lokal anträdde dess grundläggare sin sista flyttning till grafven i det aflägsna men kära och af honom besjungna Werm-land; — bland ett folk och på en ort, der han under årtionden lefvat och verkat. Också bar den vackra krans, Sunne församling nedlade på sin gamle kyrkoherdes grift, inskriften: “älskad — derför saknad/“

På Sunne kyrkogård finnes en inhägnad, hvilken, så långt man minnes tillbaka, kallats prostgrafven. Här hvila flere af Anders Fryxells företrädare, bland andra hans farfar och farbror. Här hvilar han nu också sjelf under en väldig bautasten liksom en af de gamle kämpar, han i sin ungdom beskrifvit. Och en kämpe var äfven han fast med ordets svärd, en kämpe för rätt och sanning.